

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเด็กเยาวชนจังหวัดยโสธร
สู่การสื่อสารทางสังคม

พนมวรรณ คาดพันโน
และคณะ

สนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเด็กเยาวชนจังหวัดยโสธร
สู่การสื่อสารทางสังคม

พนมวรรณ คาดพันโน
พินิจ คาดพันโน
ปัทมา รัตรี
พรทิวา กลิ่นบัวแก้ว

สนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ชื่อเรื่อง โครงการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเด็กเยาวชนจังหวัดยโสธรสู่การสื่อสารทางสังคม
 ผู้วิจัย นางพนมวรรณ คาดพันโน และคณะ
 ปีที่วิจัย 2556-2557

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์คือ 1) ผลิตสื่อในการสื่อสารสังคมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน 2) เผยแพร่ผลการวิจัยในในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่านสู่กลุ่มเป้าหมาย 3) ศึกษาผลที่เกิดจากการใช้สื่อในการสื่อสารสังคม

ขอบเขต 1) ด้านพื้นที่ จังหวัดยโสธร และพื้นที่สื่อออนไลน์ต่างๆ 2) ด้านเนื้อหา สื่อสารเนื้อหางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ผลของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดยโสธร การยกระดับงานวิจัยท้องถิ่นเข้าสู่กลไกของหน่วยงาน ในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และ การขับเคลื่อนงาน “ยโสธรเมืองแห่งการอ่าน” ดำเนินการในช่วง 1 กันยายน 2556 – 31 สิงหาคม 2557

วิธีการเก็บข้อมูลใช้การสังเกตและจดบันทึก การบันทึกเทป และการบันทึกภาพ การสัมภาษณ์ที่วิจัย การสนทนากลุ่ม ถอดบทเรียนที่วิจัยและผู้เกี่ยวข้อง ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ จากรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยในโรงเรียนขนาดเล็ก และการส่งเสริมการอ่าน

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. การผลิตสื่อในการสื่อสารสังคมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน

สื่อที่ผลิตเป็นหนังสือสำหรับเด็ก 2 เล่ม ได้แก่ อีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร และกไก้ไก้ไ้ ยโสธรม่วนซื่น โดย ครูชีวัน วิสาสะ นักเขียนหนังสือสำหรับเด็กชื่อดังของเมืองไทยเป็นผู้เขียนเรื่องและภาพ โดยอีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธรได้ตีพิมพ์ไปแล้ว 2 ครั้ง ครั้งละ 4,000 เล่ม ส่วนหนังสือเรื่อง “กไก้ไก้ไ้ ยโสธรม่วนซื่น” ยังไม่เสร็จสมบูรณ์

สำหรับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็กนั้น ไม่ได้เน้นการผลิตสื่อ แต่เน้นใช้โรงเรียนบ้านกุดกระหวี และโรงเรียนบ้านกุดเสถียรเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับศึกษาดูงานเป็นต้นแบบโรงเรียนขนาดเล็กที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการจัดการเรียนการสอน

2. การเผยแพร่ผลการวิจัยในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่านสู่กลุ่มเป้าหมาย

การเผยแพร่การวิจัยและการขยายผลการส่งเสริมการอ่าน มีกิจกรรมหลักๆ 6 กิจกรรม ดังนี้

2.1 เผยแพร่ผลงานการส่งเสริมการอ่าน ในเวทีเวทีเสวนายกระดับงานส่งเสริมการอ่านสู่งานสวัสดิการด้านหนังสือสำหรับเด็กปฐมวัย (0-6 ปี) ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2556 ณ ห้องประชุมกาหลง โรงแรมสวนดุสิตเพลส เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

2.2 เผยแพร่ผลงานการส่งเสริมการอ่านในเวทีปฏิบัติการเรียนรู้สู่การศึกษาเพื่อคนทั้งมวล ครั้งที่ 23 จังหวัด: พื้นที่แห่งการเรียนรู้ โดย กลุ่มเพื่อนปฏิรูป วันที่ 3 ธันวาคม 2556 ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร

2.3 จัดเวทีนโยบายสาธารณะ จัดงานเปิดตัวหนังสืออีเล็งเค็งโค้งเยี่ยมยามยโสธร และนำเสนอ 6 เมนูการอ่าน และนำเสนอผลการวิจัยการพัฒนาคูณภาพโรงเรียนเล็ก ในวันที่ 28 เมษายน 2557 ณ โรงแรมเจพี เอ็มเออร์ลด์ จังหวัดยโสธร

2.4 รายการเปิดโลกเปิดเล่ม ของทีวีไทย TPBS ออกอากาศวันอาทิตย์ที่ 27 ก.ค.57 09.35-10.00 น.

2.5 รายการเปิดโลกเปิดเล่ม วันอาทิตย์ ที่ 25 พฤษภาคม 2557 เวลา 09.35-10.00 น. ทางไทยพีบีเอส หรือรับชมทีวีออนไลน์ทาง www.thaipbs.or.th/Live

2.6 ทีวีไทย ถ่ายทำสกรุป ตามรอยอีเล็งเค็งโค้ง เยี่ยมยามยโสธร ออกอากาศวันพุธที่ 25 มิ.ย.57 รายการทีวีจออีสาน ทางทีวีไทย เวลา 13.30 น.

3. ผลที่เกิดจากการใช้สื่อในการสื่อสารสังคม

สำหรับบทเรียนการใช้หนังสืออีเล็งเค็งโค้งเยี่ยมยามยโสธร ในโรงเรียนบ้านกุดกระหวี อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ทำให้เห็นว่าหนังสือภาพพระบายสี "อีเล็งเค็งโค้งเยี่ยมยามยโสธร" สามารถใช้พัฒนาเด็กได้อย่างหลากหลายมิติ ทั้งพัฒนาทักษะการอ่าน การระบายสี การเล่าเรื่อง และการคิดวิเคราะห์ ตลอดจนเป็นสื่อทำให้เด็กอยากรู้จักบ้านของตนเองมากขึ้นอีกด้วย และเชื่อว่ายังมีแง่มุมอื่นๆ ที่ครูสามารถนำมาสร้างสรรค์ และออกแบบการเรียนรู้ให้เด็กๆ ได้เรียนรู้อย่างมีความสุขอีกหลากหลายมิติ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นเด็กและเยาวชนของจังหวัดยโสธร เริ่มขึ้นเมื่อปี 2550 โดยการสนับสนุนทั้งงบประมาณ และวิชาการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) อย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดผลงานวิจัยในจังหวัดยโสธร ในประเด็นเด็กและเยาวชน 30 เรื่อง มีเครือข่ายทั้งในระดับชุมชน เรื่อยมาจนถึงระดับจังหวัด ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณผู้เกี่ยวข้องในทุกๆระดับ

งานที่ทำวิจัยมากที่สุดและเห็นพลังมากที่สุดคือเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ผู้ใหญ่อ่านหนังสือให้เด็กฟัง หรืองานส่งเสริมการอ่านนั่นเอง จนถึงขนาดที่ว่าจะขับเคลื่อนทั้งจังหวัด นอกจากนี้ การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีการขับเคลื่อนเป็นนโยบายของเขตพื้นที่ ประถมศึกษา ยโสธร เขต 1

ในปี 2557 จึงมีการหยิบยกเอาประเด็นส่งเสริมการอ่าน และการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กมาขับเคลื่อนเป็นนโยบายสาธารณะผ่านการสื่อสารทางสังคมที่หลากหลายวิธี

ขอขอบคุณผู้ให้การสนับสนุน ขอขอบคุณเพื่อนร่วมงาน เครือข่ายต่างๆ ที่ช่วยงานสานงาน สานฝัน แม้หนทางยังยาวไกล

พนมวรรณ คาดพันโน

มกราคม 2558

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	ก
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมา.....	1
คำถามการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
กลุ่มเป้าหมายดำเนินโครงการ.....	6
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น.....	7
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเด็กและเยาวชนจังหวัดยโสธร.....	21
การสื่อสารทางสังคม.....	35
แนวคิดเกี่ยวกับการอ่าน.....	41
การพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก.....	53
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	57
บทที่ 3 กระบวนการวิจัย	
ขอบเขตการวิจัย.....	59
วิธีเก็บข้อมูล.....	59
วิธีดำเนินการวิจัย.....	60
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	60
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
1. การผลิตสื่อในการสื่อสารสังคมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน.....	61
2. การเผยแพร่ผลการวิจัยในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็กและประเด็นการส่งเสริมการอ่าน สู่กลุ่มเป้าหมาย.....	74
3. เพื่อศึกษาผลที่เกิดจากการใช้สื่อในการสื่อสารสังคม.....	99

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย.....	103
1. การผลิตสื่อในการสื่อสารสังคมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน.....	103
2. การเผยแพร่ผลการวิจัยในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็กและประเด็นการส่งเสริมการอ่าน สู่กลุ่มเป้าหมาย.....	104
3. เพื่อศึกษาผลที่เกิดจากการใช้สื่อในการสื่อสารสังคม.....	105
บรรณานุกรม.....	107

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้สนับสนุนโครงการเครือข่ายการวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน จังหวัดยโสธร ในประเด็นเด็กและเยาวชน มาตั้งแต่ปี 2550 จนถึงปัจจุบัน มีโครงการที่ดำเนินการทั้งหมด 30 โครงการ กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ เด็กและเยาวชน ในพื้นที่จังหวัดยโสธร กลุ่มเป้าหมายรอง คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ และการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายรองตามพื้นที่ได้ 2 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับชุมชน ประกอบไปด้วย ผู้ปกครองเด็ก ครอบครัว ครู พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานในพื้นที่ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เป็นต้น 2) ระดับภาพรวมจังหวัด ได้แก่ หน่วยงานในจังหวัด เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เทศบาลเมือง องค์การบริหารส่วนจังหวัด และกลุ่มเครือข่ายนักพัฒนาเอกชน ซึ่งการดำเนินการของชุดโครงการได้พยายามสร้างรูปธรรมจากโครงการวิจัยในระดับพื้นที่ ยกกระดับสู่กลไกของหน่วยงาน การขยายผลและเผยแพร่สู่สาธารณะ และมีเป้าหมายระดับพื้นที่เพื่อการเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานด้านเด็กและเยาวชนให้เข้าร่วมเป็นภาคีในการดำเนินการในประเด็นดังกล่าวร่วมกัน

จากการดำเนินโครงการที่ผ่านมาพบว่า ได้ก่อเกิดเครือข่ายคนทำงานวิจัยด้านในพื้นที่ต่างๆ สร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับทีมวิจัย กลุ่มเป้าหมาย และชุมชน ซึ่งในปีที่ 1 และ 2 (พ.ศ.2550-2551) มีโครงการแต่งโม โครงการชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง โครงการบุญผะเหวด โครงการจักรยาน โครงการนิทาน โครงการลงแขกเห็ดเหียก ฯลฯ พบองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดที่บ้านหนองเรือ ที่นอกจากจะรื้อฟื้นประเพณีอันดีงามแล้ว ยังสามารถลดปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาทของวัยรุ่นในพื้นที่ได้ โครงการหนี้สิน พบว่า เด็กๆ ที่เป็นทีมวิจัย เมื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน และหนี้สินในชุมชน ก่อให้เกิดความตระหนักในปัญหาของครอบครัวของตน รู้ในความลำบากของพ่อแม่ในการหาเลี้ยงครอบครัวมีการเปลี่ยนพฤติกรรมโดยการลดการใช้จ่ายต่างๆ ลง โครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กุดเสียดิыр ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนต้นแบบของสภาการศึกษาทางเลือกในด้านการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน จนปัจจุบันเป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กที่มีผู้มาศึกษา ดูงานอยู่ตลอด หรือโครงการชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟังที่กำลังขยายผลทั้งในแนวราบระดับชุมชน และขยายผลระดับนโยบายอยู่ในขณะนี้ เป็นต้น

สำหรับในปีที่ 3 (พ.ศ.2552) มีประเด็นวิจัยที่เป็นการบูรณาการการเรียนรู้โดยใช้กลยุทธ์เป็นสื่อ นำเด็กไปสู่โลกของการเรียนรู้ที่แตกแขนงหลากหลายไม่สิ้นสุด ซึ่งเน้นการใช้ความรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาสร้างองค์ความรู้และพัฒนาการเรียนการสอนในระบบการศึกษา ซึ่งโครงการนี้ได้รับการคัดเลือกจาก สพท.ยโสธร เขต 1 ให้เป็น Best Practice ของเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อเข้าประกวดระดับประเทศ ในปี 2553 และปัจจุบัน (ปี 2555) ยังได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนต้นแบบของ สพป.ยโสธร เขต 1 ในการใช้นวัตกรรมด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จนในปี 2556 งานวิจัยนี้ได้ รับรางวัลเหรียญทองชนะเลิศอันดับ 1 ระดับภาค และระดับประเทศ ในประเภทรางวัลผู้บริหารทรงคุณค่า สพฐ. OBEC AWARDS งานศิลปหัตถกรรมนักเรียนระดับชาติ ครั้งที่ 62 วันที่ 13-15 กุมภาพันธ์ 2556 ณ อิมแพ็คชาเลนเจอร์ 1-3 และ อิมแพ็คฟอรั่ม ฮอลล์ 9 เมืองทองธานี โครงการบุญบังไฟ ศึกษาสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันของประเพณีบุญบังไฟยโสธร ซึ่งมีปฏิบัติการและมีการคืนข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการรื้อฟื้นประเพณีที่มีคุณค่าของชาวจังหวัดยโสธร และถือเป็นพื้นที่ต้นแบบของการจัดประเพณีบุญบังไฟแบบดั้งเดิมของจังหวัดยโสธรที่สูญหายไปนาน โครงการสมุนไพร่พื้นบ้าน ที่ได้ยกระดับองค์ความรู้ของหมอยาที่นับวันจะถูกกลืน ให้กลับมามีคุณค่าแก่คนในชุมชน และสร้างการเรียนรู้แก่เด็กๆ ได้เป็นอย่างดี โครงการเส้นทางอาหารในพำข้าว (สำหรับอาหาร) ที่เด็กๆ ได้เรียนรู้ที่มาของอาหารในแต่ละวัน และลงมือติดตามไปสู่วิถีการหาอยู่หากิน ที่เป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน จนมีหลายหมู่บ้าน หลายโรงเรียนในพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามาร่วมเรียนรู้ จากที่มีเพียงเด็กในหมู่บ้านเล็กๆ กลายเป็นกลุ่มเด็กที่เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ และปัจจุบันเกิดพื้นที่/แหล่งอาหารเพิ่มขึ้นในหมู่บ้าน อันเป็นการฟื้นฟูวิถีการพึ่งตนเองของชุมชนได้เป็นอย่างดี

โครงการในปีที่ 4 (พ.ศ.2553) ทั้ง 3 โครงการนั้น เป็นโครงการต่อยอดจากโครงการชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง โดยโครงการแรกมุ่งศึกษาลงลึกถึงโครงสร้างทางสังคมหรือหน่วยงานในพื้นที่ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพการอ่าน โครงการที่สองศึกษาถึงการฟื้นฟูทุนทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนโดยใช้พื้นที่บ้าน และโครงการสุดท้ายเป็นการศึกษารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ในเด็กปฐมวัย โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน ภายใต้บริบททุนทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน โดยมีกิจกรรมการเล่นิทานและอ่านหนังสือเป็นกิจกรรมหลัก ซึ่งโครงการนี้ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ เพื่อนำเสนอในเวทีวิชาการนานาชาติ ที่ประเทศสิงคโปร์ ในวันที่ 23-24 กรกฎาคม 2555 ชื่องาน "2012 International Conference on Society, Humanity and History - ICSHH 2012" และได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดงานวิจัยทางสาธารณสุข ระดับเขตตรวจราชการ 4 เมื่อสิงหาคม 2555 ส่วนโครงการในปีที่ 5 (พ.ศ.2554) ในโครงการแรกนั้นเน้นการขยายผลการอ่านในโมเดลระดับตำบล เพื่อพัฒนาให้เป็นตำบลแห่งการอ่านโดยเน้นการบูรณาการ

หน่วยงานในระดับตำบล และโครงการที่ 2 มุ่งศึกษาให้ลึกยิ่งขึ้นเกี่ยวกับผลของการอ่านหนังสือให้เด็กฟังที่มีต่อการพัฒนาการเด็ก

โครงการในปีที่ 6 (พ.ศ. 2555) นอกจากจะเป็นโครงการที่มุ่งพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผ่านความร่วมมือของชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมที่มีในชุมชน เช่น การทำนา (โครงการตามรอยไถ) พระสงฆ์ที่สอนวิปัสสนากรรมฐาน (โครงการตามรอยธรรม) แล้วยังมีโครงการล่าสุดที่ได้ยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยเป็นงานพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กของหน่วยศึกษานิเทศก์ ซึ่งใช้รูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โรงเรียนบ้านกุดเสถียร (พื้นที่ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปี 2551) มาเป็นรูปแบบในการสร้างโรงเรียนที่เน้นการจัดการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน จำนวน 7 โรงเรียน เพื่อใช้เป็นโรงเรียนต้นแบบในการขยายผลสู่โรงเรียนขนาดเล็กอีกจำนวนกว่า 100 โรงเรียนที่เหลือ เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละชุมชน

การดำเนินโครงการวิจัยที่ผ่านมาได้ค้นพบองค์ความรู้ รูปแบบวิธีการ แนวทางการทำงานในชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือ โดยองค์ความรู้ที่ค้นพบนอกจากจะรับใช้ในชุมชน หรือในพื้นที่วิจัยแล้ว ยังสามารถนำไปขยายผลในพื้นที่อื่นได้เป็นอย่างดี ดังเช่นโครงการวิจัย “ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง” ซึ่งปัจจุบันกำลังอยู่ในระหว่างการขับเคลื่อนทางนโยบาย “ยโสธรเมืองแห่งการอ่าน” โดยเน้นการสร้างรูปธรรมในการปลูกฝังเด็กให้รักการอ่านและส่งเสริมพัฒนาการในวัยที่สำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของสมองในเด็กก่อนวัยเรียน ในขณะนี้การดำเนินการขยายผลของงานวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมการอ่าน มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลเมืองยโสธร พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เข้าร่วมเป็นภาคีในการขับเคลื่อนทางนโยบายดังกล่าว โดยเฉพาะหน่วยงานสาธารณสุข มีสถานีนอนามัยที่ดำเนินการอย่างจริงจัง ส่วน อบต. และโรงเรียนได้นำไปขยายผลในศูนย์เด็กและนักเรียนระดับปฐมวัยในโรงเรียน ตลอดจนประยุกต์รูปแบบเป็นพี่อ่านให้น้องฟัง หรือเด็กอ่านให้ผู้ใหญ่ฟังที่บ้าน เป็นต้น

ในปีงบประมาณ 2554 โครงการเครือข่ายการวิจัยฯ ได้มีการร่วมขับเคลื่อนงานกับเครือข่ายอื่นในพื้นที่ โดยมีสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นหน่วยงานสนับสนุนในการนำประเด็นเรื่อง “การอ่าน” และ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” เข้าเป็นประเด็นในการขับเคลื่อนตามโครงการ “ขับเคลื่อนจังหวัดยโสธรสู่จังหวัดน่าอยู่ที่สุด” ซึ่งเป็น 2 ใน 5 ประเด็นที่จะร่วมกันขับเคลื่อนเป็นเครือข่าย อันประกอบด้วย เครือข่ายส่งเสริมการอ่าน เครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค และเครือข่ายท้องถิ่น โดยเริ่มดำเนินโครงการตั้งแต่ตุลาคม 2553

ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) อบจ.ยโสธร เทศบาลเมืองยโสธร และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดยโสธร เป็นโครงการ 3 ปี เริ่มตั้งแต่ ปีงบประมาณ 2554-2556 ซึ่งการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวจะทำให้การขยายผลของงาน “การอ่าน” และ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” มีพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น จึงถือว่า การดำเนินงานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดยโสธร มีภาคีร่วมขับเคลื่อนอันจะเป็นโอกาสในการนำใช้องค์ความรู้ และกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการรับใช้ชุมชนท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งขณะนี้โครงการดังกล่าวสามารถสร้างพื้นที่ต้นแบบการส่งเสริมการอ่านในตำบลน้ำคำ อำเภอไทยเจริญ และพื้นที่ต้นแบบวิจัยเพื่อท้องถิ่นในตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีรูปธรรมของงานการอ่านและงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีวิทยากรให้ความรู้ มีหลักสูตรการเรียนรู้เฉพาะเรื่อง ทั้งนี้เพื่อการขยายผลแก่พื้นที่ขยายอีกจำนวน 21 ตำบลในปีงบประมาณ 2556 นี้ นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลเมืองยโสธร และองค์การบริหารส่วนตำบล ได้เข้ามาเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนงานในประเด็นดังกล่าว ซึ่งถือเป็นแนวโน้มที่ดีในการขยายผลของงานการอ่าน และวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดยโสธร

บทเรียนที่ผ่านพบว่า การใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เล็กๆ หรือประเด็นเล็กๆ จำเป็นต้องมีความเข้มแข็งในแง่มุมของการวิจัย และมีกระบวนการการขยายผลที่หลากหลายเพื่อสร้างแรงขับเคลื่อนทางสังคม ซึ่งที่ผ่านมาโครงการเครือข่ายการวิจัยเด็กและเยาวชนยโสธร ได้บทเรียนจากการขับเคลื่อนงาน “การอ่าน” ที่มุ่งเน้นการสร้างรูปธรรมพื้นที่ การหาคำตอบข้อสงสัยในประเด็นเนื้อหาต่างๆ รวมถึงการสร้างพื้นที่ต้นแบบการส่งเสริมการอ่านทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน มีการถอดบทเรียนการขับเคลื่อนในกลไกระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น ระดับหน่วยงาน ปัญหา ข้อจำกัด และแนวทางการทำงาน ตลอดจนมีการขับเคลื่อนในเชิงงานพัฒนาที่มีการต่อยอดโครงการโดยชุมชน โรงเรียน และกลุ่มองค์กรในพื้นที่พื้นที่ การประสานการทำงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการอ่าน เช่น กศน. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา อบต. รพ.สต. เป็นต้น นอกจากนี้งานการอ่านของยโสธรรยังได้มีการสื่อสารสาธารณะโดยใช้สื่อวิทยุทัศน์ แผ่นพับ รายการวิทยุ ป้าย หนังสือเล่มเล็ก รายการโทรทัศน์ และบทความ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อใช้พื้นที่ปฏิบัติการและกระบวนการที่เป็นรูปธรรมเหล่านี้รองรับการขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมการอ่านในพื้นที่ยโสธร

ที่ผ่านมาการสื่อสารสาธารณะในรูปแบบต่างๆ ดังกล่าวส่งผลทำให้เกิดการขับเคลื่อนในพื้นที่ได้เร็วขึ้นอีกทั้งยังสามารถสร้างการรับรู้แก่ภายนอกอันเป็นที่มาของภาคีเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงาน หรือบุคคลจากภายนอกพื้นที่ ซึ่งส่งผลต่อการขับเคลื่อนงานมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งเครือข่ายภายในพื้นที่ ที่เป็นเครือข่ายคนทำงานด้านการอ่านจำนวนมากขึ้นกระจายในทุกพื้นที่ มี

หน่วยงานที่ให้ความสำคัญ เช่น อบจ. เทศบาล อบต. สสจ. และ รพสต. ที่นํานงานการอ่านไปต่อยอด และมีเครือข่ายนอกพื้นที่เข้ามาหนุนเสริม เช่น สสส. สำนัก 3 สนับสนุนงานการอ่านภายใต้โครงการจังหวัดน่าอยู่ (จังหวัดบูรณาการ) แผนงานสร้างเสริมวัฒนธรรมการอ่านของ สสส. สนับสนุนวิทยากรและงบประมาณในการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการอ่านในพื้นที่ยโสธร สำนักงานสร้างเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) สนับสนุนงบประมาณในโครงการส่งเสริมการอ่านแก่โรงเรียนประถมศึกษาตลอดจนผู้เชี่ยวชาญด้านการอ่าน เช่น ครูชีวัน วิสาสะ คุณไชศรี วิสุทธิพิณตร กลุ่มนิทานกระดานหก คุณไชยา วรรณศรี (นักเขียน) เข้ามามีปฏิบัติการส่งเสริมการอ่านการเขียนในพื้นที่ยโสธรอย่างต่อเนื่อง

จะเห็นว่าจากผลผลิตของงานที่เกิดขึ้นในช่วงเวลา 6 ปีที่ผ่านมาที่มีการขยายผลหรือขยายการรับรู้ไปสู่พื้นที่ทางสังคมที่กว้างขึ้นจากการสื่อสารสาธารณะ ในรูปแบบต่างๆ นั้นทำให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีพื้นที่สำหรับสร้างการเรียนรู้ที่กว้างและหลากหลายยิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีภาคีระดับพื้นที่และหน่วยงานทั้งภายในจังหวัดและภาคีหน่วยงานหรือองค์กรจากภายนอกมากขึ้น ซึ่งจะเป็นพลังหนุนที่จะทำให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นถูกนำไปใช้ประโยชน์และสร้างการเรียนรู้แก่กลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้นตามไปด้วย

ด้วยพลังของการสื่อสารสาธารณะหรือการสื่อสารทางสังคมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการขับเคลื่อนงานอย่างได้ผลที่ผ่านมา จึงเห็นว่าการดำเนินงานเกี่ยวกับการสื่อสารทางสังคมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีแบบแผนและชัดเจน สามารถหนุนการขยับงานแต่ละจังหวัดก้าวได้ตามเป้าหมายของงาน ซึ่งจะต้องมีทั้งการสื่อสารทั้งในวงกว้าง ในองค์กรหน่วยงาน ในกลุ่มคน หรือในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเรื่อง เป็นต้น ซึ่งในโครงการนี้จะเน้นการสื่อสารในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน เนื่องจากมีต้นทุนการทำงานที่ต่อเนื่อง ทำให้มีช่องทางในการสื่อสารที่ค่อนข้างชัด และที่สำคัญทั้ง 2 ประเด็นจะเป็นประเด็นที่มุ่งตอบโจทย์สถานการณ์ปัญหาของการศึกษาไทยในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

คำถามการวิจัย

คำถามหลัก

การสื่อสารทางสังคมด้วยรูปแบบต่างๆ ส่งผลต่อการขับเคลื่อนงานในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่านอย่างไร

คำถามรอง

1) สื่อที่ในการสื่อสารสังคมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่านมีอะไรบ้าง

2) การเผยแพร่ผลการวิจัยในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่านสู่กลุ่มเป้าหมายต่างๆ มีกระบวนการและรูปแบบอย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อผลิตสื่อในการสื่อสารสังคมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน
- 2) เพื่อเผยแพร่ผลการวิจัยในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่านสู่กลุ่มเป้าหมาย
- 3) เพื่อศึกษาผลที่เกิดจากการใช้สื่อในการสื่อสารสังคม

ขอบเขตของการดำเนินโครงการ

- 1) ขอบเขตด้านพื้นที่ จังหวัดยโสธร และพื้นที่สื่อออนไลน์ต่างๆ
- 2) ขอบเขตด้านเนื้อหา สื่อสารเนื้อหางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ ดังนี้
 - 2.1) ผลของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดยโสธร
 - 2.2) การยกระดับงานวิจัยท้องถิ่นเข้าสู่กลไกของหน่วยงาน ในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก
 - 2.3) การขับเคลื่อนงาน “ยโสธรเมืองแห่งการอ่าน”

กลุ่มเป้าหมายดำเนินโครงการ

- 1) สื่อสารในวงกว้าง ในกลุ่มเป้าหมายทั่วไปในพื้นที่ต่างๆ ดังต่อไปนี้
 - 1.1) พื้นที่สื่อออนไลน์ต่างๆ เช่น website Facebook
 - 1.2) วิทยุชุมชนวิทยุคลื่นหลัก
 - 1.3) สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร เอกสาร แผ่นพับ และหนังสือ เป็นต้น
 - 1.4) แผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ สติกเกอร์
- 2) องค์กรหน่วยงาน ได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ยโสธร เขต 1 และเขต 2 กศน. อบต. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด อำเภอ โรงพยาบาล รพ.สต. เป็นต้น เป็นการสื่อสารผ่านการประชุมสัมมนา การพูดคุยหรือ การนำเสนอผลงานวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน
- 3) กลุ่มเป้าหมายเฉพาะเรื่อง ได้แก่ การจัดเวทีเชิงประเด็นในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

บทที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายงานการวิจัยนี้ ผู้เขียนได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเด็กและเยาวชนจังหวัดยโสธร
3. การสื่อสารทางสังคม
4. การส่งเสริมการอ่าน
5. การพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-based Research : CBR)

1.1 คุณลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กาญจนา แก้วเทพ (2553 : 25-41) ได้กล่าวว่า คุณลักษณะธรรมชาติของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-based Research: CBR) ที่เด่น ๆ มีดังนี้

1) เป้าหมายของ CBR

จะพบเห็นได้ในคำสำคัญของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเองคือ “สร้างสรรค์ปัญญา (ของคนทำวิจัย) (เพื่อนำปัญญาไป) พัฒนาท้องถิ่น” จากคำขวัญดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เป้าหมายสูงสุดของ CBR อยู่ที่ “การพัฒนาตัวนักวิจัย” ส่วนความรู้ที่เป็นผลจากการวิจัยนั้น จะมีใช้ความรู้แบบที่มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง (in its own sake) หรือเป็นความรู้ที่ใช้ประดับปัญญาเท่านั้น หากทว่าจะต้องเป็น “ความรู้ซึ่งมีคุณค่าอยู่ที่การนำไปแก้ปัญหา/หรือพัฒนาท้องถิ่น” ซึ่งหากเปรียบเทียบกับหลักพระพุทธศาสนา ความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็คือใบไม้ที่อยู่ในกำมือซึ่งได้ดับทุกข์ได้นั่นเอง

ถึงแม้งานวิจัย CBR จะมีเป้าหมายหลัก ๆ ร่วมกับงานวิจัยแบบวิชาการ ทว่าก็มีการให้ลำดับความสำคัญที่แตกต่างกัน ดังนั้นในขณะที่เป้าหมายสูงสุดของการวิจัยวิชาการจะปรากฏอยู่ในรูปแบบของ “เอกสารรายงานผลงานวิจัย” (explicit knowledge) แต่ทว่าความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยแบบ CBR จะฝังอยู่ใน “ตัวคน” (tacit knowledge) การเปลี่ยนแปลงของนักวิจัยชาวบ้านในช่วงก่อน-หลังจากผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นตัวบ่งชี้ (indicator) ที่สำคัญและชี้ขาดของควมมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานวิจัย CBR

2) คนทำวิจัยคือชาวบ้าน

2.1 พัฒนาการของนักวิจัย หากเราทบทวนพัฒนาการของงานวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นมาจนถึงงานวิจัยแบบ CBR โดยเจาะจงเข้าไปดูที่การเปลี่ยนแปลงของ “ตัวนักวิจัย” ว่าเป็นใคร

2.2 เมื่อชาวบ้านมาเป็นนักวิจัย จากพัฒนาการของงานวิจัยที่ผ่านมา ชาวบ้านนั้นมักจะมีประสบการณ์ตรงกับงานวิจัยอยู่บ้างแล้ว กล่าวคือได้เข้ามามีบทบาทสถานะร่วมในงานวิจัยในฐานะ “กลุ่มตัวอย่าง” ซึ่งมักจะไม่รู้ไม่เห็น “ที่มาและที่ไป” ของงานวิจัยที่ตนเข้าร่วม (ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เคยเห็นแม้กระทั่งรายงานวิจัยที่ตนเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก) อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์การเข้าร่วมงานวิจัยในฐานะ “ตัวประกอบ” ดังกล่าว น่าจะวางพื้นฐานการรับรู้ว่า “งานวิจัยเป็นของสูง คนทำต้องเป็นนักศึกษาครูบาอาจารย์ การทำวิจัยต้องมีการซักถามแล้วก็จดบันทึกหรืออัดเทปซึ่งชาวบ้านอย่างเราทำไม่ได้” เป็นต้น

แต่ทว่า จุดเปลี่ยนที่ผู้เขียนคิดว่า “เป็นจุดพลิกผันที่สำคัญที่สุด” ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ก็คือ การเปลี่ยนบทบาทของชาวบ้าน (Role shifting) ในกระบวนการวิจัยจากที่เคยเป็น “ตัวประกอบ/กลุ่มตัวอย่าง” มาเป็น “พระเอก-นางเอก/นักวิจัย”

กระบวนการพลิกผันบทบาทครั้งนี้ แม้อาจจะพูดได้ง่าย ๆ ในระดับวางนโยบาย แต่ในการแปรนโยบายลงมาเป็นภาคปฏิบัติการนั้นจะพบความลำบากอย่างมากมาย อุปสรรคนั้นจะเกิดมาจากนั้นจะเกิดมาจากทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านความเข้มงวดของกระบวนการวิจัยแบบวิชาการ (ดังที่กล่าวมาแล้ว) ที่ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถปิ่นปายฝ่าข้ามไปได้ อีกด้านหนึ่งก็มาจากอุปสรรคด้านตัวชาวบ้านเอง ทั้งอุปสรรคในระดับความคิด ของชาวบ้านที่เรียกว่า “กำแพงแก้วที่มองไม่เห็น” (invisible glass ceiling) (เช่น โครงการวิจัยเรื่องหนี้สิน นักวิจัยชาวบ้านที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวจึงหายหน้าจากโครงการวิจัยไปเป็นระยะ ๆ เพื่อไปหาสรวงศ์มาส่งดอกเบี๋ยให้ทันกำหนด) เป็นต้น

นอกจากนั้น ก็ยังมีปัญหาอุปสรรคในเชิงวิชาการขึ้นเป็นระยะ ๆ เช่น เมื่อชาวบ้านซึ่งเปรียบเสมือน “ปลา” จะทำการวิจัย “น้ำ” (สภาพปัญหาของตัวเอง) ก็มีคำถามเชิงวิชาการว่า “แล้วปลาจะเห็นน้ำได้หรือ” หรือเมื่อเวลานักวิจัยชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรไปเก็บข้อมูลจากเพื่อนเกษตรกรด้วยกันก็จะถูกถามว่า ทำไร่นามาด้วยกันหลายสิบปีทำไมยังต้องมาถามสัมภาษณ์กันอีก เป็นต้น

ในภาคปฏิบัติ จึงต้องมีวิธีการแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่กล่าวมา เช่น ปัญหาด้านความเข้มงวดของการวิจัยก็ต้องไขนอตคลายความตึงตัวไปบ้าง ต้องมีวิธีการแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่กล่าวมา เช่น ปัญหาด้านความเข้มงวดของการวิจัยก็ต้องไขนอตคลายความตึงตัวไปบ้าง ต้องมีการจัดเวทีเสวนาให้ “ปลาหลาย ๆ ชนิด” มาสำรวจน้ำ ต้องมีการออกแบบโครงสร้างหน่วย

งานวิจัยและสร้างกลไกใหม่ ๆ เพื่อเป็น “เครื่องช่วยพุงการป็นปายภูเขาสูงแห่งการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ดังจะได้กล่าวต่อไป

ท่ามกลางความยากลำบากของการเอาชนะอุปสรรคเหล่านี้ผู้เขียนพบว่า “มูลเหตุจูงใจ” สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านที่เป็นนักวิจัยพากเพียรที่จะป็นปายผาสูงนั้นก็คือ ความตระหนักที่ว่า ผลประโยชน์สุดท้ายของการวิจัยนั้นมีได้เป็นของผู้อื่น (ไม่ได้เป็นของนักวิชาการของสถาบันการศึกษา ฯลฯ) หากทว่าเป็น “ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวชาวบ้าน ลูกหลาน ครอบครัว กลุ่ม และชุมชนเอง” รวมทั้งเป็น “ประโยชน์ที่จับต้องได้” (Tangible benefit) เช่น วิจัยแล้วหอยนางรมตัวโตขึ้นจริงๆ ขายได้ราคาดีขึ้น วิจัยแล้ว รายจ่ายในการจัดงานศพของคนในชุมชนลดลง เป็นต้น

3) การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นกระบวนการติดตั้งปัญญา/วิธีคิดของนักวิจัย

การกล่าวถึงคุณลักษณะข้อนี้ก็เพื่อเป็นการตอกย้ำอีกครั้งตามคำขวัญของ CBR ที่ว่าการวิจัยแบบ CBR นั้นเป็นกระบวนการติดตั้งปัญญา/ยกระดับวิธีคิดให้แก่ชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมงานวิจัย

ในที่นี้ผู้เขียนอยากจะชี้ให้เห็นได้คำว่า “ติดตั้ง” “install” ซึ่งมีความแตกต่างจากคำว่า “ถ่ายทอด (ความรู้ลึก)” (transmit) หากเทียบกับระบบคอมพิวเตอร์ การถ่ายทอดความรู้ นั้นเปรียบเสมือนการโอนไฟล์จากเครื่องส่งไปยังเครื่องรับ โดยที่เครื่องรับไม่ต้องทำอะไรเลย (passive) แต่ทว่าการติดตั้งนั้น ทางฝ่ายเครื่องรับจะต้อง “มีส่วนร่วมและ active” (active participation) โดยที่ผู้ที่ต้องการจะติดตั้ง ต้องกด “Next” ด้วยตนเอง การติดตั้ง “วิธีคิด/ปัญญา” จึงต้องการมีส่วนร่วมอย่าง active ของชาวบ้านนักวิจัย

และเนื่องจากการติดตั้งครั้งนี้ มิได้อยู่ในระดับ “การโอนไฟล์” คือมิได้ถ่ายทอด “ตัวความรู้” ให้มีเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น หากแต่เป็น “กระบวนการติดตั้ง Software” ซึ่งอย่างน้อยต้องผ่าน “ขั้นตอนหลายขั้นตอน” (ในคอมพิวเตอร์ หน้า wizard หน้าต่าง ๆ) ในแต่ละขั้นตอนมีการกำหนดกิจกรรมที่ต่างกัน ซึ่งต้องกระทำให้ลุล่วงจนจบสิ้นกระบวนการ จึงจะสามารถติดตั้งได้สำเร็จ กระบวนการนี้ผู้ที่ติดตั้งต้องดำเนินการด้วยตนเอง ถึงแม้ “เวทีนี้จะมีพี่เลี้ยง” แต่ “พี่เลี้ยงก็ทำแทนให้ไม่ได้” (อาจเทียบได้กับการปฏิบัติธรรมให้บรรลุนิพพาน ซึ่งตัวต้องลงมือเอง)

ผู้เขียนใช้วิธีการเทียบเคียงอุปมาอุปไมยเมื่อเวลาสื่อสารกับชาวบ้านว่า การวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นเปรียบเสมือนหีนลับมีด ส่วนชาวบ้านนักวิจัยนั้นเสมือนมีด (ที่อาจจะขึ้นสนิมทางปัญญา) หากตั้งเป้าหมายที่จะลับมีดให้เฉียบคมทางปัญญา ก็มีแต่วิธีการที่มีดต้องมาผ่านกระบวนการลับหินด้วยตัวมีดเองเท่านั้น

กล่าวสำหรับคุณลักษณะของ CBR ที่ต้องการติดตั้ง/ยกระดับวิธีคิดของชาวบ้านนั้น ตัวอย่างวิธีคิดที่ต้องการยกระดับ เช่น การลงมือแก้ปัญหาเลยโดยยังไม่วิเคราะห์สาเหตุให้ชัดเจน ใช้การลองผิดลองถูกแบบตาดีได้ตาร้ายเสีย หรือไม่วางลำดับขั้นตอนของการแก้ไข ทำให้เกิดปรากฏการณ์ว่าอาการคันก็มาก (ปัญหา) การเกาก็มีแยะ (วิธีแก้ไข) แต่เกายังไม่ถูกที่คัน (เพราะขาดการใช้กระบวนการคิดแบบวิจัย) วิธีคิดเช่นนี้เป้าหมายที่งานวิจัย CBR ต้องการยกระดับให้สูงขึ้น

และสืบเนื่องจากคุณลักษณะของ CBR ที่ต้องการติดตั้ง “วิธีคิดแบบวิจัย” ให้ชาวบ้าน เกณฑ์ในการคัดเลือกนักวิจัยของ CBR จึงแตกต่างไปจากเกณฑ์ของการวิจัยแบบวิชาการ กล่าวคือ การจะเป็นนักวิจัยแบบวิชาการนั้นอย่างน้อยจะต้องเรียนรู้และเข้าใจเรื่องราววิจัยมาแล้ว จึงจะทำวิจัยได้ (ความเข้าใจเรื่องการวิจัยเป็น prerequisite) แต่สำหรับ CBR แล้ว “ความเข้าใจเรื่องการวิจัย” จะเปลี่ยนสถานะจาก “prerequisite ในตอนแรก” ไปเป็น “ผลลัพธ์ที่คาดหวังในตอนสุดท้าย” กล่าวชาวบ้านไม่จำเป็นต้องเข้าใจงานวิจัยมาก่อน แต่หลังจากทำวิจัยเสร็จแล้ว ผลลัพธ์ประการหนึ่งที่ต้องเกิดขึ้นคือ ชาวบ้านนักวิจัยจะต้องเข้าใจว่า “แก่นแท้ของการวิจัยคืออะไร”

การปลดล็อก “ข้อเรียกร้องเบื้องต้น” (prerequisite) ดังกล่าวนั้น เท่ากับเป็นการเปิดช่องขยายโอกาสให้เปิดกว้างอย่างมหาศาลสำหรับชาวบ้านที่จะเข้ามาร่วมกระบวนการวิจัย (แต่แน่นอนว่า จะต้องมีความสมบัติอย่างอื่น ๆ มาเป็นเกณฑ์ทดแทน) ผู้เขียนจึงพบว่า ชาวบ้านที่เข้ามาเป็นนักวิจัย CBR นั้นมีความหลากหลายในทุก ๆ ด้านตั้งแต่จบชั้น ป.4 ถึงปริญญาเอก มีทั้งสัปเหร่อ แม่ค้า ชาวไร่ เด็ก/เยาวชน ครู ทานมหา แม่บ้าน ฯลฯ

4) การออกแบบโครงสร้างและกลไกเพื่อการหนุนช่วย

ต่อเนื่องจากข้อ 3 ว่า การขยายโอกาสทางการวิจัยให้แก่ชาวบ้านมาทำวิจัยนั้น ในด้านหนึ่ง นอกจากจะต้องปลดล็อกเรื่อง “คุณสมบัติเบื้องต้นของนักวิจัย” แล้ว ในอีกด้านหนึ่ง ก็ต้องมีการสร้างและออกแบบโครงสร้างและกลไกใหม่ ๆ เพื่อการหนุนช่วยการขยายโอกาสทางการวิจัยนั้น ให้บรรลุเป้าหมายสุดท้าย

ด้วยเหตุผลนี้ ถึงแม้ฝ่าย สกว.ท้องถิ่น จะมีสถานะเป็น “องค์กรสนับสนุนเงินทุน” เช่นเดียวกับแหล่งสนับสนุนงานวิจัยทั่วไป แต่ทว่าโครงสร้าง กลไก และกระบวนการทำงานของ สกว. ท้องถิ่น ก็จะมีลักษณะที่แตกต่างจากแหล่งเงินทุนทั่วไป เริ่มตั้งแต่กระบวนการเปิดรับงานวิจัยจะมีรูปแบบของการออกประกาศแล้วก็นั่งรอให้นักวิจัยเขียนโครงร่างงานวิจัยมานำเสนอ หากว่าจะต้องมีกระบวนการทำงานเชิงรุก (Proactive) ต้องมีกลไกขององค์กร (เช่น โหนด/พี่เลี้ยง/ศูนย์ประสานงานฯ) ที่ลงไปร่วมพัฒนาเลาใจทย์การวิจัยให้แหลมคมพัฒนาการเขียนโครงร่าง

งานวิจัย รวมทั้งการเสริมขวัญกำลังใจให้ชาวบ้านกล้าเอื้อมเข้ามาทำงานวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการเป็นต้น

จากผลการสังเคราะห์เรื่องโครงสร้าง กลไก และกระบวนการทำงานของ CBR ผู้เขียนได้พบว่า โครงสร้างของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น นั้นจะมีลักษณะทวิลักษณ์ (duality) กล่าวคือ ในการบริหารจัดการองค์กร การแบ่งบทบาทหน้าที่ การมอบหมายงาน กระบวนการทำงานนั้น ฯลฯ จะมีทั้ง “กรอบ” ที่ระบุ/กำหนดเอาไว้อย่างชัดเจน แต่ในเวลาเดียวกันก็มี “ความยืดหยุ่น” (flexibility) เมื่อเวลาลงมือปฏิบัติลักษณะทวิลักษณ์ดังกล่าวเป็นตัวประจักษ์สำคัญในการอธิบายความสำเร็จของ CBR

ในการขณะที่ “ลักษณะโครงสร้างของ CBR” นั้น อาจจะถือได้ว่าเป็น “ปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น” (Necessary factor) สำหรับความสำเร็จของ CBR แต่ทว่าปัจจัยที่เอื้ออำนวยใน CBR นั้น (Sufficient factor) ก็น่าจะได้ “ตัวบุคคลที่เป็นโหนด/พี่เลี้ยง/ศูนย์ประสานงาน” ที่ทำหน้าที่เป็น “สะพานทอดเชื่อม” (bridge) ให้ชาวบ้านได้เดินข้ามฝั่งจากการเป็น “คนธรรมดา” มาสู่การเป็น “นักวิจัย” ได้ ในอนาคตหาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ต้องการขยายสเกลการทำงานของ CBR ก็คงต้องให้ความสนใจกระบวนการ “สร้างและสืบทอดโหนดและพี่เลี้ยง” ให้เป็นระบบและมีความรวดเร็วมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (ซึ่งยังเป็นไปตามธรรมชาติอยู่) แต่ยังคงรักษาคุณภาพเท่าเดิมเอาไว้ได้

สำหรับบทเรียนเบื้องต้นที่ผู้เขียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการแสดงบทบาทหนุนช่วยของโหนดและพี่เลี้ยง ของ CBR ก็คือ นอกเหนือจากปัจจัยพื้นฐานของตัวบุคคลคือ การมีจิตสาธารณะมีทัศนคติมุ่งให้บริการ (Service-mind) แล้ว การแสดงบทบาทหน้าที่ของโหนด/พี่เลี้ยงยังต้องมี “พลวัต” มีการปรับเปลี่ยนไปตามจังหวะก้าวของขั้นตอนการวิจัยอีกด้วย

5) คุณค่าสำคัญของงานวิจัย CBR - กลไกใหม่ในการกระจายปัญญาสู่ท้องถิ่น

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาของสังคมไทยมีกระบวนการปรับโครงสร้างสังคม (Social Adjustment Process) อยู่หลายด้าน ประเด็นหลักของการปรับเปลี่ยนคือ การเปลี่ยนลักษณะรวมศูนย์ของอำนาจต่าง ๆ (Power Centralization) ไปสู่ระบบการกระจายอำนาจ (Decentralization) เริ่มตั้งแต่การกระจายอำนาจการบริหารจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น (รูปธรรมคือ การเกิดขึ้นขององค์กรปกครองท้องถิ่น) การกระจายอำนาจของการตัดสินใจลงไปสู่ท้องถิ่น (เช่น หน่วยงานของ อบต.) การกระจายอำนาจเรื่องการเงิน/การคลังลงไปสู่ท้องถิ่น การกระจายสิทธิในการครอบครองสาธารณะสมบัติ เช่น คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า (ได้แก่ กรณีการเกิดขึ้นของวิทยุชุมชน) การกระจายความรับผิดชอบในงานด้านสุขภาพให้แก่ประชาชน (เช่น การเกิดขึ้นของ อสม. ผสส.) เป็นต้น

ท่ามกลางการกระจายอำนาจ กระจายสิทธิ กระจายความรับผิดชอบเหล่านี้ กระบวนการปรับโครงสร้างสังคมทั้งหลายนั้นจะบรรลุเป้าหมายได้อย่างแท้จริง จำเป็นต้องมี “การกระจายความรู้” กำกับไปกับทุกกระแสนของการกระจาย มิฉะนั้นแล้ว ถึงแม้ชาวบ้าน/ท้องถิ่นจะได้ “สิทธิอำนาจ ความรับผิดชอบ” มาหากขาดปัญญา/ความรู้มากำกับก็ไม่อาจดำรงรักษาเอาไว้ได้ หรือ มิฉะนั้นก็อาจจะใช้อำนาจ/สิทธิไปในทางที่ไม่ชอบ ไม่เป็นประโยชน์แก่คนหมู่มาก

อันที่จริง กระบวนการกระจายความรู้ในการปรับโครงสร้างนั้น ได้ดำเนินการมาระลอกหนึ่งแล้ว แต่ทว่าการกระจายความรู้ระลอกแรกนี้มักจะอยู่ในรูปแบบของ “การถ่ายทอดความรู้” (knowledge transmission) เป็นส่วนใหญ่ เช่น มีการฝึกอบรมชาวบ้านให้มีความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพก่อนจะมาเป็น อสม. ส่วนกระบวนการวิจัยแบบ CBR นี้อาจถือได้ว่าเป็นขบวนการกระจายความรู้/ปัญญาระลอกที่สองที่อยู่ในระดับ “การยกระดับ/ติดตั้งวิธีคิดแบบวิจัย” ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อติดตั้ง “เครื่องมือแสวงหาความรู้” ให้แก่ชาวบ้านแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องคอยไปเติม “ให้ความรู้เป็นเรื่อยๆ ไป” ดังที่นักวิจัยชาวบ้านให้ข้อสรุปของงานวิจัย CBR ว่าไม่ใช่การให้ปลาเป็นตัวๆ แก่ชาวบ้าน แต่เป็นการให้ “เบ็ดตกปลา” หรือให้ความรู้เรื่อง “วิธีทำเบ็ด” มากกว่า

6) งานวิจัย CBR มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ/บูรณาการสูง

ปัจจุบันนี้เริ่มมีการดำเนินการวิจัยเป็นชุดโครงการที่รวมเอานักวิชาการจากหลายสาขาวิชามาทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยที่เริ่มจากปัญหาชุมชนเป็นหลัก (ในกรณีที่ชัดเจนที่สุดของสังคมไทยก็คือ กรณีงานวิจัยเพื่อการพัฒนาบูรณะชนบทที่ จ.ชัยนาท ซึ่งริเริ่มโดย ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์) และเนื่องจากงานวิจัย CBR นั้นมีจุดตั้งต้นจากปัญหาที่ชาวบ้านนักวิจัยกำลังประสบอยู่ ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์ขั้นตอนของการพัฒนาการคลี่คลายของกระบวนการวิจัย จึงพบว่ามีวิวัฒนาการของการใช้สหวิทยาการและบูรณาการผสมผสานอยู่เสมอ

ตัวอย่างง่าย ๆ เช่น โครงการฟื้นฟูภาษาของ ของชาวของใน จ.จันทบุรี โครงการนี้เริ่มจากสาขาวิชาภาษาศาสตร์ที่มีนักวิชาการลงไปค้นคิดตัวอักษรเขียนภาษาของเพื่อให้เกิดการสืบทอด และเพื่อให้ภาษาเขียนที่ประดิษฐ์ขึ้นมาได้รับการยอมรับ จำเป็นต้องให้ความรู้ด้านสังคมศาสตร์เข้ามาช่วย และเพื่อให้การสืบทอดเป็นไปอย่างยั่งยืนก็ต้องนำชุดความรู้ด้านภาษาเข้ามาสู่โรงเรียนเพื่อทำหลักสูตรท้องถิ่น (ซึ่งต้องใช้ความรู้ด้านภาษาศาสตร์) และการจัดทำแหล่งเรียนรู้ในรูปพิพิธภัณฑ์ (ต้องใช้ความรู้ด้านพิพิธภัณฑ์ศึกษา) ต่อมาจากการฟื้นฟูภาษา ชาวบ้านได้ค้นพบพืชคลุมค้ำซึ่งเป็นพืชประจำกลุ่มชน (เหมือนกับต้นไผ่กับชาวนาไทย) พืชชนิดนี้เกือบสูญหายไปแล้ว ชาวบ้านจึงต้องการวิจัยเพื่อรื้อฟื้นคลุ้มค้ำ ซึ่งต้องใช้นักเกษตรศาสตร์เข้ามาช่วย เป็นต้น

กระบวนการใน CBR นั้นนอกจากจะมีมิติของการบูรณาการระหว่างสาขาวิชาการแล้ว ยังมีความหมายถึงการบูรณาการระหว่าง “ภูมิปัญญา/ชุดความรู้เดิมของชุมชน” กับ “ภูมิปัญญา/ชุดความรู้แบบสมัยใหม่” โครงการประเภทการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุด โดยที่ CBR มีหลักการบูรณาการว่า “ของเก่าก็ไม่ทิ้งไป ของใหม่ก็ไม่ปฏิเสธ” แต่ที่สำคัญคือการผสมผสานให้ลงตัวถูกฝาถูกตัวเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุด

ลักษณะการบูรณาการอีกมิติหนึ่งของ CBR คือการมองเห็นความเกี่ยวโยงสัมพันธ์ระหว่าง “ปรากฏการณ์ระดับจุลภาคกับโครงสร้างมหภาค” (Micro-Macro Linkage) หรืออาจเรียกว่าเห็นความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวบท-บริบท” (text-context relationships) ซึ่งเป็นกระบวนการพื้นฐานของการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น ในการศึกษาเรื่องนี้สิน สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว เกษตรยั่งยืน ฯลฯ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาริบทของชุมชน สถานการณ์ของจังหวัด สถานการณ์ของภาค ฯลฯ ร่วมด้วยอยู่เสมอ

7) การใช้กระบวนการแบบ “KM” เพื่อถนอมฐานความรู้

ในขณะที่งานวิจัยแบบวิชาการจะมีขั้นตอนทำบังคับ คือ การอ่านบททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาก่อนเพื่อเป็นการสร้างฐานความรู้ของนักวิจัยให้กว้างขวาง ลุ่มลึก และรอบด้านต่อประเด็นที่จะวิจัย แต่ทว่ารูปแบบดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับวิถีการแสวงหาความรู้ของชาวบ้าน ดังนั้น CBR จะได้นำเอา “วิธีการแสวงหาความรู้แบบ knowledge management-KM” มาทดแทนการอ่านบททวนวรรณกรรม ในขั้นตอนกิจกรรมของงานวิจัย จึงมักพบรูปแบบการจัดกิจกรรมเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีประสบการณ์ การดูงานกรณีที่ดีสำเร็จ (best practice) การเชิญผู้มีประสบการณ์มาเป็นวิทยากร เป็นต้น

8) CBR เป็นงานวิจัยที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้จริง

จากคำขวัญของ CBR ที่ระบุอย่างชัดเจนว่า “สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น” ในประโยคที่สอนจะเห็นได้ว่า CBR นั้นเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจาก “ปัญหาในชีวิตของชาวบ้านนักวิจัย” (problem-based research) ดังนั้น หลังจากผ่านขั้นตอนการพัฒนาโจทย์ การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูลแล้ว CBR จะถือว่านักวิจัยเพิ่งจะเดินทางมาได้เพียงครึ่งทางของเส้นทางการวิจัยเท่านั้น ขั้นตอนที่ดีถือว่าเป็น “ทำบังคับ” ของ CBR ที่จะต้องก้าวเดินต่อไป (ซึ่งในงานวิจัยแบบวิชาการอาจจะเป็นเพียงแค่ของแถมหรือ option ให้เลือก) ก็คือต้องมีข้อเสนอแนะที่ถูกลำนำไปทดลองปฏิบัติ และติดตามผลจนถึงจุดหมายปลายทาง ด้วยเหตุนี้ CBR จึงอาจถือได้ว่าเป็น Action research (แบบตัวจริงเสียงจริงมาเอง) ประเภทหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษคือเจ้าของปัญหาเป็นคนลงมือแก้ไขเอง (โดยอาศัยการร่วมมือจากภายนอก)

เหตุผลเบื้องหลังของการที่งานวิจัย CBR ต้องผนวกเอาคุณสมบัติที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริงนั้น ก็เนื่องจากว่าสำหรับชาวบ้านแล้ว หากตั้งเป้าหมายของงานวิจัยเอาไว้เพียงแค่ “แสวงหาความรู้” เท่านั้น ยังไม่สามารถเป็นแรงดึงดูดใจชาวบ้านให้เข้าร่วมงานวิจัยได้ หรือแม้เข้าร่วมแล้ว ก็อาจจะยังไม่ร่วมหัวจมท้ายไปจนตลอดฝั่ง ทั้งนี้เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ชีวิตของชาวบ้านนั้นมีปัญหาอย่างอื่น ๆ รุมล้อมให้ต้องลงมือลงแรงลงปัญญาแก้ไขมากกว่าที่จะมาทำวิจัย จึงเป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้อย่างเป็นประจำว่า เมื่อพี่เลี้ยง/โหนดลงไปชักชวนชาวบ้านมาทำงานวิจัยจำนวนที่สนใจจะลดน้อยถอยลงไปเรื่อย ๆ เมื่อผ่านขั้นตอนต่าง ๆ จนในท้ายที่สุด จะเหลือกลุ่มแกนที่ยืนหยัดอยู่เพียงไม่กี่คนเท่านั้น (จังหวะของงานวิจัย) CBR จึงมักมีการหดตัวขนานใหญ่ในระยะเริ่มแรก แล้วจึงค่อยขยายตัวเมื่องานวิจัยเริ่มผลิตดอกออกผล

ด้วยเหตุนี้ โหนด/พี่เลี้ยง/ทีมวิจัยจึงต้องมีการวางแผนเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเอาไว้เป็นหลายระยะ เช่น ต้องแก้ปัญหาระยะสั้น/เฉพาะหน้าได้ก่อน แล้วค่อยขยายไประยะกลาง และระยะยาวหากเปรียบกับการปลูกพืช ก็ต้องมีทั้งพืชล้มลุกแล้วค่อยเป็นไม้ยืนต้นเพื่อสร้างพลังดึงดูดที่มากพอให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมกระบวนการวิจัย

9) งานวิจัย CBR ต้องมีคุณสมบัติเป็น R&D หรือ D&R

ดังที่ได้กล่าวถึงต้นกำเนิดของสายพันธุ์ CBR ว่า มีต้นพันธุ์เป็น “งานพัฒนา” อยู่ส่วนหนึ่ง ดังนั้น ส่วนผสมของงานวิจัย CBR จึงมีลักษณะเป็น “Research and Development” หรือ “Development and Research” แล้วแต่นักคิดส่วนหนึ่งจะเป็นการวิจัยหรือการพัฒนามากกว่ากัน ดังตัวอย่างข้อมูลสรุปการสังเคราะห์งานของภาคอีสานที่ได้ยกตัวอย่างงานวิจัย CBR ที่มีสัดส่วนของ R&D และ D&R เอาไว้ (ผู้เขียนคิดว่าต่อไป CBR อาจต้องสรุปให้เห็นอย่างชัดเจนเส้นแบ่งระหว่าง CBR กับงานพัฒนาและงานวิจัยเพื่อพัฒนานั้นมีจุดร่วมและจุดต่างกันอย่างไรบ้าง สำหรับขณะนี้ ผู้เขียนมองเห็นข้อแตกต่างหลักประการเดียวกันคือ การที่ชาวบ้านเป็นนักวิจัยเองในกรณีของ CBR)

10) ตลอดเส้นทางนี้มีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (Shared understanding)

เมื่อผู้เขียนมีโอกาสเข้ามาวิเคราะห์ “วิธีวิทยา/ขั้นตอน/กระบวนการ” ของงานวิจัย CBR คุณลักษณะข้อหนึ่งซึ่ง “เตะตาและต้องใจ” ผู้เขียนอย่างมากก็คือ ตลอดเส้นทางของกระบวนการวิจัย CBR จะมีกิจกรรมที่เน้น “การสร้างสร้างความเข้าใจร่วม/สัมมาทิส” สำหรับผู้คนทุกกลุ่มทุกส่วนเกี่ยวข้องที่เข้ามาข้องแวะกับกระบวนการวิจัย

ตัวอย่างเช่น การสร้างความเข้าใจในหมู่ทีมวิจัยซึ่งมีการเน้นหนักอย่างมาก เช่น การสรุปสังเคราะห์งานของภาคใต้ระบุว่าปัจจัยนี้เป็นตัวแปรหนึ่งในการกำหนดความสำเร็จของงานวิจัยที่จะออกมา และแม้แต่ก่อนจะมีการลงไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ก็จะมีกิจกรรมการทำความเข้าใจ

กับกลุ่มตัวอย่าง ก็จะมีกิจกรรมการทำความเข้าใจกับกลุ่มตัวอย่างถึงเป้าหมาย/ประโยชน์ของการวิจัยเสียก่อน (นี่น่าจะเป็นลักษณะที่แตกต่างไปจากงานวิจัยเชิงวิชาการอยู่พอสมควร) รวมทั้งการทำความเข้าใจกับภาคี หน่วยงานองค์กร กลุ่มบุคคลที่ประเด็นการวิจัยโยงไปถึง กิจกรรมการสร้าง ความเข้าใจร่วมกันนี้มีการดำเนินการหลายครั้ง ต่อเนื่อง โดยถูกถือเป็น “กิจกรรมทำบังคับอย่างหนึ่งของงานวิจัย CBR”

รูปแบบกิจกรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ “การคืนข้อมูลให้ชุมชน” (ซึ่งถือว่าเป็นวัตรกรรมอย่างหนึ่งของ CBR) หลังจากที่เก็บข้อมูลมาแล้วหรือมีการวิเคราะห์ร่วมกันกับชุมชน หรือให้ชุมชนตรวจสอบ/แสดงความคิดเห็นต่อการวิเคราะห์ การสร้างความเข้าใจร่วมกันตลอด เส้นทางของการวิจัยนี้ก่อให้เกิดผลอันดีหลายประการตามมา เริ่มตั้งแต่สามารถระดมกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้เนื่องจากมีความเข้าใจร่วมกัน และยังเป็นวัคซีนป้องกันโรคแปลกแยกของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (alienated) จากการวิจัยอีกด้วย

1.2 วิธีวิทยาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ลินธุ์ สโรบล (2552 : 22-24) ได้กล่าวถึงวิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้ว่า วิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการเปลี่ยนย้ายกระบวนการทัศน์วิจัยเดิม เข้าสู่กระบวนการทัศน์วิจัยใหม่ที่เรียนว่า “กระบวนการทัศน์วิจัยเพื่อท้องถิ่น” โดยมีการผสมผสานกระบวนการทัศน์จากฐานความคิดอยู่ 3 ฐานด้วยกัน ฐานแรกเป็นสำนักคิดปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่มีการเรียกกันว่า การวิจัยเชิงปริมาณ ฐานที่สองคือสำนักคิดปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ที่เรียกกันในแวดวงวิชาการว่า การวิจัยเชิงคุณภาพ และฐานความคิดกลุ่มที่สามคือ สำนักคิดปฏิบัติการนิยม (Praxiology) ที่มุ่งใช้ประโยชน์จากงานวิจัยสู่ความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่นใช้เวลา 10 ปี (พ.ศ. 2541-2551) ในการพัฒนาระบบคิด ระบบสนับสนุนงานวิจัยร่วมกับเครือข่ายวิจัยท้องถิ่น ทั่วประเทศ ทดลองปฏิบัติร่วมกัน และสรุปผลร่วมกับชาวบ้าน พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา นักพัฒนา นักวิชาการ และข้าราชการ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นในสังคมไทยภายใต้การสังเคราะห์งานวิจัยได้ข้อค้นพบดังนี้

1. วิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มุ่งเน้นการการเพิ่มพลังทางปัญญาให้กลุ่มชาวบ้านที่ขาดโอกาสทางการเรียนรู้เข้ามาจัดการ กับปัญหาที่ตนเองสัมผัส รวมทั้งเป็นการสร้างพันธกิจให้ชาวบ้านมีการทำงานร่วมกันผ่านกระบวนการวิจัย และนำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ เฝ้า ระวังทางเลือกแล้วไปสู่การจัดการปัญหาที่แท้จริง

2. กระบวนการและวิธีการค้นคว้าหาคำตอบของวิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัย เพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่มีการพัฒนาโครงการโดยมุ่งการแก้ไขปัญหาและปรากฏการณ์ของ

ท้องถิ่น โดยมีชาวบ้านเป็นเจ้าของโครงการ และเป็นผู้บริหารงบประมาณการวิจัยเอง โดยมีพี่เลี้ยงเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ งานวิจัยแบบนี้เน้นการสร้าง “คน” เข้าร่วมกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน ซึ่งเริ่มตั้งแต่กระบวนการกำหนดกรอบวิจัยที่อาศัยสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่เป็นตัวกำหนด ร่วมวิเคราะห์ปัญหาศักยภาพพร้อมกำหนดแผนงานและการเก็บรวบรวมข้อมูล ร่วมทดลองปฏิบัติ ร่วมค้นหาทางเลือกเพื่อจัดการปัญหาของท้องถิ่น งานวิจัยแบบนี้มีการเปลี่ยนแปลงได้เพื่อความเหมาะสมเพื่อกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านในท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่เรียบง่าย เปลี่ยนตามเงื่อนไขของชาวบ้านได้และมักจะใช้วิธีการที่ชาวบ้านคุ้นเคย รวมทั้งมีทางเลือกที่หลากหลายในการปฏิบัติ

3. ผลผลิตของวิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างคน และทำความเข้าใจต่อปัญหารวมทั้งเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อปรากฏการณ์ของท้องถิ่น งานแบบนี้เป็นมาตรฐานเฉพาะพื้นที่ เน้นการบูรณาการเชิงวัฒนธรรมเนื่องจากสังคมไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมทั้งมีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายการทำงานของท้องถิ่น มีรูปธรรมที่ชัดเจนอันเป็นแหล่งเรียนรู้ของชาวบ้านในและนอกพื้นที่ได้ นอกจากนี้งานวิจัยยังได้เน้นการสร้างกลไกการทำงานพัฒนาในท้องถิ่น โดยใช้เวทีสาธารณะเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจต่อทางเลือกและจัดการกับปัญหาของท้องถิ่น

4. พลังและคุณค่าของวิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการริเริ่มจากชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งเป็นคนใน มีพี่เลี้ยงช่วยให้คำปรึกษาและกระตุ้นให้เห็นการคิดวิเคราะห์ เชื่อมโยงแบบองค์รวม งานวิจัยแบบนี้เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเกือบทุกขั้นตอนเพื่อให้เห็นความสำคัญของเงื่อนไขต่าง ๆ ที่สำคัญงานวิจัยแบบนี้เป็นการสร้างกำลังใจและการเพิ่มอำนาจในการตัดสินใจให้ชาวบ้านที่เป็นผู้คิดเป็นผู้ตัดสินใจ โดยกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจะทำให้ชาวบ้านมีศักยภาพความสามารถในการสร้างทางเลือกของตนเองสู่ความหลากหลายในการจัดการปัญหาของตนเองและท้องถิ่น

นอกจากนี้ สินธุ์ สโรบล (2552 : 25-33) ยังได้กล่าวถึงวิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไว้ว่า กระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นตอนแรกเป็นการเตรียมชุมชนวิจัย ขั้นตอนที่สองเป็นการออกแบบและกำหนดแผนงานวิจัย ขั้นตอนที่สามการปฏิบัติการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหา และขั้นตอนสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์สรุปบทเรียนเพื่อสร้างทางเลือก ซึ่งจะได้กล่าวโดยสังเขปดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมชุมชนวิจัย

การเตรียมชุมชน หมายถึง การที่ผู้ประสานงานหรือพี่เลี้ยงโครงการวิจัยได้เข้าไปทำงานร่วมกับคนในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีความพร้อมก่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเริ่มขึ้น กระบวนการของขั้นตอนนี้ประกอบด้วยการเข้าร่วมกับคนในชุมชนท้องถิ่นทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุต่อปรากฏการณ์ที่คนในชุมชนท้องถิ่นสัมผัสอยู่และมองว่าเป็นปัญหาข้อขัดข้องและต้องการจะเปลี่ยนแปลงพัฒนาให้ดีขึ้น โดยอาจมีการร่วมกันศึกษาชุมชนเบื้องต้นเพื่อร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การพัฒนาโจทย์วิจัยและตั้งคำถามการวิจัย เป็นการสร้างภาพฝันของชุมชนที่ต้องการจะเดินต่อไปข้างหน้า และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านอยากให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมปฏิบัติการด้วยกัน การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย เป็นการทบทวนโจทย์วิจัยร่วมกับคนในชุมชน โดยการแจกแจงโจทย์ย่อยๆ ต่างสิ่งที่อยากรู้ อยากรวบรวม อยากรวบรวมทำความเข้าใจวิจัยหลัก เพื่อกำหนดเป็นวัตถุประสงค์และตั้งประเด็นการวิจัย รวมทั้งกำหนดขอบเขตการทำงาน วิธีการศึกษาและกระบวนการศึกษากำหนดกิจกรรมวิจัยอย่างละเอียดว่ากำหนดเป้าหมายเป็นใครกำหนดทีมวิจัยหลักว่ามีใครบ้าง จะใช้วิธีการแบบไหน ใช้เวลานานเท่าไร ใช้เครื่องมืออะไรในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร เพื่อนำไปสู่การวางแผนการแก้ไขปัญหามาจัดทำแผนปฏิบัติการและวางแผนการใช้งบประมาณตามหลักการสนับสนุนของ สกว. พร้อมทั้งกำหนดว่าต้องปรับเปลี่ยนวิธีการที่ทำอยู่หรือไม่อย่างไร การเตรียมความพร้อมให้นักวิจัยและทีมวิจัยท้องถิ่นเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การทบทวนโครงการ คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์ แผนงานวิจัย การใช้ เครื่องมือ/เทคนิค/วิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งกิจกรรมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบทบาทของทีมวิจัย/ผู้เกี่ยวข้อง การเขียน การสรุปรายงาน การจัดการโครงการ/งบประมาณ

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและกำหนดแผนงานวิจัย

การออกแบบงานวิจัยเปรียบเสมือนการวางโครงสร้างบ้านให้กับผู้อาศัยว่าต้องการจะได้บ้านแบบไหน ภายในบ้านมีส่วนประกอบอะไรบ้างและต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้างเพื่อการสร้างบ้านให้ตรงกับความต้องการดังนั้น การออกแบบและกำหนดแผนงานวิจัยจึงเป็นกิจกรรมที่สามารถตอบคำถามและวัตถุประสงค์วิจัย การมีส่วนร่วมของบุคคลที่หลากหลาย การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและชุมชนวิจัยและกิจกรรมการแก้ปัญหา ทั้งการสร้างกลไกการแก้ปัญหาและการทดลองรูปธรรมการแก้ปัญหา โดยกระบวนการของขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

1) การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายการจัดกิจกรรมวิจัย เน้นการได้มาซึ่งข้อมูลที่ตอบคำถามวิจัยหรือวัตถุประสงค์วิจัยและกระบวนการแก้ปัญหา

2) การวิเคราะห์หาทุนเดิมของชุมชนเพื่อช่วยทำให้งานวิจัยสามารถพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เดิม รวมทั้งการผสมผสานความรู้ใหม่ในงานวิจัยชุมชนได้

3) วางแผนช่วงเวลาในการดำเนินกิจกรรมวิจัย โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมชุมชน ฤดูกาลและวิถีการผลิต เทศกาลต่าง ๆ และวันสำคัญทางศาสนา ควรเลือกวันเวลาที่มีผลกระทบต่อการทำมาหากินปกติของชาวบ้านน้อยที่สุด หรือเลือกช่วงเวลาที่มิชาวบ้านร่วมกิจกรรมวิจัยได้มากที่สุด

4) มองหากกลุ่มคนที่หลากหลายเข้าร่วมกิจกรรมวิจัย โดยคำนึงถึงกลุ่มคนที่เผชิญกับปัญหาและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหานั้น ๆ ทั้งองค์กรชุมชนและหน่วยงานภายนอก

5) อาจมีการกำหนดและเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมาหนุนเสริมกิจกรรมวิจัยเพื่อความสำเร็จของโครงการวิจัยโดยประเมินว่าทีมงานขาดศักยภาพในเรื่องใดที่จำเป็นใช้ในกิจกรรมวิจัยนั้นๆ และผู้เชี่ยวชาญจะเข้ามาช่วยหนุนงานได้อย่างไร

6) การสร้างเครื่องมือและวิธีการวิจัย เน้นเครื่องมือวิธีการที่เปิดและสร้างโอกาสให้ทุกคนได้คิดได้แสดงความคิดเห็น ได้ทดลองดำเนินการและฝึกฝนอย่างเต็มที่ ยกเว้นบางกิจกรรมที่เน้นเฉพาะนักวิจัยหลักคือ การเขียนโครงร่างงานวิจัยและการสรุปข้อมูลเขียนรายงาน

7) มีการวางแผนงบประมาณโครงการวิจัย เน้นการประหยัดและเกิดประโยชน์สูงและอาจหาการสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเพื่อป้องกันความซ้ำซ้อนของการใช้งบประมาณ และเน้นความร่วมมือและหนุนเสริมจากภาคีที่หลากหลาย

8) มีการวางแผนกำหนดความรับผิดชอบและการช่วยเหลือกันของทีมวิจัย โดยกำหนดบทบาทของทีมวิจัยและชาวบ้านวิจัยว่าใครจะทำหน้าที่บทบาทอะไรในแต่ละกิจกรรม เช่น เตรียมชาวบ้านในชุมชน ประสานงานการประชุม เตรียมสื่อวัสดุที่ใช้ในกิจกรรมจัดกระบวนการในเวทีและการบันทึกข้อมูล การสรุปข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการวิจัย

การปฏิบัติการวิจัยเป็นการวางแผนทางเลือกในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน การปฏิบัติการวิจัยเป็นการวางแผนคาดคะเนว่าต้องการจะปรับเปลี่ยนความเป็นอยู่หรือสภาพของปัญหาที่เป็นอยู่ให้เป็นไปในทิศทางใด คนในชุมชนท้องถิ่นจะต้องเตรียมการอย่างไรเพื่อให้จินตนาการที่ได้ร่วมกันสร้างจากข้อมูลการวิจัยสามารถเดินทางไปถึงการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่อยากให้เกิดขึ้นในอนาคตได้ กระบวนการในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

- 1) การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในสิ่งที่ต้องการจะแก้ไขในบางกรณีอาจต้องสร้างโครงการย่อยเพื่อการทดลองทำ
- 2) การวางแผนโครงการนำร่องหรือโครงการย่อยสำหรับกิจกรรมการทดลองทำ โดยมีการวางแผนกิจกรรมและกำหนดเวลาการทำงานปฏิบัติการทดลองทำ รวมทั้งการแบ่งความรับผิดชอบงานตามกิจกรรมในด้านต่าง ๆ
- 3) การประเมินและการตรวจสอบความเป็นไปได้ของแผนงานและกิจกรรมการปฏิบัติการ รวมทั้งประเมินความเป็นไปได้ในแง่ของเวลา ทรัพยากรที่ใช้ในการปฏิบัติการ กำลังคนและความสามารถในการดำเนินการอื่น ๆ
- 4) การทดลองทำหรือปฏิบัติการหลายๆ วิธีที่จะช่วยทำให้เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหาลงมือและเปลี่ยนชุมชนได้ดีขึ้น
- 5) การคัดเลือกหรืออาสาสมัครที่มีจิตสาธารณะเข้าร่วมตามความถนัดเพื่อความสำเร็จของการปฏิบัติการทดลองทำ
- 6) การอบรมหรือเสนอแนะวิธีทำงาน อาจเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่จะช่วยให้การทดลองทำหรือการปฏิบัติการบรรลุวัตถุประสงค์ได้ดีขึ้น รวมทั้งการไปศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่นที่วิจัยในโครงการอื่น หรือแม้กระทั่งการเชิญวิทยากรเข้าร่วมทำงานด้วย
- 7) การประเมินผลโครงการการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมการทดลองทำเป็นสิ่งจำเป็นในขั้นตอนนี้ ทั้งนี้เพื่อทราบถึงปัญหาข้อขัดข้องและเพื่อหาวิธีการทางเลือกใหม่ที่เหมาะสมกว่าเข้ามาเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์สรุปบทเรียนเพื่อสร้างทางเลือก

การวิเคราะห์สรุปบทเรียนเพื่อสร้างทางเลือกเป็นการทบทวนสรุปบทเรียนหลังดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรม เพื่อประมวลความรู้ทั้งในเชิงเนื้อหาและกระบวนการ รวมถึงบทเรียนอันเกิดจากการร่วมกันตั้งข้อสังเกตจากงานวิจัยและการทดลองทำ เพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างทางเลือกของชุมชนหรือเพื่อการเผยแพร่ขยายผลต่อไป กระบวนการในขั้นตอนนี้ประกอบด้วย

- 1) การหาวิธีการสรุปบทเรียนเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและกิจกรรมว่ามีจุดแข็ง จุดอ่อนอะไรบ้าง กระบวนการเรียนรู้และการแก้ปัญหาของชาวบ้านเป็นอย่างไรเพื่อนำไปสู่การร่วมกันของชุมชนในการค้นหาปัจจัยและเงื่อนไขของความล้มเหลว หรือความสำเร็จของการทำงานวิจัยในช่วงที่ผ่านมา เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนสร้างทางเลือกของชุมชน

2) การตรวจดูความพอเพียงของข้อมูลในการตอบคำถามวิจัยและวัตถุประสงค์ ทั้งนี้เพื่อไปสู่ข้อสรุปของการค้นพบอีกด้วย นอกจากนี้การสรุปบทเรียนอาจช่วยในการวางแผนกิจกรรมการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมกรณีข้อมูลยังไม่สมบูรณ์

3) การตั้งคำถามไปนี้เพื่ออาจช่วยให้พบข้อสรุปและทางเลือกของชุมชนได้

- บริบทของโครงการ/กิจกรรม
- ทำไมต้องทำโครงการ/กิจกรรมนี้
- กิจกรรมของโครงการช่วยยกระดับความเป็นอยู่ได้อย่างไร
- กิจกรรมนี้เริ่มอย่างไร และสภาพนิเวศน์และวัฒนธรรมของชุมชน
- ช่วยให้โครงการดำเนินงานได้อย่างไร
- เป้าหมายของโครงการวิจัย
- อะไรคือจุดมุ่งหมายของโครงการวิจัยที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่
- มีการวางแผนอย่างไรในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมอย่างไร
- กระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายทำอย่างไร
- อยากจะเห็นอะไรเกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการ
- กระบวนการทำงานของโครงการวิจัย/กิจกรรม
- โครงการ/กิจกรรมนี้มีกระบวนการและขั้นตอนดำเนินงานอย่างไร
- มีใครเข้าร่วมในกระบวนการดังกล่าวบ้าง และร่วมอย่างไร
- มีสิ่งใดที่เป็นไปตามที่วางแผนไว้/ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น
- มีสิ่งใดบ้างที่ไม่เป็นไปตามแผน/ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น
- ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานของโครงการ/กิจกรรมการวิจัย
- ได้อะไรจากการลงมือปฏิบัติจากโครงการ/กิจกรรมการวิจัยและได้มาอย่างไร
- ผลที่ได้รับส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนอย่างไร
- ผลที่ได้รับถือว่ามีความสำเร็จตามแผนงานและเป้าหมายหรือไม่ และอย่างไร
- ชุมชนจะสามารถทำสิ่งใดให้ดีกว่าผลที่ได้จากโครงการ/กิจกรรมบ้าง
- อุปสรรค/ข้อขัดข้อง/ปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติงานโครงการ/กิจกรรม
- อุปสรรคที่สำคัญของการดำเนินโครงการ/กิจกรรมคืออะไร
- ทำไมถึงคิดว่าเป็นอุปสรรคและทางกลุ่มจะแก้ไขอย่างไร
- มีข้อขัดข้องในการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมอย่างไรบ้างและจะแก้ไขข้อขัดข้องกันอย่างไร

- มีปัญหาที่เกิดจากการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมอย่างไรบ้างและจะแก้ไขข้อขัดข้องกันอย่างไร
- หากแก้ไขอุปสรรค/ข้อขัดข้อง/ปัญหา จะทำให้เกิดความสำเร็จของงานได้หรือไม่และอย่างไร

4) การกำหนดทีมงานชุมชนเพื่อทำหน้าที่ในการสรุปทบทวนเรียนรู้กับผู้ประสานงาน/พี่เลี้ยงโครงการวิจัย โดยอาจมีการอบรมวิธีการถอดบทเรียนและสรุปประสบการณ์ด้วยก็ได้

5) การวิเคราะห์สรุปบทเรียน จะทำให้ทีมวิจัยชุมชนสามารถเขียนรายงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแบบฉบับของชาวบ้านได้

กล่าวโดยสรุป วิธีวิทยาว่าด้วยกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเรื่องของการค้นหาวิธีวิเคราะห์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น อันเป็นศาสตร์แห่งการอธิบายชีวิตและความเป็นไปของชาวบ้านโดยกระบวนการดังกล่าวเริ่มจากการร่วมมือกันในการวิเคราะห์ปัญหาจากปรากฏการณ์ที่ชาวบ้านสัมผัสอยู่ การวิเคราะห์หาทุนเดิมในการทำงานร่วมกันการวิเคราะห์หาทุนเดิมของชุมชนเพื่อช่วยทำให้งานวิจัยสามารถพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เดิม รวมทั้งการผสมผสานความรู้ใหม่ในงานวิจัยชุมชนเดิมได้ ตั้งแต่การร่วมกำหนดวิธีการและสร้างแผนงานวิจัย การออกแบบการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อร่วมกันค้นหาเหตุปัจจัย ในการกำหนดทางเลือกและทดสอบปฏิบัติการตามข้อเสนอทางเลือกของชุมชนตลอดจนการวิเคราะห์สรุปบทเรียน ค้นหาอุปสรรคและประเมินสรุปบทเรียนเพื่อเชื่อมโยงสู่การจัดการของชุมชนท้องถิ่นต่อไป

2. งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเด็กและเยาวชนจังหวัดยโสธร

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเด็กและเยาวชนจังหวัดยโสธร ดำเนินงานในชื่อ “โครงการเครือข่ายการวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน จังหวัดยโสธร” โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นงานในลักษณะการหนุนเสริมให้เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดยโสธร ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี 2550 ถึงปัจจุบัน ที่ผ่านมาได้ดำเนินการโครงการวิจัยในพื้นที่ยโสธรมาแล้วกว่า 40 โครงการ กลุ่มเป้าหมายมี 2 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับบุคคล ครอบครัวและชุมชน ประกอบไปด้วย ผู้ปกครองเด็ก ครอบครัว ครู พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน 2) ระดับหน่วยงานในจังหวัด ได้แก่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เทศบาลเมือง องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เป็นต้น ซึ่งการวิจัยในพื้นที่ดังกล่าวเป็นการพยายาม

สร้างรูปธรรมจากโครงการวิจัยในพื้นที่ เช่น ประเด็นการส่งเสริมการอ่าน การปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียน และการสร้างการเรียนรู้แก่เด็กเยาวชนทั้งในระบบและนอกระบบ โดยเน้นการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน และหน่วยงาน นำไปสู่การยกระดับสู่กลไกของหน่วยงาน การขยายผลและเผยแพร่สู่สาธารณะ

กระบวนการของงานวิจัยท้องถิ่น เป็นการทำงานเพื่อเพิ่มพลังทางปัญญาให้ชาวบ้าน โดยเป็นการริเริ่มจากชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งเป็นคนในเป็นผู้ทำการศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา นำมาพิจารณาหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา โดยมีชาวบ้านเป็นเจ้าของโครงการ เน้นการสร้าง “คน” เข้าร่วมกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน ซึ่งมีอยู่ดังนี้ 1) กระบวนการกำหนดกรอบการวิจัยที่อาศัยสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่เป็นตัวกำหนด 2) ร่วมวิเคราะห์ปัญหาศักยภาพของพื้นที่ 3) ร่วมกำหนดแผนงาน และการเก็บรวบรวมข้อมูล 4) ร่วมวิเคราะห์ข้อมูล 5) ร่วมทดลองปฏิบัติ และ 6) หาทางเลือกเพื่อจัดการปัญหาของท้องถิ่น

งานวิจัยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างคน และทำความเข้าใจต่อปัญหารวมทั้งเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อปรากฏการณ์ของท้องถิ่น เป็นมาตรฐานเฉพาะพื้นที่ เน้นการบูรณาการเชิงวัฒนธรรม รวมทั้งมีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายการทำงานของท้องถิ่น มีรูปธรรมที่ชัดเจนอันเป็นแหล่งเรียนรู้ของชาวบ้านในและนอกพื้นที่ได้ เน้นการสร้างกลไกการทำงานพัฒนาในท้องถิ่น โดยใช้เวทีสาธารณะเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจต่อทางเลือกและจัดการกับปัญหา

การดำเนินงานของโครงการ มีแผนการดำเนินงานหลักๆ 6 แผนงาน คือ 1) การวิเคราะห์ศักยภาพเครือข่ายและถอดบทเรียนพื้นที่ตัวอย่าง 2) การสังเคราะห์องค์ความรู้จากปฏิบัติการของเครือข่ายฯ 3) นำใช้องค์ความรู้ผ่านการสื่อสารแนวราบและแนวดิ่ง 4) จัดกิจกรรมเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง 5) การเสริมศักยภาพด้านกระบวนการพัฒนาพื้นที่ปฏิบัติการฯ และ 6) การจัดทำข้อเสนอเพื่อพัฒนานโยบายสาธารณะฯ

การดำเนินงานที่ผ่านมา ได้เกิด “กลไกเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ในการสร้างความเข้าใจแนวคิด และเป้าหมายของการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ค้นหาพื้นที่ต้นแบบ และพื้นที่ปฏิบัติการ ค้นหาทีมงาน และให้ชุมชนจัดทำโครงการเพื่อเสนอพิจารณาผ่านคณะทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในกลไกระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดประเด็นและพื้นที่ปฏิบัติการ โดยเน้นการใช้กระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ในประเด็นต่างๆ ในเครือข่ายอื่นๆ ได้แก่ เครือข่ายส่งเสริมการอ่าน เกษตรยั่งยืน คุ้มครองผู้บริโภค และเครือข่ายท้องถิ่น

การทำงานมุ่งเน้นไปที่การสร้างความรู้ความเข้าใจต่อแนวคิดวิจัยท้องถิ่น จากการถอดบทเรียนทุนเดิมของงานวิจัยที่มีอยู่ ให้ความสำคัญการสร้างทีมงาน และการพัฒนากลไกในการทำงาน โดยพบว่า การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีการระบุขอบเขตพื้นที่การวิจัยชัดเจน และมีลักษณะการทำงานแบบบูรณาการ และเชื่อมประสานบุคลากร และหน่วยงานในพื้นที่ เช่น การทำงานร่วมกับโรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) หรือ องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น โดยมีทีมวิจัยเป็นตัวประสานหลัก และเป็นคณะทำงานในชุมชน ด้วยกระบวนการทำงานที่เน้นการสร้างการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทีมวิจัย พัฒนาผู้นำ และพัฒนาคน บนฐานการศึกษาข้อมูลเป็นหลัก ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมา มีทีมวิจัยที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว 400-500 คน (เฉลี่ยโครงการละ 10-15 คน) ซึ่งโครงการวิจัยเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชน โดยใช้เนื้อหาที่หลากหลาย สรุปเป็นประเด็นร่วมได้ 5 ประเด็นดังนี้ 1) ประเด็นการอ่าน 2) ประเด็นทรัพยากร 3) ประเด็นเกษตร 4) ประเด็นประวัติศาสตร์/ภูมิปัญญา/วัฒนธรรมประเพณี/พุทธธรรม และ 5) ประเด็นสุขภาพ

ผลของการวิจัยที่เกิดต่อเด็กและเยาวชน สรุปได้หลายประการดังนี้ 1) คุณธรรมจริยธรรม 2) จิตอาสา 3) ทักษะชีวิต 4) ทักษะการแสวงหาความรู้ 5) ทักษะการคิด 6) ทักษะการพูด การสื่อสาร 7) ความมั่นใจในตนเอง/กล้าแสดงออก 8) ได้รับการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน 9) ทักษะคิดที่ดีต่อการเรียนรู้ 10) จิตสำนึกรักในชุมชนท้องถิ่น และ 11) การเรียนรู้อย่างบูรณาการ ผลต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัย 1) การปรับทัศนคติของนักวิจัยที่มีต่อเด็ก 2) กระบวนการวิจัยที่เข้มข้นนำไปสู่การเรียนรู้ของนักวิจัย และ 3) ความสุขที่เกิดจากงานวิจัย ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชน 1) ชุมชน ครอบครัวมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้ 2) โรงเรียนและชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ 3) เกิดความรู้ใหม่ คือ การเรียนรู้ร่วมกันถึงรูปแบบของการสื่อสารเรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และ 4) เกิดหลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น

ความพยายามในการนำกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ในประเด็นต่างๆ ทำให้เกิดงานวิจัยในประเด็นการส่งเสริมการอ่าน เกษตรยั่งยืน และคุ้มครองผู้บริโภค ที่มุ่งเน้นการมี อปท. เป็นแกนในการขับเคลื่อนงานวิจัย อาทิ โครงการวิจัยกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคปลาดิบ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาบ้านเชียงคำ, การพัฒนาตัวชี้วัดยโสธรเมืองแห่งการอ่าน, การศึกษาแนวทางการดูแลสุขภาพตามวิถีชุมชน โดยการใช้สมุนไพรและภูมิปัญญาในท้องถิ่น กรณีศึกษา : บ้านโคกมนัส, ตามรอยไถ่: การศึกษาเรื่องข้าวเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน บ้านกุดจอก, การสร้างนโยบายสาธารณะด้านสวัสดิการการอ่านในเด็กปฐมวัย ตำบลคู์ลาด, การศึกษาระบบนิเวศน์ในนาข้าวของ

เด็กและเยาวชนกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สารเคมีในการเกษตรของชุมชนบ้านนาสะไมย์, การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการทำเกษตรปลอดภัยในโรงเรียนประถมศึกษา ตำบลห้องแซง เป็นต้น

ในการนำใช้องค์ความรู้ผ่านการสื่อสารแนวราบและแนวดิ่ง มีการสื่อสารเพื่อขยายผลใน 2 ลักษณะคือ

1) การขยายผลเรื่องการส่งเสริมการอ่าน โดยนำองค์ความรู้ที่ได้มาวางแผนการทำงาน ภายใต้การทำงานของเครือข่ายส่งเสริมการอ่าน นำเสนอผลที่เกิดขึ้นจากการอ่านของผู้ปฏิบัติจริง เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เทคนิค การอ่านผ่านเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันในพื้นที่ขยายผลการส่งเสริมการอ่าน และการสื่อสารสาธารณะ เช่น รายการเวทีสาธารณะ ของทีวีไทย วิทัศน์ของ สสค. เป็นต้น

2) การขยายผลในเรื่องงานวิจัยท้องถิ่น โดยการนำองค์ความรู้ที่ได้มา สร้างเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างพื้นที่ต้นแบบ พื้นที่เดิมที่มีประสบการณ์ และพื้นที่ขยาย เพื่อสร้างแรงบันดาลใจจาก คุณค่าของงานวิจัยที่เกิดขึ้น สร้างความรู้ความเข้าใจในแนวคิดวิจัยท้องถิ่น และสร้างความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการทำงานในพื้นที่ขยาย ขยายพื้นที่ปฏิบัติการในตำบลขยาย โดยก่อเกิดงานวิจัย ท้องถิ่นภายใต้โครงการขับเคลื่อนจังหวัดยโสธรสู่จังหวัดน่าอยู่ที่สุด ที่สำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มาหนุนงาน ทำให้เกิดพื้นที่/โครงการวิจัยกระจายตัวอยู่ในจังหวัด ยโสธรเพิ่มมากขึ้น ดังนี้ 1) อำเภอเมือง 6 โครงการ 2) คำเขื่อนแก้ว 2 โครงการ 3) ป่าติ้ว 2 โครงการ 4) กุดชุม 4 โครงการ 5) ไทยเจริญ 1 โครงการ 6) ทรายมูล 2 โครงการ และ 7) ค้อวัง 1 โครงการ โดยมีประเด็นหลักในการวิจัย 4 ประเด็นหลักดังนี้

ประเด็นเด็กและเยาวชน จำนวน 6 โครงการ ได้แก่

-การศึกษากระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของนักเรียนและผู้ปกครองเพื่อส่งเสริม พฤติกรรมทางเพศที่เหมาะสม ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียน กำแมดขันติธรรมวิทยาคม ตำบลกำแมด

-โครงการศึกษากระบวนการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของเด็กและเยาวชน บ้านนาเรียง อำเภอ ทรายมูล

-การศึกษากระบวนการส่งเสริมพฤติกรรมทางเพศที่เหมาะสมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

-การศึกษารูปแบบการส่งเสริมนิสัยรักการอ่านของเด็กแรกเกิด ถึง 12 ปี โดยกระบวนการมี ส่วนร่วมของชุมชน : บ้านดอนปากน้อย อำเภอค้อวัง

-ศึกษากิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบบูรณาการมุ่งปลูกสำนึกรักชุมชน กรณ์ศึกษาของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองเมืองกลาง อำเภอกุดชุม

-ศึกษากระบวนการสร้างการเรียนรู้แก่เด็ก และเยาวชนด้วยประวัติศาสตร์ชุมชน กรณีศึกษา
โรงเรียนกุตชุมวิทยาคม อำเภอกุตชุม จังหวัดยโสธร

ประเด็นสุขภาพ จำนวน 6 โครงการ ได้แก่

- การศึกษาแนวทางส่งเสริมชุมชนปลอดลูกน้ำยุงลาย ตำบลน้ำคำ อำเภอไทยเจริญ
- การศึกษาประสิทธิภาพของโปรแกรมส่งเสริมทันตสุขภาพในกลุ่มผู้ป่วยเบาหวานตำบลทุ่งแต้
- การศึกษากระบวนการส่งเสริมทันตสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมในเด็กปฐมวัย บ้านดู่ทุ่ง
- การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการใช้ยาที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ กรณีศึกษาดำบลหนองคู
- การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ กรณีศึกษา:

บ้านกุตจอก

- การศึกษาและพัฒนารูปแบบการดูแลผู้ป่วยจิตเวชที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน ตำบลโนนค้อ

ประเด็นเกษตร/ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม จำนวน 3 โครงการ ได้แก่

- การศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานตลาดจำหน่ายผักปลอดสารพิษ

อำเภอป่าติ้ว

- การศึกษาลำเลียงกับวิถีชีวิตชุมชนบ้านเชียงเพ็ง เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บ้านเชียงเพ็ง

- การศึกษารูปแบบการจัดการแปลงผักชุมชนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการ

พึ่งตนเองด้านอาหารของชุมชนบ้านโคกสวาท ตำบลนาโง่ อำเภอกุตชุม

ประเด็นวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิต จำนวน 3 โครงการ คือ

- การศึกษาความสำคัญของฮีตสิบสองกับการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านดอนเชียง ตำบลลุมพุก

- การศึกษาผลกระทบจากงานศพปลอดเหล้าโดยการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนตำบลภูจาน

- รูปแบบการส่งเสริมการลดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในงานบุญประเพณีและงานศพบ้านคำครตา

รูปธรรมความสำเร็จ

จากปฏิบัติการงานวิจัยที่ผ่านมาทางเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีประเด็นที่การวิจัยที่เกิดผล
เป็นรูปธรรมชัดเจน และเป็นประเด็นที่สามารถขยายผลได้ มีอยู่สองประเด็น คือ ประเด็นการอ่าน
และประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก ที่บ้านกุตเสถียร

ในประเด็นเรื่องการอ่านนั้น ผลของการวิจัยถูกนำไปขยายผล องค์ความรู้ที่ได้จากการ
สังเคราะห์ก็คือ โมเดลกระบวนการส่งเสริมการอ่านแบบคนยโสธร ซึ่งมีองค์ประกอบ ปัจจัย และ
เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการส่งเสริมการอ่าน หลายประการคือ การมีบุคคลตัวอย่างใน
การอ่าน มีหนังสือสำหรับส่งเสริมการอ่าน มีองค์ความรู้ในการส่งเสริมการอ่าน มีการถอดบทเรียน มี
การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมการอ่าน มีสื่อ/มีการประชาสัมพันธ์
ส่งเสริมในเรื่องการอ่าน มีนโยบายส่งเสริมการอ่าน และมีการต่อไม้/มีความต่อเนื่อง ในการส่งเสริม

การอ่าน โดยงานวิจัยนี้ได้รับรางวัลงานวิจัยเด่นของ สกว. ในปี 2552 ซึ่งพื้นที่หลักในการวิจัย คือ ตำบลน้ำคำ อำเภอไทยเจริญ ได้ถูกนำมาใช้พื้นที่ต้นแบบในการขยายผลการส่งเสริมการอ่านภายใต้การดำเนินงานของเครือข่ายส่งเสริมการอ่านตามโครงการนี้อีกด้วย

ส่วนประเด็นโรงเรียนขนาดเล็กบ้านกุดเสถียร พบว่ามีการนำภูมิปัญญาในชุมชนมาเป็นประเด็นงานวิจัย เป็นการศึกษาข้อมูลเพื่อค้นหา “คุณค่าภูมิปัญญา สิ่งที่ขาดหายไป” และต้อง “ค้นหาวิธีการถ่ายทอด” เมื่อเข้าถึงคุณค่า ความเข้าใจ แล้วจึงมีการ “ปรับประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา” ให้เหมาะสมสอดคล้องกับชุมชน ผลที่เกิดขึ้นจะสร้าง “ความเข้มแข็งของทีมวิจัย ผู้นำ ครอบครัว และชุมชน...ซึ่งเป็นเกราะป้องกันเด็ก และเยาวชนที่ยั่งยืน” เรื่องราวเหล่านี้เป็นผลจากงานวิจัยท้องถิ่น เกิดรูปธรรมชัดเจน และยังดำเนินการอย่างมีพลัง และต่อเนื่องในชุมชน ประสบการณ์ของชาวบ้านกุดเสถียร ได้ใช้เป็นบทเรียนในการทำงานวิจัยในพื้นที่อื่นต่อไป แนวคิด และวิธีวิทยาวิจัยท้องถิ่น แนวทางการทำงานของเครือข่ายฯ และพื้นที่บ้านกุดเสถียร ตำบลสร้างมิ่ง ก็เป็นพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นอีกด้วย ต่อมางานวิจัยนี้ก็ยิ่งได้รับรางวัลงานวิจัยเด่นของ สกว. ในปี 2556 ที่ผ่านมา

งานวิจัยท้องถิ่นประเด็นส่งเสริมการอ่านสู่การขับเคลื่อนทางนโยบาย

โครงการวิจัย “ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง” ซึ่งเป็นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เรื่องหนึ่งที่อยู่ในชุดโครงการปี 2550 ได้รับการหนุนเสริมจาก สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการนำผลการวิจัยสู่การขับเคลื่อนทางนโยบาย เนื่องจากมองเห็นว่างานวิจัยนี้มีข้อค้นพบที่น่าสนใจเกี่ยวกับการอ่านหนังสือให้เด็กฟังของพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีเงื่อนไขปัจจัยที่ซับซ้อน ผลการวิจัยสามารถตอบโจทย์เรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี ตลอดจนมีประเด็นที่สอดคล้องกับแนวทางปฏิรูปทางสังคม โดยเฉพาะการพัฒนาคน และสอดคล้องกับวาระแห่งชาติ เรื่อง “การอ่าน” ที่กำลังมีการขับเคลื่อนจากหลายฝ่าย

ต่อมาโครงการดังกล่าวได้รับรางวัลงานวิจัยเด่นของ สกว. เมื่อเดือนมกราคม 2553 ซึ่งข้อมูลรายละเอียดของโครงการ “ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง” ที่นำไปสู่การขับเคลื่อนทางนโยบาย มีดังต่อไปนี้

จากผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ เมื่อปี 2550 พบว่าสถานการณ์การอ่านหนังสือของคนไทยที่มีผู้ไม่อ่านหนังสือถึง 22.4 ล้านคน หรือเกือบ 40 % ของประชากรทั้งประเทศ ด้วยเหตุผลว่าชอบดูโทรทัศน์ หรือฟังวิทยุมากกว่า ขณะที่เด็กที่มีอายุ 10-14 ปี กว่า 60% ให้เหตุผลในการไม่อ่านหนังสือว่า เพราะไม่ชอบ และไม่สนใจ ชาวของเดอะเนชั่น ตีพิมพ์เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2550 ซึ่งพูดถึงการสำรวจการอ่านหนังสือ พบว่า คนไทยอ่านหนังสือโดยเฉลี่ยปีละ 2 เล่ม ในขณะที่เวียดนามอ่าน 60 เล่ม และสิงคโปร์ 45 เล่ม ซึ่งในปัญหาดังกล่าวสังคมไทยได้รับรู้สถานการณ์ และตระหนักในปัญหาสำคัญนี้ โดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดเป็นนโยบาย

ในการส่งเสริมการอ่าน ตลอดจนจัดงบประมาณในการพัฒนาห้องสมุด จัดหาครูบรรณารักษ์ จัดซื้อหนังสือ ฯลฯ สำนักงานการศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้จัดโครงการส่งเสริมการอ่านเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษาอกระบบ

นอกจากนี้กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมพัฒนาการสำหรับเด็กแรกเกิด-3 ขวบ โดยใช้กระบวนการเล่นิทานอ่านหนังสือให้ลูกฟัง ให้นหน่วยงานในสังกัดดำเนินโครงการนี้ในแผนงานของหน่วยงานระดับปฏิบัติ และที่สำคัญรัฐบาลโดย ฯพณฯ อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้ประกาศเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2552 ให้การอ่านเป็น “วาระแห่งชาติ” และประกาศให้ปี 2552 ถึง 2561 เป็นทศวรรษแห่งการอ่านของประเทศ พร้อมประกาศให้วันที่ 2 เม.ย.ของทุกปี ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นวันรักการอ่าน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องระดมสรรพกำลังในการขับเคลื่อนวาระนี้ให้บรรลุผล

โครงการวิจัย “ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง” ได้เกิดขึ้นในปี 2550 โดยข้อสงสัยของนักวิจัยในพื้นที่จังหวัดยโสธร ที่ต้องการค้นหารูปแบบในการชวนพ่อแม่ผู้ปกครอง และครูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของ อบต. ให้อ่านหนังสือให้เด็กฟัง โดยมีคำถามวิจัยว่าจะมีรูปแบบการส่งเสริมการอ่านหนังสือให้เด็กอายุแรกเกิดจนถึง 3 ปี จะเป็นอย่างไร และจะพัฒนาบทบาทของผู้เกี่ยวข้องได้อย่างไร ด้วยเงื่อนไขใด ซึ่งโครงการวิจัยดังกล่าว ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดำเนินการวิจัยในระยะเวลา 1 ปี นับตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2550 และสิ้นสุดไปเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2551 ผลการวิจัยพบว่า การอ่านหนังสือให้เด็กฟังมีผลดีหลายด้าน ทั้งต่อเด็ก ผู้ปกครอง/ครอบครัว ครู และชุมชน กล่าวคือ การอ่านหนังสือให้เด็กฟังสามารถสร้างเสริมพัฒนาการเด็ก ทำให้เด็กเป็นคนเก่ง มีสมองดี มีสมาธิและมีความสุข และยังสร้างนิสัยรักการอ่านให้ติดตัวเด็กไปจนโต เป็นการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการอ่านหนังสือต่อตัวเด็กและครอบครัว อีกทั้งยังสร้างสัมพันธภาพของคนในครอบครัวให้ดีขึ้น นอกจากนี้การอ่านหนังสือให้เด็กฟังในโรงเรียนทำให้พฤติกรรมการสอนของครูที่มีต่อเด็กเปลี่ยนไป ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และได้สร้างโอกาสให้คนชายขอบที่เดิมที่ถูกปิดกั้นจากกำแพงความยากจน หรือพิการ เช่น พ่อแม่ที่เป็นใบ้ ก็สามารถมาร่วมโครงการสร้างลูกให้เป็นนักอ่านได้อีกด้วย ซึ่งคุณค่าที่เกิดจากงานวิจัยพอสรุปได้ดังนี้

- 1) ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น
- 2) ศักยภาพการอ่านของเด็กเพิ่มขึ้น
- 3) เด็กรักการอ่าน เป็นหนอนหนังสือ
- 4) พัฒนาการทางสมอง/สติปัญญาเพิ่มขึ้น

- 5) เด็กมีสมาธิ จดจ่ออยู่กับเรื่องราว
- 6) พัฒนาการทางภาษาดีขึ้น
- 7) ลดการดูโทรทัศน์
- 8) เด็กมีคุณธรรม ความดี รู้จักแยกแยะความดีและความชั่ว มีความอดทน มีวินัย
- 9) เด็กมีความรับผิดชอบมากยิ่งขึ้น
- 10) เด็กมีความอยากรู้อยากเห็น
- 11) เด็กมีจินตนาการ
- 12) เด็กมีความจำที่ดี

ปัจจุบันแม้ว่าโครงการชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟังจะสิ้นสุดลงไปแล้ว แต่ผลจากการวิจัยกลับแพร่ขยายไปมากขึ้น เช่น เกิดการถ่ายทอดประสบการณ์ ผ่านเวทีสัมมนาวิชาการ ผ่านการบอกเล่าปากต่อปากจากผู้ปกครองที่ทดลองอ่านหนังสือให้เด็กฟังตั้งแต่แรกเกิด ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับลูกน้อย ตลอดจนมีโครงการวิจัยต่อยอดในการนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กที่มีปัญหาด้านการอ่าน และเกิดโครงการตามหาหนานพินบ้าน ในพื้นที่ตำบลน้ำคำ อำเภอไทยเจริญ จังหวัดยโสธร ที่เป็นการค้นหาภูมิปัญญาพื้นบ้านด้วยการให้ผู้เฒ่าผู้แก่มาเล่านิทานให้เด็กและเยาวชนในชุมชนฟัง นอกจากนี้ยังขยายผลกระบวนการวิจัยนี้ ไปใช้ในการสร้างนักอ่านที่อำเภอฆ้องชัย จังหวัดกาฬสินธุ์โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ของ กศน. ฆ้องชัย อีกด้วย

จากทิศทางของการนำกระบวนการอ่านหนังสือให้เด็กฟังในงานวิจัยดังกล่าวไปประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ ทำให้เห็นโอกาสและแนวโน้มที่จะสามารถขยายผลในวงกว้าง จึงได้มีแนวคิดที่ขยายผลโครงการ โดยการประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดยโสธรอันประกอบด้วย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดยโสธร พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยโสธร เทศบาลเมืองยโสธร องค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ เพื่อนำกระบวนการนี้ไปสู่การใช้ประโยชน์ในหน่วยงานระดับปฏิบัติ เช่น โรงเรียน อบต. สถานีอนามัย โรงพยาบาล ตลอดจนชุมชนท้องถิ่นที่มีความสนใจ อันจะเป็นการขยายผลปฏิบัติการอ่านหนังสือให้เด็กฟัง ให้ครอบคลุมพื้นที่ของจังหวัดยโสธรในโอกาสต่อไป ซึ่งในเบื้องต้นจะดำเนินการในลักษณะของพื้นที่นำร่อง ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายโสธร เขต 1 และเขต 2 จำนวน 39 โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของอบต. 38 แห่ง สถานีอนามัย 30 แห่ง โรงพยาบาลอำเภอ 4 แห่ง กศน. อำเภอ 2 อำเภอ และพื้นที่ที่มีคณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับตำบลของพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยโสธร จำนวน 9 ตำบล

ในวันที่ 25-26 พฤศจิกายน 2552 ได้จัดงานมหกรรมแห่งการอ่าน จังหวัดยโสธร โดยมีปาฐกถาพิเศษของ ศ.ระพี สาคริก เวทีวิชาการ เวทีนำเสนอผลการวิจัย เวทีสำหรับผู้บริหาร

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในจังหวัดยโสธร การสาธิตการเล่านิทานจากนักเล่านิทานระดับประเทศ การออกร้านหนังสือของสำนักพิมพ์ต่างๆ การออกซุ้มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอ่าน และหนังสือโดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งในงานทั้งสองวัน มีผู้เข้าร่วมชมงานเกือบ 3,000 คน โดยทั้งหมดเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นาร่อง และพื้นที่ทั่วไปที่จะนำเอากระบวนการอ่านหนังสือให้เด็กฟังไปใช้ในพื้นที่หรือหน่วยงานของตน ซึ่งจากการติดตามผลหลังการจัดเวที พบว่า หน่วยงานที่ปฏิบัติการอย่างเต็มพื้นที่ คือ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดยโสธร ที่ให้ทุกสถานีนามัยจัดซื้อหนังสือ แนะนำวิธีการอ่านหนังสือให้เด็กฟังแก่ผู้ปกครองในพื้นที่ โดยใช้งบประมาณของแต่ละสถานีนามัย

การส่งเสริมการอ่านในภาพที่กว้างขึ้นในระดับจังหวัดนั้น พบว่าที่ผ่านมาการส่งเสริมการอ่านของจังหวัดยโสธรได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินการที่ต่อเนื่อง โดยแต่ละหน่วยงานได้ร่วมมือกันทำงานมาโดยตลอด มีความพยายามผลักดันให้เป็นนโยบายสาธารณะในระดับจังหวัด โดยกำหนดเป้าหมายร่วมที่ท้าทายว่า “ยโสธรเมืองแห่งการอ่าน” ก่อนหน้านี้ได้มีโครงการวิจัยที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ปฏิบัติการวิจัยด้านการส่งเสริมการอ่านในพื้นที่ และเห็นผลในกลุ่มเด็กที่ชัดเจน มีการนำไปขยายผลในระดับครอบครัว ชุมชน หน่วยงาน ได้มีความพยายามที่จะยกระดับเป็นนโยบายมาโดยตลอด ต่อมาได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และองค์การส่วนบริหารส่วนจังหวัดยโสธร ในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการอ่านในปี 2554-2556 และในปี 2557 ได้มีการจัดงานเวทีสาธารณะ “ขับเคลื่อนจังหวัดยโสธรสู่จังหวัดน่าอยู่” โดยมีการจัดเวทีนำเสนอรูปธรรมการส่งเสริมการอ่านในพื้นที่ การเปิดตัวหนังสือ “อึ่งเค้งเค้ง เยี่ยมยามยโสธร” ซึ่งเป็นหนังสือสำหรับเด็กที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่น จัดพิมพ์แล้ว 8,000 เล่ม ซึ่งได้นำไปใช้ในโรงเรียน ชุมชน หมู่บ้านต่างๆ เกือบทั่วทั้งจังหวัด

นอกจากนี้ได้มีมีการนำรูปธรรมประเด็นการอ่านไปเผยแพร่สู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง อาทิ รายการเวทีสาธารณะของสถานีโทรทัศน์ ไทย พี บี เอส ถ่ายทำรายการในเรื่อง “ตามหานิทานพื้นบ้าน” ที่บ้านหนองคูน้อย อ.ไทยเจริญ จัดทำวีดิทัศน์ในเรื่อง “เส้นทางยโสธร สู่มืองแห่งการอ่าน” โดย สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้และคุณภาพเด็กและเยาวชน (สสค.) ถ่ายทำรายการ “รายการเปิดโลกเปิดเล่ม” ทางสถานีโทรทัศน์ ไทย พี บี เอส โดยการประสานงานของแผนงานส่งเสริมการอ่าน ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นต้น

งานวิจัยท้องถิ่นประเด็นโรงเรียนขนาดเล็กสู่การขับเคลื่อนทางนโยบาย

บทเรียนเรื่องกล้วยๆ ที่โรงเรียนบ้านกุดกระหวี

โรงเรียนบ้านกุดกระหวีเป็นโรงเรียนขนาดเล็กในจังหวัดยโสธร ที่ใช้งานวิจัยมาสร้างการเรียนรู้ให้นักเรียน ในชื่อโครงการวิจัย “กล้วย กับการพัฒนาความสามารถในการคิด ทักษะการแสวงหาความรู้ และเจตคติต่อการเรียนรู้ของนักเรียน” โดยมีครู นักเรียน และชาวบ้านกุดกระหวี ร่วมเป็นนักวิจัย จากการประเมินภายนอก ที่พบว่านักเรียนมีคุณภาพที่ไม่ได้มาตรฐานด้านการคิด ทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร รวมถึงทักษะการแสวงหาความรู้ โรงเรียนจึงประสานความร่วมมือกับชุมชนมาช่วยกันระดมความคิดเห็นในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในด้านนี้ ก็พบว่าที่ผ่านมาโรงเรียนสอนเป็นรายวิชา เน้นความรู้ในเนื้อหา ขาดกิจกรรมที่หลากหลายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ จากการระดมความเห็นของครู นักเรียนและชุมชน เพื่อออกแบบการจัดการเรียนรู้ พบว่า “กล้วย” สามารถนำมาออกแบบการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย ตั้งแต่การปลูก การบำรุงรักษา อาหารคาว/หวาน จากกล้วย กล้วยกับประเพณีวัฒนธรรม กล้วยกับศาสนา กิจกรรมนันทนาการ เกม เพลง ศิลปะ จากกล้วย และงานประดิษฐ์จากกล้วย เป็นต้น สามารถออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง ลงมือสืบค้นองค์ความรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้ในมิติที่แตกต่างจากรูปแบบเดิมๆ ซึ่งสามารถบูรณาการได้แทบทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยมีพ่อครูแม่ครู ซึ่งเป็นผู้ปกครองและชาวบ้านในชุมชน มาเป็นผู้สร้างการเรียนรู้ให้ร่วมกับลูกหลาน

ผลการจัดการเรียนรู้จากงานวิจัย มีข้อค้นพบสำคัญๆ ดังนี้

ผลที่เกิดกับเด็ก เด็กได้ฝึกการคิดในรูปแบบต่างๆ ทำให้มีผลงานด้านการคิดที่เป็นรูปธรรม มีทักษะการแสวงหาความรู้ ที่เกิดจากกิจกรรมที่เด็กได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัย การสืบค้นข้อมูล การสัมภาษณ์ การพูดคุย บันทึกประเด็นความรู้ และผลในด้านเจตคติต่อการเรียนรู้ พบว่าเด็กๆ สนุกสนาน มีความสุขจากการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ มีปฏิสัมพันธ์กับครูและผู้ใหญ่มากขึ้น และชอบมาโรงเรียนมากขึ้น เป็นต้น

ผลที่เกิดกับครู ครูปรับเปลี่ยนวิธีการสอนจากการสอนตามหนังสือ จากการบอกความรู้ให้นักเรียนจำ การฝึกให้ทำแบบฝึกหัดเพื่อการทำคะแนนการสอบ มาเป็นการให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้ามากขึ้น เปลี่ยนสถานที่เรียนมาเรียนภายนอกในสถานที่แหล่งเรียนรู้จริงๆ ครูสนใจเข้าใจ และเรียนรู้เด็กมากขึ้น ให้โอกาสในการเรียนของเด็กแต่ละคนตามรูปแบบที่เขาถนัดหรือมีความสนใจ

ผลที่เกิดกับชุมชน ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนกับโรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น มีความสัมพันธ์กับโรงเรียนแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น มีความเป็นกันเอง

ปรึกษาหารือในเรื่องการเรียนของลูกหลานกับครูอยู่เป็นประจำ ที่สำคัญชุมชนเกิดความมั่นใจในศักยภาพของโรงเรียนที่จะพัฒนาลูกหลานของตนให้มีคุณภาพได้

นอกจากนี้บทเรียนเรื่องกล้วยยังก่อให้เกิดการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ดังนี้

1. เชื่อม “ครู” กับ “นักเรียน” จากที่ครูทำหน้าที่เป็นผู้ให้ คือให้ความรู้ในตำราเพียงอย่างเดียว ได้เกิดการปรับเปลี่ยนให้นักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง เป็นครูผู้สร้างสรรค์บรรยากาศให้น่าเรียนรู้ ทำให้ครูและนักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกัน

2. เชื่อม “หลักสูตรในห้องเรียน” กับ “ความรู้นอกห้องเรียน” เมื่อได้คำตอบว่านักเรียนอยากเรียนรู้อะไร ก็เกิดการสืบค้นข้อมูล เริ่มจากเอกสารในโรงเรียน ไปสู่โลกไซเบอร์ และสวนกล้วยในโรงเรียนและในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ เกิดการเชื่อมโยงความรู้จากภายในและภายนอกได้อย่างลงตัว

3. เชื่อม “โรงเรียน” กับ “ชุมชน” ที่ผ่านมาชุมชนไม่ได้มีส่วนในการออกแบบการเรียนการสอนแต่อย่างใด เมื่อใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ พ่อแม่ปู่ย่าตายาย ก็ได้มารับบทเป็นพ่อครูแม่ครู เข้ามาจัดการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ประวัติหมู่บ้าน วัฒนธรรมพื้นถิ่นของชุมชน หรือการใช้ใบตอง และส่วนต่างๆ ของต้นกล้วยในการประดิษฐ์ของใช้ของเล่น การประกอบอาหารจากกล้วย ฯลฯ ผลปรากฏว่านอกจากนักเรียนจะได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาแล้ว ยังทำให้เด็กๆ รักและผูกพันกับชุมชน เด็กๆ ช่วยเหลือหรือเข้าร่วมงานประเพณี หรือกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนอย่างเต็มใจและภาคภูมิใจ

4. เชื่อม “งานวิจัย” กับ “งานพัฒนาคน” จากการเรียนรู้บนฐานงานวิจัยที่ประกอบด้วย การสืบค้นข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การทดลองปฏิบัติการ การแก้ปัญหา และการสรุปผลการเรียนรู้ ทำให้ครูและนักเรียนเกิดการเรียนรู้และมีการพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดี นักเรียนเกิดความมั่นใจในการวิเคราะห์ การแสดงความเห็น ค้นพบศักยภาพของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นด้านคณิตศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี ครูพบรูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และตัวชี้วัดที่สำคัญ คือ ในการประเมินคุณภาพภายนอก จาก สมศ. รอบที่สอง โรงเรียนบ้านกุตระหวีมีผลการประเมินอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะเรื่องคุณภาพผู้เรียน การคิดวิเคราะห์ มีผลการประเมินในระดับสูงขึ้นอย่างชัดเจน

5. เชื่อม “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” กับ “สื่อสมัยใหม่” เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้ในชุมชนเกี่ยวกับภูมิปัญญาต่างๆ ก็เกิดกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน คือ การนำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาถ่ายทอดผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิดิทัศน์ ซึ่งมีการฝึกปฏิบัติตั้งแต่การเขียนบท การลงเสียงบรรยาย และการตัดต่อ ซึ่งทำให้นักเรียนได้ประสบการณ์ที่ใหม่ๆ และมีความสุขสนุกสนานจากการเรียนรู้

จากผลของงานที่เกิดขึ้น ทำให้ในปี 2555 งานวิจัยนี้ได้รับคัดเลือกจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาให้เป็น Best Practice ด้านนวัตกรรม และในปี 2556 ได้รับรางวัลชนะเลิศ รางวัลทรงคุณค่า สพฐ. (OBEC AWARDS) ผู้อำนวยการสถานศึกษายอดเยี่ยม ประเภทประถมศึกษาขนาดเล็ก ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการสอนยอดเยี่ยม ในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนระดับชาติ ครั้งที่ 62

บทเรียนจากงานวิจัยนี้จะเห็นได้ว่า การจัดการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวานั้น ควรเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ทำให้ผู้เรียนค้นพบตัวตนเอง เห็นคุณค่าของตนเอง และผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณค่าของความเป็นชุมชนและการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนมองเห็นความงามของสิ่งใกล้ตัว โดยที่กระบวนการเรียนรู้นั้นต้องสามารถเชื่อมต่อองค์ประกอบต่างๆ ภายในชุมชนเข้าด้วยกัน เนื่องจากทุกเรื่องที่น่าสนใจจัดการเรียนรู้ต่างก็เป็นส่วนประกอบของกันและกัน แต่หากที่ผ่านมาเป็นการอยู่อย่างแยกส่วนและนำมาเรียนรู้อย่างแยกส่วน แต่เมื่อมีจุดที่มาร้อยทั้งหมดเข้าด้วยกัน ก็สามารถทำให้เกิดพลังที่ผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งตัวเด็กนักเรียน ครู ชุมชน และพร้อมที่จะแตกหน่อขยายผลไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด สะท้อนให้เห็นว่าแนวทางการจัดการเรียนรู้นั้นควรเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตทุกๆ ด้าน รวมถึงเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ร่วมกันออกแบบ และปฏิบัติการเรียนรู้อย่างมีเป้าหมายด้วยตัวเอง จึงจะเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายกับชีวิตอย่างแท้จริง

กุดเสถียร..จากโรงเรียนไอ ซี ยู สู่วิทยาลัยคุณภาพ

การแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กด้วยนโยบายยุบโรงเรียน ในช่วงกว่า 10 ปี ที่แล้ว ทำให้โรงเรียนบ้านกุดเสถียร ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็กขณะนั้นมีนักเรียนประมาณ 40 คน เป็นหนึ่งในหลายโรงเรียนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายดังกล่าว ผู้ปกครองต้องนำนักเรียนไปเรียนที่โรงเรียนอื่น ทำให้โรงเรียนบ้านกุดเสถียรแทบจะกลายเป็นโรงเรียนร้าง อาคารเรียน 2 หลัง ก็เริ่มมีสภาพที่ทรุดโทรม แต่ด้วยความรักและห่วงใยในโรงเรียน ชาวบ้านกุดเสถียรต่างแวะเวียนกันมาดูแลโรงเรียนของพวกเขาอยู่มิได้ขาด ทำให้ยังพอมีสภาพที่ไม่เสียหายมากนัก

ต่อมาชาวบ้านได้ไปขอโรงเรียนคืนในปี 2545 และได้โรงเรียนคืนพร้อมกับนักเรียนประมาณ 30 คน ชาวบ้านและครูได้เร่งฟื้นฟูสภาพโรงเรียนทุกๆ ด้านเพื่อให้มีกลับมาเป็นโรงเรียนได้ตามที่ต้องการ การพัฒนาของโรงเรียนจึงมีชุมชนเข้ามาเป็นกลไกสำคัญตั้งแต่บัดนั้น การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมีมาเป็นลำดับ แต่ก็ยังเป็นไปตามศักยภาพ นับเป็นช่วงเวลาที่กำลังแสวงหาทางออกของคุณภาพ เพราะการเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ทำให้ผู้บริหารโรงเรียนย้ายบ่อย ทำให้งานไม่ต่อเนื่อง ถือเป็นโจทย์ใหญ่ที่ชุมชนก็เริ่มกังวล

ในปี 2551 โรงเรียนได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อดำเนินการวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน” เนื่องจากชุมชนบ้านกุดเสียดมีต้นทุนทางสังคมในด้านต่างๆ เช่น เกษตรอินทรีย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ที่มีความเข้มแข็ง เป็นหมู่บ้านที่เป็นต้นแบบหลายๆ ด้าน ชาวบ้านผ่านกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องยาวนาน จึงทำให้สามารถร่วมคิด ร่วมปฏิบัติในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเข้มข้น

งานวิจัยนี้เป็นการนำเอาภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาภายในชุมชนบ้านกุดเสียด มาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวิถีชีวิต เป็นบทเรียนเพื่อให้เด็กมีสำนึกรักถิ่นที่ของตน และดำเนินชีวิตอยู่บนฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่หลุดลอยไปตามกระแสบริโภคนิยมที่เข้ามาจากภายนอกจนละทิ้งชุมชนดั้งเดิมของตน ครูภูมิปัญญาเป็นลุง ป้า ตายายในชุมชนเป็นคนทำการสอน วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่เป็นชุดความรู้ภูมิปัญญา ถูกนำมาสอนนักเรียน 4 ด้าน ได้แก่ 1) การเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง (ผ้าฝ้าย) แปลงสาธิตปลูกฝ้าย กระบวนการทอผ้า ศึกษาทดลองการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ การแปรรูป และจัดจำหน่าย 2) การเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ โดยผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยน้ำชีวภาพ ทำแปลงนาสาธิตเกษตรอินทรีย์ และการปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ ซึ่งผลผลิตจากกิจกรรมดังกล่าวนักเรียนสามารถนำมาจำหน่ายเป็นรายได้ แล้วนำมาฝากในกิจกรรมออมทรัพย์ในโรงเรียน ซึ่งปัจจุบันมีเงินฝากทั้งสิ้นกว่าหนึ่งล้านบาท 3) การเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพร โดยศึกษาสมุนไพรธรรมชาติ ในเรื่องสรรพคุณสมุนไพร ค้นหาสมุนไพร การเพาะขยายพันธุ์และเก็บรักษาแปรรูปสมุนไพร เปิดตลาดเสวนาและจำหน่ายสมุนไพร และเกษตรอินทรีย์ และ 4) การเรียนรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม โดยศึกษาประเพณีงานบุญต่างๆ การทำบุญตักบาตร เป็นต้น

การเรียนรู้จากกระบวนการวิจัยแต่ละเรื่องล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับบริบทของชุมชน เช่น ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรเชื่อมโยงกับการรักษาป่าของชุมชน ที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ไม้สมุนไพรตามธรรมชาติ ยาสมุนไพรจะมีอยู่ได้ก็เมื่อป่ายังอยู่ เด็กๆ ได้เรียนรู้เรื่องเหล่านี้ผ่านสิ่งที่มองเห็นจริง นักเรียนในโรงเรียนหลายคนที่เป็นลูกชาวนา เป็นหลานของหมอยาสมุนไพร ได้เรียนรู้สิ่งที่ตัวเองควรจะรู้ นั่นคือวิถีของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย จากแต่ก่อนที่เด็กๆ ปักกล้าดำนาไม่เป็น ก็กลับทำนาได้คล่องและชำนาญมากขึ้น และรู้ว่าการทำนามีความยากลำบากเพียงใด เมื่อเดินป่าหลังโรงเรียนก็รู้ว่าสิ่งไหนกินได้ รักษาอะไร เป็นการเริ่มเรียนรู้ไปที่ละเอียดละน้อย ไม่นับการตื่นแต่เช้าของเด็กๆ เพื่อลุกขึ้นมาทำบุญใส่บาตร สิ่งนี้เริ่มกลายเป็นกิจวัตรประจำวันของนักเรียนไปแล้ว และมีส่วนดึงดูดผู้ปกครองให้ลุกขึ้นมาลงมือปฏิบัติไปด้วยกัน ดูเหมือนว่าเด็กๆ กำลังเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่

ความจริงมีอยู่แล้วในชุมชน ผู้ใหญ่เองก็กำลังเรียนรู้วิธีการสอนลูกหลานด้วย ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษของตนไปพร้อมๆ กัน

นอกจากนี้ยังได้จัดบริเวณสวนป่าหลังโรงเรียนเพื่อให้เป็นฐานเรียนรู้ 5 ฐาน ประกอบด้วย ฐานการเรียนรู้ที่ 1 ฐานตลาดนัดสวนป่า มุ่งให้ความรู้ด้านพืช ผัก ผลไม้ป่า ที่มี ตามฤดูกาล ถือเป็นซุ้ปเปอร์มาเก็ตของชุมชน ที่ควรอนุรักษ์ไว้อย่างยิ่ง ฐานการเรียนรู้ที่ 2 ฐานद्याสมุนไพร เป็นฐานการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรใกล้ตัว จะได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับชื่อสรรพคุณ ลักษณะลำต้น ใบ และวิธีการใช้สมุนไพรประเภทต่าง ๆ ที่มีในสวนป่าธรรมชาติ ฐานการเรียนรู้ที่ 3 ฐานต้นไม้กับชีวิต เป็นฐานการเรียนรู้เกี่ยวกับประเภท ประโยชน์ของต้นไม้ในสวนป่า ซึ่งมีประมาณ 900 ชนิด ฐานการเรียนรู้ที่ 4 ฐานเศรษฐกิจพอเพียง เป็นฐานการเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ น้ำชีวภาพ การปลูกผักไร้สารพิษ และฐานการเรียนรู้ที่ 5 ฐานเรียนรู้สวนป่าลานธรรม เป็นฐานที่ใช้สำหรับแสดงธรรมจากครูพระสอนศีลธรรม โดยแต่ละฐานจะมีชาวบ้านที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทำหน้าที่สร้างการเรียนรู้ตลอดจนนักเรียนก็สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้ที่มาศึกษาดูงานในโรงเรียนได้อีกด้วย

เมื่อชุมชนเห็นการพัฒนาคุณภาพนักเรียนที่ชัดเจน เช่น เด็กกล้าแสดงออก รู้จักพูดนำเสนอ มีกิริยามารยาทเรียบร้อย ตื่นเข้าตักบาตร มีความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ รู้จักทำงานช่วยเหลือพ่อแม่ รวมทั้งเป็นผู้มีนิสัยขยันอดออม ตลอดจนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น จึงเกิดความมั่นใจว่าสถานศึกษาแห่งนี้สามารถพัฒนาลูกหลานของตนได้จริง

จากบทเรียนของทั้งสองพื้นที่ จะเห็นได้ว่ากระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเหมือนจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้บทบาทในการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนได้เปลี่ยนไป โดยชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในมิติที่เป็นเชิงลึกมากขึ้น ได้มาเป็นผู้คิดค้นหาปัญหา เป็นผู้วางแผน เป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ เป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ ติดตามประเมินความก้าวหน้าของนักเรียน มีการพูดคุยถึงรายละเอียดของการจัดการเรียนรู้ในมิติของการวิจัย ซึ่งทำให้ชุมชนได้ร่วมทำงานกับโรงเรียนอย่างเป็นกระบวนการทุกชั้นทุกตอน ซึ่งเป็นภาพที่บ่งบอกถึงความเป็นเนื้อเดียวกันของโรงเรียนและชุมชน ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีความขาดแคลนครู ถ้าได้มีการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นในการพัฒนาผู้เรียน และมีการปฏิบัติการจัดการเรียนรู้โดยใช้การมีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างจริงจังแล้ว จะก่อให้เกิดพลังของการเรียนรู้อย่างแท้จริง โดยกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยนี้เป็นกระบวนการที่มีรูปธรรมชัดเจน มิใช่เป็นเพียงวาทกรรมที่กล่าวเพื่อให้ดูสวยหรูเท่านั้น

3. การสื่อสารทางสังคม

3.1 แบบแผนของทฤษฎีสื่อสารสังคม (forms of specific formulation)

แบบแผนทฤษฎีสื่อสารสังคม หมายถึง การจัดกลุ่มพวกของกรอบความคิดหรือทฤษฎีว่ามีกลุ่มลักษณะที่สามารถนำมาอธิบายการสื่อสารสังคม โดยทั่วไปแล้วทฤษฎีการสื่อสารมักอธิบายปรากฏการณ์ใน 3 ลักษณะ คือ (สมควร กวียะ, 2546)

1) การศึกษาถึงผู้รับสาร(formulation of audiences)

เป็นการศึกษาที่เน้นตัวผู้รับสาร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสื่อสารสังคมทั้งนี้เพราะ ผู้รับสารเป็นเป้าหมายสำหรับการสื่อสาร หากขาดการตอบสนองจากผู้รับสารแล้ว การสื่อสารสังคมก็ไร้ความหมายอย่างสิ้นเชิง รูปแบบการศึกษาตัวผู้รับสาร เช่น

1.1) ความแตกต่างของปัจเจกชน (The individual differences)

เป็นแบบแผนที่อธิบายพฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลว่า มีความแตกต่างกันประการใด อันเนื่องมาจาก ความแตกต่างกันทางสภาพส่วนบุคคลหรือสภาพจิตวิทยา สภาพภายใน (จิตใจ) ของบุคคลที่แตกต่างกัน ทำให้กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์นั้นแตกต่างกันไป ซึ่งส่งผลต่อทัศนคติของบุคคลที่ทำให้มีความชื่นชอบ หรือการกระทำของแต่ละบุคคลที่ไม่เหมือนกัน การวัดทัศนคติในแบบแผนทฤษฎีนี้จึงมักนิยมวิจัยกันเสมอ โดยมีรากฐานของความเชื่อที่ว่า โครงสร้างบุคลิกภาพของบุคคลมีผลต่อกระบวนการเลือกสรรสารสนเทศ ซึ่งก่อให้เกิดทัศนคติของบุคคลหนึ่ง ๆ ที่แตกต่างจากบุคคลอื่น กระบวนการเลือกสรรสารสนเทศนี้ จึงเป็นตัวเชื่อมระหว่างสภาพภายในและภายนอกของบุคคล ที่พอเข้าใจได้ในเชิงประจักษ์ แบบแผนดังกล่าวจึงกลายเป็นที่สนใจ กระบวนการเลือกสรรสารสนเทศ ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

1.1.1) การเลือกเปิดรับสาร (Selective exposure) เป็นกระบวนการภายในบุคคล ที่พิจารณาว่าพร้อมที่จะเปิดรับสารหรือไม่ จะเลือกเปิดรับสารประเภทไหน จากสื่ออะไร และเวลาใด

1.1.2) การเลือกสารที่สนใจ (Selective attention) เป็นขั้นตอนที่ถัดจากขั้นตอนแรก ที่กระบวนการภายในของบุคคล (จิตวิทยา) เลือกสรรคส์สนเทศที่สอดคล้องกับตน (Supportive information) ท่ามกลางความหลากหลายของสารสนเทศ ที่เข้ามาสู่บุคคลนั้น หลังจากการเปิดรับสารแล้ว

1.1.3) การเลือกสรรคส์การรับรู้ (Selective perception) มนุษย์มีแนวโน้มที่จะรับรู้สารสนเทศที่ตนเห็นว่าสนใจ โดยการแปรสภาพสารสนเทศที่สนใจไปเป็นความรู้พื้นฐาน (cognition)

1.1.4) การจดจำ (Selective retention) ความรู้พื้นฐานหรือความรู้เบื้องต้น มิใช่เป็นความรู้ที่ถาวร มนุษย์อาจจัดความรู้นั้นออกไปได้ หรือยอมรับความรู้พื้นฐานนั้น แต่เพียงซิมกลาง หากความรู้พื้นฐานนั้นยังคงสอดคล้อง ไม่ขัดแย้งกับทัศนคติของบุคคล ความรู้พื้นฐานนั้นก็พัฒนาต่อไป เป็นการยอมรับที่ถาวร พร้อมทั้งจะจดจำต่อไป

แบบแผนของความแตกต่างระหว่างปัจเจกชนยังคงมีส่วนสำคัญ ทั้งนี้ เพราะสังคมเป็นผลรวมของปัจเจกชน ผลกระทบของสื่อมวลชนที่มีต่อปัจเจกชนโดยส่วนรวมก็จะสะท้อนถึงผลกระทบที่มีต่อสังคมด้วย อย่างไรก็ตาม แบบแผนความแตกต่างระหว่างปัจเจกชน อาจนำไปวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างองค์กร กลุ่ม สังคม และประเทศได้ โดยอาศัยหลักการเดียวกัน ทั้งนี้เป็นประโยชน์สำหรับการเปรียบเทียบในระดับที่กว้างใหญ่มากขึ้น

2) แบบแผนการจำแนกสังคม (Social catagories)

ในทางประชากรศาสตร์และสังคมวิทยาแล้ว มนุษย์ถูกจัดแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกัน ในสังคมที่ยิ่งทันสมัย ความหลากหลายของสังคม (heterogeneity) ก็ยิ่งแตกต่างกันออกไป การเปิดรับการสื่อสารและสื่อมวลชนของบุคคลก็จะแตกต่างกันออกไปด้วย รายการหนึ่ง ๆ ของสื่อหนึ่ง ๆ ย่อมมีสมาชิกผู้สนใจประเภทหนึ่งตามภูมิหลังทางประชากรศาสตร์และสังคมวิทยาที่สอดคล้องกัน ดังนั้น จึงสามารถจำแนกการสื่อสารตามภูมิหลังของผู้รับสารได้ การสื่อสารในที่นี้มีได้หมายถึง เฉพาะสารสนเทศเท่านั้น แต่รวมทั้งกระบวนการสื่อสารที่เริ่มต้นจากแหล่งสาร สารสนเทศ ช่องทางการสื่อสาร ผู้รับสาร ผลกระทบ การย้อนกลับสาร และสิ่งแวดล้อมทางการสื่อสาร การวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารโดยภูมิหลัง จึงทำให้ทราบและเข้าใจว่า ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการสื่อสาร หรือในทุกขั้นตอนของกระบวนการสื่อสาร ประกอบด้วยบุคคลประเภทใด โดยทั่วไปแล้ว ประเภทบุคคลที่ถูกนำไปวิเคราะห์นั้น มันจะศึกษาถึง เพศ วัย สถานภาพ เศรษฐฐานะ (SES.) ศาสนา เขตที่อยู่อาศัย และท่วงทำนองของชีวิต (life styles) เป็นต้น

3) แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationships) หากกล่าวว่ แบบแผนการจำแนกบุคคลทางสังคมในแบบแผนที่สอง เป็นมิติแรกของผู้รับสารแล้ว แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในแบบแผนของหัวข้อนี้ ก็จะเป็นมิติที่สองของผู้รับสาร โดยมิติที่สองมีลักษณะที่สำคัญ คือ

1. เป็นผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ของตัวแปรในมิติแรก
2. เป็นตัวแปรแทรกซ้อน (intervening variables) ระหว่างตัวแปรในมิติที่หนึ่ง กับกระบวนการสื่อสาร
3. เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ไม่เป็นทางการของปัจเจกชน ต่อกระบวนการสื่อสาร

ตัวแปรในแบบแผนที่สามหรือมิติที่สองนี้ สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางการสื่อสาร ได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยเสริมกับตัวแปรในมิติแรก นอกจากนั้น ตัวแปรในมิติที่สองมักรวมความถึงทัศนคติ ความเชื่อ หรือนามธรรมบางประการ ที่เป็นผลมาจากตัวแปรในมิติแรก ตัวอย่างของตัวแปรในมิติที่สอง เช่น ผู้นำมติดมหาชน (ในการสื่อสาร 2 จังหวะ) ความพึงพอใจ หรือกลุ่มที่สังกัด เป็นต้น

3.2 แบบแผนของการสื่อสารที่มีผลกระทบต่อสังคม (formulation of effects)

สมควร กวียะ (2546) กล่าวถึง แบบแผนที่แตกต่างไปจากแบบแผนแรก เนื่องจากแบบแผนแรกจำแนกภูมิหลังของผู้รับสารตามโครงสร้างบุคลิกภาพ (อันเนื่องจากจิตวิทยาภายในบุคคล) หรือข้อมูลประชากรกับสังคมวิทยา หรือความสัมพันธ์ทางสังคม แต่ในแบบแผนหัวข้อนี้ เป็นการศึกษาดังผลกระทบทางการสื่อสาร ที่มีต่อผู้รับสารเหล่านั้นว่า หลังจากได้รับสารสนเทศแล้ว เกิดอะไรขึ้น โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อจารีตวัฒนธรรม (cultural norms) ของสังคม อันมีผลต่อความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลในสังคม

ผลกระทบ (impacts) ของการสื่อสาร อาจเกิดขึ้นได้จาก 4 ลักษณะ คือ

1. แรงเสริม (reinforce) หมายถึง การสื่อสารสังคมที่ช่วยตอกย้ำพฤติกรรม หรือนิสัยของผู้รับสารให้มั่นคงขึ้นกว่าเดิม เช่น เคยเชื่อว่าคนหน้าตานากล้วนเป็นคนชั่วร้าย ก็จะเชื่อเช่นนั้นต่อไป
2. แรงกระตุ้น (activate) หมายถึง การสื่อสารสังคมช่วยให้ผู้รับสารเกิดมานะ ที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือมีพฤติกรรมตามความคาดหวัง หรือ ความจำเป็นของตนหรือของสังคม
3. แรงสร้างสรรค์ (create) เป็นการสร้างพฤติกรรมต่อผู้รับสารในแนวทางใหม่ โดยไม่สนใจกับเงื่อนไขของสังคมและวัฒนธรรมเดิม
4. แรงเปลี่ยน (convert) เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับสารแบบเดิมไปสู่รูปแบบใหม่ เช่น การโฆษณาช่วยให้แม่บ้านเคยใช้ผงซักฟอกล้างภาชนะ ก็เปลี่ยนมาเป็นการใช้น้ำยาล้างจานมาแทนที่ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการหลายคนเชื่อว่า แรงเปลี่ยนจากการสื่อสารสังคมนั้น เพียงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพียงชั่วคราวมากกว่าการเปลี่ยนแปลงที่ถาวร ทั้งนี้เนื่องจากการสื่อสารสังคม จะทำให้นุรักษ์พัฒนา(เปลี่ยนแปลง) วิถีชีวิตต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากรูปแบบหนึ่งไปยังอีกรูปแบบหนึ่งอยู่เสมอ

จะเห็นว่าผลกระทบเกิดขึ้นจาก 4 ลักษณะ สามารถให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับสังคมใน 2 ทาง ได้แก่

1. ผลกระทบเชิงปฏิบัติสังคม (antisocial) เป็นผลกระทบที่ส่งผลในเชิงลบต่อสังคม เป็นการมองโลกในแง่ร้ายที่เห็นว่า การสื่อสารสังคมและสื่อมวลชนมีส่วนสำคัญที่ทำให้พฤติกรรมของบุคคลทั่วไปเลวลง (เช่น การก่อความรุนแรง การข่มขืน หรือการฉ้อโกงสังคม) ทั้งนี้เนื่องจากการนำเสนอของสื่อสังคมหรือสื่อมวลชน ในรูปแบบของความรุนแรง กามราคะ หรือความชั่วร้าย เป็นต้น

2. ผลกระทบเชิงเสริมสังคม (prosocial) เป็นผลกระทบที่ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อสังคม ซึ่งตรงข้ามกับผลลัพธ์ในแบบแรก โดยการมองว่าสื่อสังคมและสื่อมวลชนให้ประโยชน์ มิใช่ให้แต่ความเลวร้ายอย่างเดียวเสมอไป และเห็นว่าในภาพรวมแล้ว สื่อสังคมและสื่อมวลชนให้คุณค่ามากกว่าให้โทษ เช่น การทำให้ผู้รับสารเกิดทักษะในด้านข่าวสาร ให้ความบันเทิงคลายเครียด และการให้ความรู้ด้านต่าง ๆ ในการปรับใช้กับสังคม

3.3 ทฤษฎีการสื่อสารสังคม

สุรัตน์ ตีรสุกุล (2547) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการสื่อสารสังคม ที่สำคัญบางทฤษฎี ที่เชื่อมโยงระหว่างการสื่อสารกับสังคม โดยจะเริ่มจากทฤษฎีในวงกว้างไปสู่ทฤษฎีที่มีมุมแคบลง ได้แก่

ทฤษฎีระบบ

คำว่า ระบบ มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย แต่ที่ยอมรับกันมักจะมองว่า ระบบเป็นชุดของสรรพสิ่ง (entities) ที่มีอันตรสัมพันธ์ (interrelate) ในการสร้างแบบแผน (form) รวม อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ง่าย ๆ ว่า ระบบก็คือ เครือข่ายของชุดตัวแปรที่แสดงความสัมพันธ์อย่างมีเอกภาพ ดังนั้นระบบทั่วไป (general system) จึงประกอบด้วยตัวแปรทั้งหลาย และเส้นทางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ในที่นี้จะอธิบาย ทฤษฎีระบบทั่วไปและจะกล่าวโดยตรงถึงทฤษฎีระบบการสื่อสารสังคม

ทฤษฎีระบบการสื่อสารสังคมของ DeFleur

ทฤษฎีระบบการสื่อสารสังคมของ DeFleur ค่อนข้างเป็นทฤษฎีระบบทางการสื่อสารที่สมบูรณ์ กล่าวคือ ชี้ให้เห็นถึงส่วนประกอบที่สำคัญ ๆ หรืออนุระบบไว้รอบด้าน เพราะนอกจาก DeFleur จะกล่าวถึงอนุระบบการสื่อสารแล้ว ยังกล่าวถึงอนุระบบอื่น ๆ เช่น อนุระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอีกด้วย จึงทำให้ทฤษฎีของ DeFleur สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นจริงในสังคม (ซึ่งประกอบด้วย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม) กับการสื่อสารได้อย่างกว้างขวาง

คุณลักษณะที่สำคัญในทฤษฎีระบบ ของ DeFleur มีดังต่อไปนี้

1. อันตรกิริยาทางวัฒนธรรม ระหว่างวัฒนธรรมของชนชั้นนำกับชนชั้นล่าง (elite and mass culture) เป็นการแสดงให้เห็นว่า สามารถนำทฤษฎีระบบไปอธิบายความสัมพันธ์ทางชนชั้น ระหว่างชนชั้นนำและมวลชนทั่วไปได้ว่า มีการไหลเวียนทางวัฒนธรรมอย่างไร และปรากฏออกมาในภาพรวมเช่นไร อันตรกิริยาทางวัฒนธรรมระหว่างชนชั้น จะแสดงออกในรูปที่ชัดเจนได้ในแง่ของการปกครอง ที่มักกำหนดรัฐบาลจากมติมหาชนซึ่งประกอบด้วยชนชั้นทั้งสอง การยอมรับผู้ปกครองในส่วนหนึ่งเป็นการแสดงให้เห็น ถึงการประสมประสานระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองท่ามกลางชนชั้นของสังคม

2. ดุลยภาพ (equilibrium) ในการพิจารณาส่วนประกอบต่าง ๆ ที่เป็นอนุระบบของระบบสื่อสารสังคม สามารถวิเคราะห์แยกส่วนได้ แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะอธิบายในแต่ละส่วนหรือภาพรวมทั้งหมด ก็จะต้องเข้าใจและคำนึงถึง ดุลยภาพของระบบทั้งระบบ ทั้งนี้เนื่องจากความสัมพันธ์ในทุกส่วนย่อมได้รับความกระทบกระเทือนจากส่วนอื่น ๆ ด้วย การขาดการคำนึงถึงประเด็นดังกล่าว อาจทำให้การวิเคราะห์ระบบ ตลอดจนการนำไปปฏิบัติจริงทำให้ระบบเสียดุลภาพได้เช่น ความพยายามเพิ่มพูนเสรีภาพของสื่อมวลชนแต่เพียงฝ่ายเดียว ก็อาจส่งผลการไร้ระเบียบทางสังคมต่อไปในอนาคต ดังนั้น การพิจารณาเรื่องเสรีภาพ ก็จำเป็นจะต้องพิจารณาควบคู่กับข้อห้ามทางกฎหมาย การประสานระหว่าง 2 สิ่งไว้ด้วยกัน จะทำให้สังคมตั้งอยู่บนดุลยภาพแห่งความรับผิดชอบ อันมีผลต่อเนื่องไปถึงอนุระบบอื่น ๆ ด้วย

3. ความเกาะเกี่ยวและเสถียรภาพ (tenacity & stability)

องค์ประกอบหรืออนุระบบในทฤษฎีการสื่อสารสังคม

ในส่วนต่อไปนี้จะนำเสนอสังเขปของระบบการสื่อสารสังคมในทัศนะของ DeFleur ซึ่ง DeFleur ได้จำแนกให้เห็นว่า ระบบการสื่อสารสังคมนั้น ประกอบด้วยอนุระบบที่สำคัญ 4 ประเภท คือ

1. อนุระบบการสื่อสาร เป็นแก่นของระบบการสื่อสารสังคม มีหน้าที่ผลิตสารสนเทศส่งออกไปยังผู้รับสาร จึงเป็นตัวการทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของสารสนเทศขึ้นในสังคม อนุระบบการสื่อสารประกอบด้วยอนุระบบย่อย 3 ส่วน คือ ส่วนของผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย และผู้รับสารส่วนใหญ่แล้วอิทธิพลที่มีต่อการสื่อสารสังคม ได้แก่ สื่อมวลชน โดยมีการทำงานที่เกี่ยวข้องกับอนุระบบดังนี้

1.1 ระบบย่อยการผลิต (Production) ได้แก่ หน่วยต่าง ๆ ในการผลิตสารสนเทศ ซึ่งมักจะหมายถึง ผู้ผลิตรายการและตัวสื่อ ตัวอย่างของผู้ผลิต เช่น นักเขียน นักแสดง ผู้กำกับ ผู้อำนวยการ บรรณาธิการผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา และผู้สื่อข่าว เป็นต้น ส่วนตัวอย่างของตัวสื่อ เช่น รายการ โทรทัศน์ นิตยสาร ภาพยนตร์ และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

1.2 ระบบย่อยการจัดจำหน่าย (Distribution) เป็นหน่วยที่นำการผลิตที่เรียบร้อยแล้วส่งออกไปยังประชาชน ระบบย่อยการจัดจำหน่ายอาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ

1.2.1 ระดับประเทศและภูมิภาค (national & regional distributor) เป็นระบบย่อยของผู้จัดจำหน่ายมือสอง ที่รับผลงานของการผลิตออกไปยังประชาชน หรือผู้จัดจำหน่ายมือสาม ตัวอย่างเช่น เครือข่ายของวิทยุโทรทัศน์ สหพันธ์หนังสือพิมพ์ (newspaper syndicates) สายหนัง (movies theater chain) และผู้ขายส่ง เป็นต้น

1.2.2 ระดับท้องถิ่น (local distributor) เป็นหน่วยย่อยหรือเป็นผู้จัดจำหน่ายมือสาม ที่รับจากมือสอง เพื่อส่งผลผลิตออกไปยังมือประชาชนโดยตรง ตัวอย่างเช่น ร้านจำหน่ายท้องถิ่น (local outlets) หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น โรงภาพยนตร์ท้องถิ่น สถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ในสวนท้องถิ่น และร้านขายหนังสือทั่ว ๆ ไป เป็นต้น

1.3 ผู้รับสาร (audiences) เป็นเป้าหมายสำคัญและจำเป็นของอนุระบบการสื่อสาร เนื่องจากทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารสังคมขึ้น แม้ว่าผู้รับสารจะเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งที่ผู้ผลิตและผู้จำหน่ายจะต้องคำนึงถึง แต่ก็ไม่ใช่เรื่องง่ายในการไปสู่ความสำเร็จอย่างเท่าเทียมกันในทุกกลุ่มผู้รับสาร ทั้งนี้เพราะ ผู้รับสารมีความแตกต่างกันในความสามารถต่อการเป็นผู้รับสาร อันเนื่องมาจากรสนิยม (taste) ของผู้รับสารเอง DeFleur เห็นว่าผู้รับสารที่เป็นผู้บริโภค อาจจัดแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มดังนี้

1.3.1 กลุ่มที่มีรสนิยมสูง (highbrow) ผู้รับสารกลุ่มนี้จะชอบสารสนเทศ ที่มีเนื้อหาอันแสดงถึงควมมีรสนิยม (high-taste content) โดยเนื้อหาเหล่านั้นมักอยู่ในรูปของ ศีลธรรม การศึกษา คีตดุริยางค์ ละคร และการวิพากวิจารณ์ เป็นต้น

1.3.2 กลุ่มที่มีรสนิยมปานกลาง (middlebrow) ผู้รับสารเหล่านี้จะนิยมชมชอบ เนื้อหาสาระที่ไม่แสดงออกถึงความขัดแย้งหรือวิพากวิจารณ์ (nondebated content) เนื้อหาสาระเหล่านี้ เช่น สาระในรูปแบบของข้อสนเทศ (information) ข่าว (news) รายงาน และผลประโยชน์ที่พิเศษ จึงมักไม่ใช่ผู้นำความคิดเห็น เหมือนผู้รับสารในกลุ่มแรก แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้รับชม-ฟัง ในสิ่งที่มิมีสาระเสมอ ส่วนใหญ่แล้วผู้ที่มีรสนิยมปานกลางมักเป็นชนชั้นกลาง

1.3.3 กลุ่มผู้รับฟังที่มีรสนิยมต่ำ (lowbrow) ผู้รับสารกลุ่มนี้ค่อนข้างจะชอบเนื้อหาสาระมีรสนิยมค่อนข้างต่ำ (low-taste content) เนื้อหาสาระเหล่านี้ เช่น ความรุนแรง ลามก อาชญากรรม และพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน เป็นต้น

2. อนุระบบการเมือง บทบาทที่สำคัญต่อการสื่อสารสังคมของอนุระบบการเมือง คือ การทำหน้าที่เป็นองค์กรนิติบัญญัติ (legislative bodies) กล่าวคือ การผ่านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร โดยเฉพาะสื่อมวลชน เพื่อให้รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารดำเนินการไปตามกฎหมายที่ผ่านออกมานั้น กฎหมายในที่นี้ นอกจากจะหมายถึง พระราชบัญญัติและตัวบทกฎหมายแล้ว ยังหมายถึง นโยบายการสื่อสารที่ผ่านการรับรองจากรัฐสภาด้วย อย่างไรก็ตามอนุระบบการเมือง ยังอาจครอบคลุมไปถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร โดยเฉพาะในด้านการดูแลการสื่อสาร และการควบคุมการสื่อสาร ดังเช่น หน่วยงานการบางหน่วย อาทิ คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (กบว.) คณะกรรมการอาหารและยา (อย.) คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค หรือ คำ

ตัดสินใจจากกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงสมาคมอิสระ หรือกลุ่มผลประโยชน์ บางกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการดูแลการสื่อสาร ดังเช่น สมาพันธ์หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

3. อนุระบบเศรษฐกิจ ความเกี่ยวข้องของอนุระบบเศรษฐกิจ ต่อการสื่อสารนั้น มีขอบเขตที่กว้างขวางมาก แต่บทบาทที่สำคัญด้านเศรษฐกิจที่มีต่อการสื่อสารก็คือ การสนับสนุนทางการเงินของหน่วยธุรกิจต่อการสื่อสารสังคมโดยเฉพาะสื่อมวลชน (financial backers) ทั้งนี้เพื่อความประสงค์ในการได้ออกรายการและสารสนเทศไปยังประชาชน เพื่อหวังให้ประชาชน สนับสนุนธุรกิจของตนเป็นการตอบแทน หรือเพื่อหวังสร้างอิทธิพลไปยังผู้รับสาร ผู้สนับสนุน ทางด้านเศรษฐกิจและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสื่อสาร เช่น บริษัทห้างร้านที่ประกอบธุรกิจ บริษัทโฆษณา หรือหน่วยวิจัยตลาดและประเมินรายการ เป็นต้น

4. อนุระบบสังคมวัฒนธรรม โดยทั่วไปแล้วอนุระบบดังกล่าว เป็นปัจจัยภายนอกที่เป็นเงื่อนไขต่ออนุระบบอื่น ๆ โดยเฉพาะอนุระบบการสื่อสาร (external social and cultural conditions) ส่วนใหญ่แล้วอนุระบบสังคมวัฒนธรรมมักหมายถึง ปทัสถาน ศีลธรรม และค่านิยมที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อทั้งสองของผู้รับสารและสังคมอันมีผลต่อรูปแบบการสื่อสาร การเมืองและเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันอนุระบบดังกล่าว ก็อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพแวดล้อมของสังคมได้เช่นเดียวกัน

4. แนวคิดเกี่ยวกับการอ่าน

4.1 ความหมายของการอ่าน

การอ่านเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน มีหลายลักษณะ มีองค์ประกอบทางจิตวิทยา สภาพร่างกายและสภาพทางสังคมรวมอยู่ด้วย การอ่านเป็นทักษะทางภาษาที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างมากต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมโลกปัจจุบัน ช่วยให้ผู้อ่านได้พัฒนาความรู้ ความคิด จินตนาการ สามารถดำเนินชีวิตได้ตามที่ตนต้องการ และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ความหมายของการอ่านที่ผู้วิจัยค้นคว้ามา มีดังนี้

ดวงพร พวงเพชร (2541 : 12) กล่าวว่า การอ่าน หมายถึง การแปลความหมายของสัญลักษณ์หรือตัวอักษรจนสามารถเข้าใจ โดยต้องเข้าใจความหมายตั้งแต่เป็นคำ เป็นประโยค เป็นย่อหน้า ไปเรื่อย ๆ ตลอดจนจบ รวมทั้งต้องเข้าใจการผสมคำต่าง ๆ ขึ้นเป็นประโยค จึงทำให้สามารถเข้าใจสิ่งที่อ่านได้ นอกจากนั้นยังต้องรู้จักการตีความ นั่นคือสามารถใช้ความคิดรวบยอด การเปรียบเทียบ ซึ่งจะต้องใช้ประสบการณ์เดิมของผู้อ่านเป็นสำคัญ ประสบการณ์ที่ว่านี้สามารถเกิดขึ้นได้จากการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ โดยการเริ่มอ่านในสิ่งที่ย่อยไปก่อน เพื่อเป็นการปูพื้นฐานของประสบการณ์การอ่าน แล้วจึงอ่านเรื่องที่มีความละเอียดลึกซึ้งเพิ่มขึ้น ก็จะเข้าใจได้ง่ายขึ้น จนมี

ความสามารถในการบูรณาการ คือ สามารถนำความรู้หรือความคิดต่างๆ ที่ได้รับการอ่านไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายของการอ่าน

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2542: 1) กล่าวถึงความหมายของการอ่านไว้ว่าเป็นความสามารถของมนุษย์ที่เข้าใจการสื่อความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ เข้าใจเนื้อเรื่อง และแนวความคิดจากสิ่งที่อ่านไม่ว่าจะเป็นจดหมาย หนังสือ บทความต่าง ๆ หรือจากภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ สิ่งที่ปรากฏบนจอคอมพิวเตอร์ สัญลักษณ์ รูปภาพ แผนที่ แผนภูมิ และการแสดงท่าทางต่าง ๆ มาจากตัวหนังสือ หรือสัญลักษณ์ผ่านเลนส์นัยน์ตาและประสาทตา เข้าสู่เซลล์สมองไปเป็นความคิด การรับรู้ และความทรงจำทั้งระยะสั้นและระยะยาว

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1364) ได้อธิบายว่าอ่าน หมายถึง ว่าตามตัวหนังสือ ถ้าออกเสียงด้วยเรียกว่า อ่านออกเสียง ถ้าไม่ต้องการออกเสียง เรียกว่า อ่านในใจ สังเกตหรือพิจารณาดูให้เข้าใจ

สรุปได้ว่า การอ่านไม่ใช่เป็นการอ่านออกเสียงตามตัวอักษรอย่างเดียว การอ่านเป็นการแปลความหมายจากตัวอักษรหรือภาพให้เป็นเรื่องราวเป็นแนวคิด โดยผสมผสานกับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ ในการแปลความหมายของตัวอักษรและสัญลักษณ์ถ่ายทอดออกมาเป็นคำ พูด และสื่อความหมายได้ถูกต้องตรงตามจุดหมายของผู้เขียน ที่ใช้ตัวอักษรหรือภาพเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด รวมทั้งเป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ การอ่านมีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่เป็นสังคมแห่งข้อมูลข่าวสาร ในการติดตามความเคลื่อนไหว ความรู้เท่าทันเหตุการณ์ การแสวงหาความรู้ทั้งจากในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง และพัฒนาอาชีพให้เจริญก้าวหน้า การแสวงหาความสนุกเพลิดเพลิน ความผ่อนคลาย สามารถที่จะดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายในการอ่านของแต่ละคนด้วย

4.2 ความสำคัญและจุดมุ่งหมายของการอ่าน

ประเวศ วะสี (2550) “วิกฤตสังคมปัจจุบัน คนไทยอ่านหนังสือน้อย ทำให้ไม่เข้าใจเรื่องที่ซับซ้อน เราต้องสร้างวัฒนธรรมการอ่านให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การสร้างวัฒนธรรมเป็นเรื่องช้า แล้วเราจะทำอย่างไรจึงจะเกิดเร็วภาคธุรกิจคิดเก่ง ต้องชักชวนมาร่วมกัน การขับเคลื่อนต้องมีความรักความเมตตา ไม่เถียงกัน การนี้ต้องให้แรงขับเคลื่อนจาก Social Marketing (เบญจภาคี) ประกอบด้วย รัฐบาล ภาคธุรกิจนักวิชาการ องค์กรพัฒนาสังคม NGO และประชาชน”

เกษม วัฒนชัย (2545) “สมองเด็กทำงานเหมือนมีเครื่องคอมพิวเตอร์ 1 แสนล้านเครื่องที่มีความสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เก่า แล้วประมวลผลขึ้นเป็นชุดความรู้ใหม่ เด็กที่อ่านหนังสือสม่ำเสมอจะสามารถสร้างชุดความรู้ใหม่ได้มากกว่าเด็กที่ไม่ได้อ่านหนังสือ หากจะทำให้เรื่อง

ของการอ่านเป็นวาระแห่งชาติจะต้องทำให้ผู้ใหญ่ในประเทศเห็นความสำคัญของการอ่าน ซึ่งหลายๆ ประเทศก็ได้ใช้การอ่านเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเด็กและเยาวชนของชาติไปก่อนเรานับสิบปีแล้ว ดังนั้นเราจะต้องมีการวิเคราะห์และแก้ปัญหาอย่างจริงจังจึงจะประสบความสำเร็จ" การอ่านหนังสือของแต่ละคนย่อมมีจุดมุ่งหมายของการอ่านแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจหรือประโยชน์ที่ต้องการได้รับ ซึ่งมีผู้ศึกษาและแยกแยะจุดมุ่งหมายของการอ่านมีพอสรุปได้ดังนี้

วรรณิ โสมประยูร (2542: 127) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการอ่านดังนี้

1. การอ่านเพื่อค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม
2. การอ่านเพื่อความบันเทิง
3. การอ่านเพื่อให้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
4. การอ่านเพื่อหารายละเอียดของเรื่อง
5. การอ่านเพื่อวิเคราะห์วิจารณ์จากข้อมูลที่ได้
6. การอ่านเพื่อหาประเด็นว่าส่วนไหนเป็นข้อเท็จ ส่วนใดเป็นจริง
7. การอ่านเพื่อจับใจความสำคัญของเรื่องที่อ่าน
8. การอ่านเพื่อปฏิบัติตาม
9. การอ่านเพื่อออกเสียงให้ถูกต้องชัดเจน มีน้ำเสียงเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง

ศรัทธา เจ็งกลิ่นจันทร์ (2542: 7-8) ได้แบ่งจุดมุ่งหมายของการอ่านได้ดังนี้

1. อ่านเพื่อความรู้คนเราต้องการให้ความรู้ของตนเองออกงามขยายขอบเขตออกไปจากที่มีอยู่เดิมรู้เรื่องหนึ่งแล้วก็ยังอยากรู้เรื่องอื่นๆ ต่อๆ ไป ต้องการรับรู้ในสิ่งที่เป็นปัญหาไม่เข้าใจเพื่อให้เข้าใจคนอื่น และเข้าใจตนเองเพื่อให้รู้ทันต่อการก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ความเป็นไปในโลก ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและในทางกลับกัน คนเราต้องการรู้สิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้วในอดีตเพื่อจะได้เข้าใจและรู้จักตนเองดียิ่งขึ้นความรู้ของเรานั้นได้เท่าไรก็ไม่รู้จักพอมนุษย์มีความหิวกระหายในการแสวงหาความรู้ตลอดเวลา ป้อนเท่าไรก็ไม่รู้จักอิ่มหรือถมเท่าไรก็ไม่รู้จักเต็ม

2. อ่านเพื่อให้เกิดความคิด การอ่านเรื่องราวต่างๆ ที่ผู้เขียนเขียนขึ้นเพื่อแสดงความคิดเห็นหรือเสนอผลของการค้นคว้าทดลองผลการวิจัยต่างๆ จะช่วยให้ความคิดเห็นผู้อ่านกว้างขวางขึ้น บางครั้งนำแนวความคิดหรือผลการวิจัยเหล่านั้นมาสร้างฐานะของตนได้รู้จักพิจารณาหาเหตุผลในเรื่องนี้ เป็นการปลูกฝังนิสัยการรับฟังความคิดเห็นของผู้อ่านอีกด้วย

3. อ่านเพื่อความเพลิดเพลินหรือเพื่อความบันเทิงปัญหาต่างๆ และสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อจิตใจ อารมณ์ และร่างกายของมนุษย์เป็นอันมาก บางครั้งก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายการ

อ่านหนังสือหรือสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่มีเนื้อหาไม่เป็นวิชาการนัก เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น วรรณคดีบางเรื่อง หัสดิ ศารคดีบางชนิดจะช่วยให้เกิดความเพลิดเพลิน คลายความเครียดได้ ไม่เบื่อหน่าย

4. อ่านเพื่อความจรรโลงใจ บางครั้งชีวิตของคนเราพบปัญหาและความไม่สมหวังทำให้เกิดความท้อแท้ ไม่มีกำลังใจ ไม่มีความมุ่งหมายในชีวิตอยู่ไปวันหนึ่งๆ หากได้อ่านหนังสือสิ่งพิมพ์ที่มีเรื่องเกี่ยวกับชีวประวัติบุคคลสำคัญ ที่ต้องฝ่าฟันอุปสรรคในชีวิตจนกระทั่งประสบผลสำเร็จในที่สุดทำให้ผู้ที่หมดหวังในชีวิตมีกำลังใจดีขึ้นสร้างความหวังใหม่ได้ต่อไป มองโลกในแง่ดีขึ้นหรือสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวกับชีวิต และการดำเนินชีวิตในโลกจะช่วยให้ผู้อ่านพัฒนาหรือปรับปรุงตนเองเพื่อเป็นพลเมืองดีมีจิตใจที่ดี

5. อ่านเพื่อสนองความต้องการอื่นๆ มนุษย์เรามีความต้องการตามธรรมชาติดังนี้คือ ต้องการความมั่นคงในชีวิต ต้องการการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ต้องการมีหน้ามีตาได้รับความนับถือในสังคม ต้องการความสำเร็จในชีวิต ในความเป็นจริงแล้วมนุษย์อาจจะไม่สมปรารถนาทุกประการเสมอไป การอ่านจะชดเชยได้ เพราะมีหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่มีเรื่องราวเนื้อหาที่จะชดเชยในสิ่งที่เราขาดไปได้ เช่น อ่านหนังสือแนะแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างบุคลิกภาพการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ การสร้างฐานะทางความรู้วิธีการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น การอ่านหนังสือเพื่อวัตถุประสงค์นี้เป็นประโยชน์ดีกว่าไปชดเชยวิธีอื่น

ถนอมวงศ์ ล้ายอดมรรคผล (2552 : 62) ได้กล่าวถึงการอ่าน 7 วิธี ดังนี้

1. อ่านคร่าว ๆ ใช้เมื่อต้องการสำรวจว่าจะอ่านหนังสือนั้นต่อไปโดยละเอียดหรือไม่ จะตัดสินใจยืมหรือซื้อหรือจะเลือกคัดลอกหรือถ่ายสำเนาเฉพาะตอนที่ต้องการ การอ่านคร่าวๆ นั้นจะอ่านเพียงชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่ง สารบัญ คำนำ อ่านบางตอนเพื่อดูสำนวนหรือเนื้อหา และตรวจขึ้นเพื่อหาหัวข้อที่ต้องการค้นว่ามีหรือไม่

2. อ่านเก็บแนวคิด ใช้เมื่ออาจจะต้องอ่านหนังสือหรือเอกสารนั้นแล้วทำบันทึกย่อไว้ทบทวนภายหลัง หรือจะสรุปสาระสำคัญของข้อความ ทำได้โดยผู้อ่านต้อง ฝึกฝนการหาคำหาประโยคสำคัญให้ได้ แล้วสามารถสรุปแนวคิดของแต่ละย่อหน้าแต่ละเรื่องได้

3. อ่านแบบตรวจตรา คือ การอ่านวิธีหนึ่ง รวมการอ่านวิธีที่สอง และอ่านเฉพาะส่วนสำคัญที่ต้องการเป็นหลัก เหมือนนักวิทยาศาสตร์ ใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องดูจุลภาคอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อดูองค์ประกอบ ของสิ่งนั้น

4. อ่านอย่างศึกษาค้นคว้า การอ่านวิธีนี้ใช้วิธีที่สามเป็นหลัก แต่มิได้อ่านโดยเพ่งเล็งแต่บางจุด เพราะการศึกษานั้นต้องอ่านอย่างละเอียดทุกบททุกตอน หากละเอียดบางตอนก็อาจเกิดผลเสียได้ เช่น หากจะอ่านเรื่องสั้นๆ หลายๆ เรื่องที่ส่งเข้าประกวดหรือจะ อ่านชีวประวัติ จะต้องอ่านตั้งแต่ต้นจนจบอย่างละเอียดให้ได้ครบถ้วน

5. อ่านเชิงวิเคราะห์ หรืออ่านตีความ วิธีอ่านแบบวิเคราะห์อาจใช้วิเคราะห์องค์ประกอบของคำและวลี การใช้คำในประโยควิเคราะห์ความสำคัญ ลำนวนภาษา จุดประสงค์ของผู้แต่ง ไปจนถึงการวิเคราะห์นัยหรือเบื้องหลังการสร้างหนังสือหรือเอกสารนั้น ทั้งนี้ต้องใช้วิธีอ่านแบบที่สี่ประกอบด้วย คือ อ่านอย่างละเอียดให้ได้ความครบถ้วนแล้วแยกออกได้ว่าส่วนต่างๆ นั้น มีความหมายและสำคัญอะไรบ้าง แต่ละส่วนสัมพันธ์กับส่วนอื่นๆ อย่างไร

6. อ่านเก็บข้อมูล วิธีนี้ใช้เมื่อจะอ่านหนังสือหรือเอกสารหลายๆ แหล่งจะได้เปรียบเทียบ คัดเลือกและนำเฉพาะส่วนที่ต้องการมาใช้ต่อไป วิธีอ่านเก็บข้อมูลนี้ใช้กัน มากในการทำรายงานทำวิทยานิพนธ์หรือวิจัย

7. อ่านโดยใช้วิจารณญาณ การจะใช้วิธีนี้ได้ ผู้อ่านต้องมีความสามารถในการอ่าน โดยใช้วิจารณญาณต้องอาศัยวิธีอ่านจากข้อที่ 1 - ข้อที่ 6 ได้เสียก่อน เพราะการอ่านโดยใช้วิจารณญาณต้องอาศัยวิธีทั้งหมดข้างต้นรวมกันอย่างมีประสิทธิภาพแล้วจึงจะเกิดปัญญาลักษณะฐานหาเหตุผลได้ เหตุผลในที่นี้ทั้งเหตุผลในทางภาษา เหตุผลทางตรรกวิทยา เหตุผลทางความหมาย และเหตุผลทางความเป็นจริงผู้ที่อ่านโดยวิธีนี้ ต้องอ่านมาก และมีความกล้าหาญที่จะบอกได้ว่าข้อความนั้นผิดหรือถูกอย่างไรด้วย

8. การอ่านเร็ว ผู้อ่านส่วนใหญ่ต้องการอ่านได้เร็ว ๆ เพื่อที่จะอ่านได้มากๆ อาจเพื่ออ่าน ในเวลาอันสั้น แต่ได้ความมากๆ อาจเพื่อจะได้เล่นหรือหาความเพลิดเพลิน อย่างอื่น นี่ก็แสดงว่าการอ่านเร็วสำหรับแต่ละคนนั้นจะเป็นไปเพื่อความประสงค์คนละอย่าง แต่ทั้งสองอย่างนี้ ประสงค์ที่ปริมาณนั้นแหละเป็นใหญ่มิได้ประสงค์ที่คุณภาพเลย

4.3 รูปแบบ/แนวทางการส่งเสริมการอ่าน

การอ่าน เป็นวัฒนธรรมในการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ ปัจจุบันสังคมโลกเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และการแข่งขัน การอ่านจึงเป็นวิธีที่จะช่วยให้มนุษย์ได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสารและแนวคิดใหม่ ๆ อันจะเป็นการพัฒนาตนเองและรู้จักปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ใช้การอ่านเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นการสร้างสรรค์สังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 1) ได้กำหนดนโยบายเพื่อพัฒนานิสัยรักการอ่าน ดังนี้

นโยบายที่ 1 สร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจให้นักเรียน ครู ผู้บริหารสถานศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาเห็นความสำคัญของการอ่าน

นโยบายที่ 2 ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน ทั้งในระดับเขต พื้นที่การศึกษา และระดับโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง หลากหลาย และสม่ำเสมอ

นโยบายที่ 3 ส่งเสริมและสนับสนุนให้พัฒนาห้องสมุดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ

นโยบายที่ 4 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ใช้การอ่านในกระบวนการเรียนรู้ ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และทุกระดับชั้น

การอ่านเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านหนึ่งของมาตรฐานการเรียนรู้ จุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดไว้ ให้ผู้เรียน “มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน การเขียน และการค้นคว้า” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 : 4)

นิสัยรักการอ่านเป็นนโยบายสำคัญหรือวาระแห่งชาติ เพื่อให้บรรลุตามนโยบายส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549: 2) จึงกำหนดมาตรการสำคัญเพื่อให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

มาตรการที่ 1 สร้างความตระหนักให้นักเรียน ครู ผู้บริหารสถานศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาเห็นความสำคัญของการอ่าน

มาตรการที่ 2 กระตุ้นและปลูกฝังให้นักเรียน ครู ผู้บริหารสถานศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอ่านอย่างต่อเนื่อง

มาตรการที่ 3 จัดสถานที่ สภาพแวดล้อม และบรรยากาศที่เอื้อต่อการอ่าน

มาตรการที่ 4 ประสานความร่วมมือให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน

มาตรการที่ 5 กำหนดแผนการจัดกิจกรรมส่งเสริมนิสัยรักการอ่านไว้ในแผนปฏิบัติการประจำปี

มาตรการที่ 6 จัดกิจกรรมส่งเสริมนิสัยรักการอ่านในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง หลากหลาย และสม่ำเสมอ

มาตรการที่ 7 พัฒนาศูนย์การเรียนรู้และทักษะในการบริหารจัดการห้องสมุดที่มีคุณภาพ

มาตรการที่ 8 พัฒนาห้องสมุดให้เป็นห้องสมุดมีชีวิต

มาตรการที่ 9 ปรับแนวคิด ให้ความรู้ และพัฒนาทักษะการจัดการเรียนการสอนที่เน้นความสำคัญ ของการอ่าน

มาตรการที่ 10 บูรณาการการอ่านในการจัดการเรียนการสอนการวัดและประเมินผลทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และทุกระดับชั้น

ดวงพร พวงเพชร (2541 : 24) ได้กล่าวว่า วิธีการส่งเสริมนิสัยรักการอ่านนั้น สามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น การกำหนดเวลาและประเภทของหนังสือให้อ่าน การอธิบาย ชี้แจงให้ทราบถึง

ประโยชน์และความสำคัญของการอ่าน การส่งเสริมนิสัยรักการอ่านให้กับเด็ก สามารถกระทำได้หลายวิธี และมาจากบุคคลหลายฝ่าย เช่น การส่งเสริมจากทางบ้าน จากสถาบันครอบครัว ซึ่งได้แก่ บ้าน บิดา มารดา พี่น้อง ญาติผู้ใหญ่ การส่งเสริมจากโรงเรียนซึ่งมีทั้งครู ผู้บริหารโรงเรียน ครูแนะแนว บรรณารักษ์ การส่งเสริมจากกลุ่มเพื่อน การส่งเสริมจากหน่วยงานราชการ การส่งเสริมจากสื่อมวลชน ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และที่ไม่ใช่สื่อสิ่งพิมพ์ สำนักพิมพ์ต่างๆ และการส่งเสริมจากบุคคลอื่นๆ ในสังคม เช่น ผู้มีชื่อเสียง ดารา นักร้อง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมให้เด็กรักการอ่านได้

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2542 : 93) ได้กล่าวว่า กิจกรรมที่จะช่วยสร้างนิสัยรักการอ่านมีวิธีการหลากหลาย ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมาย เช่น เป้าหมายบุคคล บุคคลในที่นี้จะ เป็นหนึ่งคน หรือกลุ่มคนหรือประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับความรู้ความสามารถในการอ่าน การกำหนดเป้าหมายบุคคล อาจกำหนดได้ทั้งในวงกว้างและวงแคบ ถ้ากำหนดในวงกว้าง เช่น ประชาชนทั่วประเทศ ก็ต้องเลือกกิจกรรมที่คนทั่วไปจะเข้าใจง่าย รับสารได้ และต้องใช้สารทางไกล เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ ฯลฯ ตัวอย่างกิจกรรมที่กำหนดเป้าหมายในวงกว้างและใช้วิทยุกระจายเสียง เช่น การอ่านหนังสือทางวิทยุกระจายเสียง ซึ่งมุ่งให้ถึงผู้ฟังโดยทั่วไป การอ่านหนังสือทางวิทยุกระจายเสียงของวิทยุศึกษา มุ่งกลุ่มเป้าหมายในวงกว้าง แต่จำกัดเฉพาะนักเรียน ดังนั้นเป็นต้น เพื่อให้กิจกรรมที่จัดขึ้นเหมาะสมกับเป้าหมาย และเกิดประโยชน์แก่เป้าหมายอย่างแท้จริง ก่อนกำหนดลักษณะและประเภทกิจกรรม ควรศึกษาเป้าหมายบุคคลก่อนแล้วเสียก่อน รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับอายุ เพศ ความสามารถในการอ่าน อาชีพ ความสนใจ ถิ่นที่อยู่อาศัย วัฒนธรรมประจำถิ่น รายได้ ปัญหา ฯลฯ ศึกษาข้อมูลกว้างๆ จากสำมะโนประชากรรายงานของจังหวัด ท้องถิ่น หน่วยงานราชการ จากข่าวในหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ ถ้ามีการวิจัยเกี่ยวกับการอ่าน การใช้สื่อมวลชนหรือเรื่องคล้ายคลึงกันนี้ ก็เก็บรวบรวมไว้ สำหรับเป้าหมายที่เป็นคนกลุ่มเดียวกันหรือกลุ่มคน ก็ควรจัดทำแฟ้มข้อมูลไว้เช่นเดียวกัน

นอกจากศึกษาข้อมูลในรูปเอกสารสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับบุคคลที่เป็นเป้าหมายแล้วการศึกษาด้วยตนเอง ให้รู้จักบุคคล ก็จะช่วยให้การจัดกิจกรรมได้ดี สถิติและข้อมูลต่างๆ ในเอกสารเป็นเพียงตัวเลขและตัวหนังสือซึ่งผู้อื่นรวบรวมไว้ แม้ความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคคลแต่ละกลุ่มซึ่งได้รับทราบจากผู้อื่น ก็ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเข้าใจความต้องการของคนเหล่านั้นได้ดี ดังนั้น ความพยายามทำความรู้จักตนเอง ด้วยการพูดจาปราศรัยการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม จะเป็นโอกาสให้รู้จักบุคคลเป้าหมายดียิ่งขึ้น สามารถจะจัดกิจกรรมได้ตรงตามความต้องการและความสนใจ ความต้องการและความสนใจของแต่ละคนแต่ละเพศ แต่ละวัย แต่ละระดับและ พื้นความรู้ แม้จะมีความคล้ายคลึงกันบางส่วน ก็ยังมีความแตกต่างกัน การอ่านหนังสือจิตวิทยากับคนเหล่านี้จะช่วย

เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรม การออกแบบสอบถามความต้องการเป็นครั้งคราวก็จะทำให้รู้ความต้องการและความสนใจได้ดี

พรรณงาม แยมบุญเรือง (2546 : 18-20) กล่าวว่า กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดมาตรการส่งเสริมการอ่านให้ผู้บริหารโรงเรียนจัดกิจกรรม วางท่งงาน อ่านทุกคน วันละอย่างน้อย 15 นาที เวลาเช้าก่อนเข้าเรียน และให้การบ้านปิดเทอมเป็นรายชื่อหนังสือที่ควรอ่านสำหรับนักเรียนทุกคนไว้ โรงเรียนเขตพื้นที่การศึกษา และชุมชน ร่วมกันส่งเสริมสนับสนุนและจัดกิจกรรม ส่งเสริมการอ่านทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน โดยมีแนวการจัดดังนี้

1. ให้ผู้บริหารจัดกิจกรรม วางท่งงาน อ่านทุกคน โดย

1.1 สร้างบรรยากาศและจัดเวลาตอนเช้าก่อนเข้าเรียน ให้นักเรียน ครู และบุคลากรทุกคนอ่านหนังสือ หรือ สิ่งพิมพ์สาระใดก็ได้ตามความสนใจพร้อมกันทุกวัน อย่างน้อยวันละ 15 นาที อาจเปิดเพลงเป็นสัญญาณเริ่มอ่าน และหยุดอ่าน

1.2 เตรียมสถานที่และจัดหาหนังสือ หรือสำเนาบทความที่เป็นประโยชน์ น่าสนใจ หรือให้ความเพลิดเพลิน เพื่อให้นักเรียน ครู ผู้บริหารและบุคลากรอื่นๆ เลือกอ่านได้อย่างหลากหลาย และมีปริมาณเพียงพอ

2. จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนอย่างหลากหลายและสม่ำเสมอ ให้ได้ผลครอบคลุมทั้งด้านการฟัง การคิด การพูด และการเขียน (สุ จี ปุ ลิ)

3. ส่งเสริมให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการอ่าน และสร้างความรู้สึกลึกให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ตั้งแต่ เริ่มคิด เริ่มทำ และมีความผูกพันกับโครงการ

4. สร้างแรงจูงใจและชี้แนะพ่อแม่ ผู้ปกครอง ให้การสนับสนุนส่งเสริมให้เด็กมีนิสัย รักการอ่าน

5. พัฒนาการอ่านของนักเรียนตั้งแต่ระดับอ่านออก อ่านเป็น อ่านอย่างสม่ำเสมอจนกระทั่งอ่านจนเป็นนิสัย พร้อมทั้งติดตามประเมินผลพัฒนาการการอ่านของเด็ก

เมื่อมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านครูจำเป็นต้องส่งเสริมให้นักเรียนมีพฤติกรรมการอ่านที่สามารถจับใจความได้ ซึ่งพฤติกรรมการอ่านที่สามารถจับใจความได้ อาจพิจารณาตามทักษะดังต่อไปนี้ (แววมยุรา เหมือนนิล, 2541 : 17)

1. การจัดลำดับเหตุการณ์ในเรื่องที่อ่าน และสามารถเล่าโดยคำพูดของตนเอง

2. การบอกเล่าความทรงจำจากการอ่านในสิ่งที่เฉพาะเจาะจงได้ เช่น ข้อเท็จจริง รายละเอียด ชื่อสถานที่ เหตุการณ์ วันที่ ฯลฯ

3. การปฏิบัติตามคำสั่งหรือข้อเสนอแนะหลังการอ่านได้

4. การรู้จักแยกแยะข้อเท็จจริง ความคิดเห็น หรือจินตนาการได้

5. การรวบรวมข้อมูลใหม่กับข้อมูลที่มีอยู่แล้วได้
6. การเลือกความหมายที่ถูกต้องและนำไปใช้ได้
7. การให้ตัวอย่างประกอบได้
8. การจำแนกใจความสำคัญและช่วยขยายใจความสำคัญได้
9. การกล่าวสรุปได้

นอกจากกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน มุมหนังสือก็เป็นรูปแบบหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการอ่านได้ดี เพราะบางครั้งเด็กไม่สะดวกที่จะไปเข้าห้องสมุด โรงเรียนจึงควรให้ความสำคัญในการจัดมุมหนังสือ

พูนศรี คัมภีรปกรณ์ (2537: 280) กล่าวว่าไว้ว่ามุมหนังสือ หมายถึง บริเวณหนึ่งของห้องเรียนที่ใช้วางหนังสือและจัดกิจกรรมเกี่ยวกับหนังสือ จัดเนื้อที่ไว้ใช้ประโยชน์โดยใช้ชั้นเตี้ยๆ กันเป็นมุม มีที่นั่งสบาย มีชั้นวางหนังสือ โต๊ะ เก้าอี้สำหรับอ่านหนังสือ เมื่อเด็กมีเวลาว่างสามารถจะเข้าไปนั่งเพื่ออ่านหนังสือได้ตามใจชอบ

กรมวิชาการ (2540 : 3 - 4) ได้อธิบายว่า มุมหนังสือเป็นกิจกรรมเสรีที่เปิดโอกาสให้เด็กเล่นอิสระตามมุมจัดอยู่ในห้องเรียน มีหนังสือที่เหมาะสมกับเด็ก เช่น หนังสือภาพ หนังสือนิทาน ประเภทต่าง ๆ มีอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างบรรยากาศการอ่าน เช่น เสื่อ พรม หมอน ฯลฯ เพื่อจูงใจให้เด็กอยากจับต้อง เปิดหนังสือเพื่อเป็นการปูพื้นฐานการอ่านให้กับเด็กโดยเด็กเลือกตามความสนใจ ไม่ส่งเสียงดังรบกวนผู้อื่นขณะใช้มุมหนังสือ เมื่ออ่านเสร็จแล้วเก็บเข้าที่ มุมหนังสือ ควรจัดให้ห่างจากมุมที่ใช้เสียง เช่น มุมบลิ๊ก มุมบ้าน

พูนศรี คัมภีรปกรณ์ (2537: 282 – 283) ได้กล่าวถึงที่ตั้งและบรรยากาศของมุมหนังสือสำหรับเด็กไว้ดังนี้

1. ที่ตั้งมุมหนังสือในห้องเรียน จะจัดแบ่งเนื้อที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของห้องเรียน เป็นมุมหนังสือ ซึ่งควรห่างจากมุมอื่น ๆ โดยเฉพาะมุมที่มีเสียงดัง เช่น มุมของเล่น มุมดนตรี เพื่อให้เป็นสัดส่วน ควรมีที่กัน เช่น อาจใช้ป้ายนิทรรศการ ฉากพับ หรือชั้นหนังสือกันก็ได้
2. บรรยากาศมีส่วนสำคัญในการที่เด็กจะเข้าไปใช้มุมหนังสือด้วยความเต็มใจและประทับใจคือ

2.1 ความเงียบสงบ ในขณะที่เด็กดูหนังสือ เด็กจะต้องใช้สมาธิในการเข้าใจเรื่องราว

2.2 ความสะดวกสบายเป็นสิ่งจูงใจ เช่น มีโต๊ะ ม้านั่ง หมอน ปูเสื่อหรือพรม มีดินสอเตรียมไว้ให้เด็กเขียนชื่อ เวลาหยิบหนังสือหรือมีเศษกระดาษที่เด็กสามารถหยิบไปใช้วาดภาพหรือเขียนข้อความที่เขาสนใจ

2.3 แสงสว่าง เป็นสิ่งสำคัญในการดูรูปภาพ ควรหาสีห้องด้วยสีนวล สีขาวเพื่อเพิ่มความสว่าง ติดหลอดไฟบริเวณที่ตั้งมุมหนังสือ

2.4 อากาศ มีอากาศถ่ายเทได้ ไม่ร้อนอบอ้าวควรมีพัดลมหรือจัดไว้ใกล้บริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่

2.5 ไกลจากหน้าต่าง ถ้าตั้งมุมหนังสือใกล้หน้าต่าง ฝนจะสาดหนังสือ แสงแดดจะส่องมามาก ในฤดูหนาวอาจจะมึนปวดแสบเกินไป ความจอแจนอกหน้าต่างจะเป็นสาเหตุเบี่ยงเบนความสนใจของเด็ก

2.6 การจัดต้องมีศิลปะมีระเบียบไม่รกรุงรัง ตกแต่งด้วยดอกไม้ กระถางต้นไม้ รูปภาพจากหนังสือ เครื่องแขวน ป้ายนิเทศการเกี่ยวกับหนังสือ

2.7 ควรจะมีการกระตุ้นให้เด็กเข้าไปทำกิจกรรม และพักผ่อนคลายเครียด ทำได้ดังนี้

2.7.1 จูงใจให้เด็กอยากอ่านโดยจัดกิจกรรมอ่านหนังสือให้เด็กฟัง

2.7.2 เล่นนิทานจากเรื่องในหนังสือโดยการใช้นุ่น

2.7.3 ให้เด็กแสดงบทบาทสมมติหรือเล่นละครจากเรื่องในหนังสือ

2.7.4 ชวนเด็กสนทนาเกี่ยวกับเรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ จากวารสาร หนังสือ

2.7.5 ให้เด็กจับกลุ่มดูรูปภาพหรืออ่านหนังสือ

2.7.6 ฝึกจัดหนังสือให้เป็นระเบียบ ให้เด็กรู้สึกว่าเป็นของพวกเขาเองจะเกิด

ความภูมิใจ

2.7.7 ฝึกให้เด็กหัดยืมและคืนหนังสืออย่างสม่ำเสมอ โดยครูพาเด็กเข้าแถวไปยืมหนังสือ อย่างถูกวิธีตามลำดับขั้นตอน

2.7.8 แนะนำให้เด็กนำหนังสือจากบ้านมาแลกเปลี่ยนไว้ที่มุมหนังสือ

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2542) ได้ให้แนวคิดในการส่งเสริมนิสัยรักการอ่านการอ่านหนังสือเป็นการพัฒนาตนเอง และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมนิสัยรักอ่าน ซึ่งควรมีลักษณะ ดังนี้

1. เราใจให้เกิดความอยากอ่านหนังสือ

2. ให้เกิดความพยายามที่จะอ่านเพื่อจะได้รู้เรื่องที่น่าสนใจที่มีอยู่ในหนังสือ และนำเสนอตามกิจกรรมที่จัดขึ้น

3. แนะนำ กระตุ้นให้อยากรู้อยากเห็นเรื่องน่ารู้ต่างๆ เกิดความรอบรู้ คิดกว้าง มีการอ่านต่อเนื่องจนเป็นนิสัย

4. สร้างบรรยากาศที่น่าอ่าน รวมทั้งให้มีวัสดุการอ่าน มีแหล่งการอ่านที่เหมาะสมและเพียงพอการจัดกรรมส่งเสริมการอ่านให้มีประสิทธิภาพควรมีการเตรียมพร้อมและคำนึงถึงในเรื่องต่อไปนี

1) จัดห้องสมุด สำหรับให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าอย่างเพียงพอ จัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เข้าสู่บรรยากาศของการอ่านและได้ใกล้ชิดกับหนังสือมากยิ่งขึ้น เช่น จัดนิทรรศการหนังสือในโอกาสต่างๆ จัดกิจกรรมเพื่อชวนให้อ่านหนังสือสม่ำเสมอ ฯลฯ

2) ครูผู้จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ควรมรการศึกษา เตรียมพร้อมทั้งในด้านวิธีการดำเนินการสื่อ อุปกรณ์ เพื่อให้การจัดกิจกรรมดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุตามเป้าหมาย และจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ รวมทั้งต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องนิสัยรักการอ่านด้วย

3) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ต้องเป็นกิจกรรมที่เร้าใจท้าทายความสนใจ ความสามารถของผู้เรียน รวมทั้งมีความหลากหลาย เพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ อย่างมีความสุข และเป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง สามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง

4) ครูผู้จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ควรเก็บรวบรวมข้อมูลในด้านการอ่านของนักเรียน รายบุคคล เพื่อที่จะจัดกิจกรรมสนองกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างเหมาะสม

5) ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน หากนำตัวอย่างจากเอกสารฉบับนี้ไปใช้ ควรปรับปรุงหรือดัดแปลงให้เหมาะกับสภาพแวดล้อม เพื่อให้กิจกรรมดูน่าสนใจแปลกใหม่และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

6) นอกจากโรงเรียนจะมีบทบาทสำคัญในการสร้างนิสัยการรักการอ่านให้นักเรียน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากพ่อแม่ ผู้ปกครองอีกทางหนึ่งด้วย เพื่อให้การปลูกฝังนิสัยรักการอ่านเป็นไปอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน นับว่าเป็นวิธีการที่จะช่วยให้การมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินและเป็นแรงจูงใจให้ผู้อ่านได้อ่านอย่างมีความสุข ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านนั้น มักมีกิจกรรมที่คล้ายกันหรือซ้ำกัน อาจสรุปประเภทของกิจกรรมส่งเสริมการอ่านได้ดังนี้

1. กิจกรรมส่งเสริมการอ่านเน้นทักษะการอ่าน เช่น การเล่านิทาน การขีดหุ่น ห้องสมุดเคลื่อนที่ ค่ายการอ่าน ฯลฯ

2. กิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่เน้นการเผยแพร่ข่าวสาร เช่น เสียงตามสาย ยามหนังสือสู่ชุมชน แหล่งความรู้ในท้องถิ่น นิทรรศการ ฯลฯ

3. กิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่เน้นการแก้ไข และพัฒนา เช่น คลินิกหมอน้อย พี่ช่วยน้อง ให้ความรู้การใช้ห้องสมุด แข่งขันเปิดพจนานุกรม ฯลฯ

4. กิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่เน้นพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง เช่น หนูน้อยนักเล่า เล่าเรื่องจากภาพ จากบทเพลงสูงานเขียน ได้วาทิ เรียงความยุวทูตความดี ฯลฯ

ไพพรรณ อินทนิล (2546) ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมการอ่านของวัยรุ่นไว้ดังนี้

- กระตุ้นการอ่าน
- ค้นหาความสนใจ
- หนังสือขายดี ติดอันดับและจัดซื้อหนังสือ
- สร้างทางเลือกการส่งเสริมการอ่าน นอกจากหนังสือ อาจจะเป็นวารสาร นิตยสาร ที่ส่งเสริมความรู้ ความรู้เรื่องเครื่องยนต์ สัตว์โลก สารคดี ยกเว้นนิตยสาร ดารา บ้านเทิง ชุบชิบ
- สร้างความสำคัญของอ่านเปรียบเสมือนหนังสือเป็นอาหารสมอง
- การเริ่มต้นอ่านด้วยตนเอง อาจเป็นเรื่องยาก โรงเรียนควรจัดทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบสื่อทรัพยากรสารสนเทศหลากหลาย อำนวยความสะดวก สร้างความสุขในการอ่านด้วยตนเอง
- จัดเวที พื้นที่สำหรับอภิปราย แลกเปลี่ยน หัวข้อที่สนใจร่วมกัน ผู้บริหาร ควรส่งเสริมการอ่าน

ฝ่ายงานสื่อสารสังคม (สกว.) ได้ กล่าวถึง แนวทางการส่งเสริมการอ่านที่แต่ละส่วน สามารถดำเนินการได้ ดังนี้ (<http://www.cf.mahidol.ac.th>)

บ้านรักอ่าน

• พ่อแม่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญมากในการปลูกฝังให้เด็กรักการอ่าน ซึ่งควรเป็นแบบอย่างที่ดี โดยอ่านเป็นตัวอย่าง อ่านหนังสือกับลูกอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่เด็ก

- การจัดหาหนังสือที่เหมาะสมกับช่วงวัยของลูก
- ทำให้ทุกมุมในบ้านเป็นมุมของการอ่าน สร้างห้องสมุดในบ้าน
- ใช้กิจกรรมอ่านหนังสือทดแทนการดูโทรทัศน์

โรงเรียนสอนการอ่าน

- พัฒนาห้องสมุดโรงเรียน ตอบสนองโลกแห่งการเรียนรู้ของเด็ก
- ส่งเสริมบทบาทของครู พี่เลี้ยงเด็ก มีทักษะวิธีการให้เด็กรักการอ่าน และเลือกหนังสือดีมีคุณค่าให้แก่เด็ก

• ส่งเสริมการอ่าน มอบรางวัล หนังสือทำมือ และลดข้อจำกัดต่างๆ ที่ทำให้เด็กไม่อยากอ่าน

- กิจกรรมกระจายหนังสือ เพื่อบริหารจัดการ “หนังสือมือสอง” สู่วิทยาลัย

ชุมชนกระตุ้นการอ่าน

พัฒนาห้องสมุดชุมชน ส่งเสริมให้มีมุมหนังสือในที่สาธารณะและสถานประกอบการต่างๆ ซึ่งจากรายงานของ The Laser Foundation, July 2005 ศึกษาชุมชนที่มีห้องสมุดสาธารณะ 7 ชุมชน ในประเทศอังกฤษ พบว่าส่งผลดีต่อการเรียนรู้ สุขภาพ สภาพสังคมโดยรวมความกลมเกลียวในชุมชน ส่งผลต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของเด็ก เยาวชน ครอบครัวและคนชรา ช่วยพัฒนาด้านการศึกษา และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ผู้ผลิตประติมากรรมหนังสือดี

- ศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลในการพัฒนาหนังสือสำหรับเด็ก
- ส่งเสริมการผลิต “หนังสือในดวงใจของเด็ก” ที่เด็กทุกคนอยากอ่าน
- สนับสนุนนักเขียนและนักวาดภาพประกอบสำหรับเด็ก
- สื่อสิ่งพิมพ์ต้องมีจรรยาบรรณ ระวังระวังต่อการเผยแพร่เนื้อหาและภาพที่ไม่เหมาะสม

ต่อเด็ก

หน่วยงานรัฐสนับสนุนการอ่าน

• จัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้เกิดกลไกการกระจายหนังสือสู่มือเด็กให้ครบทุกวัย โดยสนับสนุนทั้งการอ่าน การผลิต และการจัดซื้อหนังสือ

• ใช้สื่ออื่นๆ ส่งเสริมการอ่าน เพื่อสร้างค่านิยมและแสดงแบบอย่างนิสัยรักการอ่านให้แก่เด็กได้

• มีการประกวดการอ่านทั้งแผ่นดิน ซึ่งวิธีการนี้นำมาจาก “จอหงวน” ของแผ่นดินจีน เปิดให้คนทุกเพศ วัย และฐานะได้อ่านหนังสือ

• เพิ่มอัตราภาษีธุรกิจผลิตหนังสือสีดำ/เทาที่มีเนื้อหาเป็นภัยต่อเด็ก รวมถึงจำกัดและควบคุมไม่ให้เข้าถึงเด็ก

• สนับสนุนกระบวนการเฝ้าระวังสื่อ และจัดอันดับเรตติ้งหนังสือสำหรับเด็กเพื่อให้พ่อแม่เลือกซื้อหนังสือได้เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็ก

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การสร้างบรรยากาศที่ดีจะเป็นการกระตุ้น และจูงใจให้เกิดความสนใจในมุมหนังสือเห็นคุณค่าและประโยชน์จากการอ่านตลอดจนความเพลิดเพลิน คลายเครียด และรักการอ่านมากขึ้น

5. การพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก

จากการศึกษาสภาพปัญหาของการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กที่ผ่านมา พบว่าโรงเรียนขนาดเล็ก ส่วนใหญ่ประสบปัญหาล้ำคลึงกัน 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านความพร้อมทางปัจจัยของโรงเรียนและด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนซึ่งในแต่ละด้าน มีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2554 : 2-3)

1. ปัญหาด้านการบริหารจัดการ

การจัดการศึกษาในอดีต รัฐบาลมุ่งเน้นการจัดตั้งโรงเรียนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่เพื่อการขยายโอกาสทางการศึกษาให้นักเรียนทุกคนได้เข้าเรียน แต่ในปัจจุบันความจำเป็นดังกล่าวได้ลดลง ประกอบกับประชากรมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องดังที่ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้น ดังนั้นจึงทำให้มีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมาก ซึ่งโรงเรียนดังกล่าวมีอัตราส่วนต่อนักเรียน นักเรียนต่อห้องเรียนต่ำกว่ามาตรฐาน ค่าใช้จ่ายต่อนักเรียนต่อนักเรียน 1 คน สูงกว่าโรงเรียนขนาดอื่นๆ นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนขนาดเล็กอีกจำนวนหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษ เช่น พื้นที่ห่างไกล ความเจริญ พื้นที่บนภูเขาสูง บนเกาะ ชายขอบของประเทศ เป็นต้น ซึ่งนักเรียนในโรงเรียนลักษณะดังกล่าวมีปัญหาในการเดินทางไปโรงเรียน ทั้งโรงเรียนยังขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการบริหารจัดการโรงเรียนซึ่งมีบริบทที่ต่างไปจากโรงเรียนขนาดอื่นๆ ส่งผลให้คุณภาพการจัดการศึกษาอย่างไม่เป็นที่น่าพอใจ

2. ปัญหาด้านการเรียนการสอน

ในด้านการเรียนการสอนนั้น พบว่า ครูส่วนใหญ่ขาดทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสภาพที่ครูไม่ครบชั้นและนักเรียนมีจำนวนน้อยในแต่ละชั้น ครูสอนไม่เต็มเวลา และเต็มความสามารถ เพราะมีภารกิจอื่นที่นอกเหนือจากการเรียนการสอนที่ครูจำนวนหนึ่งต้องปฏิบัติ ทั้งในสังกัดเดียวกันและจากต่างสังกัด หลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้ไม่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน สื่อการเรียนการสอน และแหล่งการเรียนรู้มีจำนวนจำกัดซึ่งมีสาเหตุมาจากโรงเรียนได้รับงบประมาณน้อย ซึ่งในด้านที่สุดก็ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำไปด้วย

3. ปัญหาด้านความพร้อมเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุน

ในการจัดสรรงบประมาณให้กับโรงเรียนที่ผ่านมาได้ใช้เกณฑ์การจัดสรรหลายๆเกณฑ์ ซึ่งขนาดโรงเรียนก็เป็นเกณฑ์หนึ่งในการจัดสรรเนื่องจากการคำนึงถึงประสิทธิภาพในการใช้จ่ายงบประมาณ ดังนั้นจึงทำให้โรงเรียนขนาดเล็กได้รับจัดสรรบุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ สิ่งก่อสร้างเป็นจำนวนน้อย สภาพอาคารเก่าชำรุดทรุดโทรม เนื่องจากก่อสร้างมาเป็น

เวลานาน คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ยังไม่เพียงพอ โรงเรียนไม่สามารถระดมทรัพยากรจากผู้ปกครอง ชุมชนได้มากนัก เนื่องจากผู้ปกครองและชุมชนดังกล่าวมีความยากจน สำหรับตัวป้อนด้านนักเรียน นั้นพบว่า นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ยากจน

4. ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ที่ผ่านมาจนถึงแม้ว่าจะมีตัวแทนของชุมชนและองค์กรต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานก็ตาม แต่บทบาทของคณะกรรมการดังกล่าวยังมีไม่มากนัก และหากกล่าวถึงการประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชนด้วยแล้วเกือบจะกล่าวได้ว่ามีน้อยมาก หรือไม่มีเลยในบางพื้นที่ ชุมชน ผู้ปกครองมีฐานะยากจนไม่สามารถส่งเสริมสนับสนุน การดำเนินงานของโรงเรียนและการเรียนของบุตรหลานได้เท่าที่ควร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ดำเนินการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กอย่างหลากหลายเรื่อยมา เช่น การสนับสนุนการใช้สื่อเทคโนโลยี การจัดเครือข่ายโรงเรียน การรวมโรงเรียนเพื่อการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของโรงเรียนโดยทั่วไป มักประสบสภาพปัจจุบันปัญหาที่ใกล้เคียงกัน นั่นคือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนค่อนข้างต่ำ และจากการสำรวจความคิดเห็นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (สำนักงานนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) พบปัญหาอุปสรรคการดำเนินงาน และมีข้อสังเกตและประเด็นอภิปราย 3 ประเด็น คือ ด้านการเรียนการสอน การบริหารจัดการโรงเรียนประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2554 : 6-7)

1. การจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนเป็นภารกิจหลักของโรงเรียน ซึ่งเป็นภารกิจที่มีความสำคัญมากที่สุดในระบบการศึกษา เนื่องจากเป็นงานที่ต้องมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้ ทักษะ และลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาค อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยสรุปดังนี้

1.1 ครูไม่ครบชั้นและไม่ครบวิชาเอก เนื่องจากโรงเรียนมีนักเรียนจำนวนน้อย

1.2 เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนแบบคณะชั้นยังเป็นเรื่องใหม่ ครูและผู้ปกครองจำนวนหนึ่งยังไม่เชื่อมั่นในการเรียนการสอนลักษณะนี้

1.3 การเรียนการสอนที่แยกส่วนตามรายวิชา ขาดการบูรณาการทั้งด้านเนื้อหาและคุณลักษณะที่พึงประสงค์

1.4 การละเลยการรู้จักเด็ก และการติดตามการพัฒนาเด็กเป็นรายบุคคลทำให้นักเรียนจำนวนหนึ่งเรียนไม่ทัน และอาจถูกทอดทิ้ง

1.5 บทเรียนและกิจกรรมการเรียนรู้การสอนไม่น่าสนใจที่จะจูงใจนักเรียนให้กระตือรือร้นต่อการเรียน

1.6 ครูมีงานธุรการจำนวนมาก ทำให้มีเวลาสำหรับนักเรียนน้อยลง และควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน เช่น การสร้างความอบอุ่น และความใกล้ชิดกับนักเรียน บรรยากาศประชาธิปไตยในห้องเรียนและการเคารพความคิดเห็นและสิทธิของนักเรียน

2. การบริหารจัดการโรงเรียน โรงเรียนเป็นหน่วยจัดการศึกษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การปฏิบัติงานของโรงเรียนจำเป็นต้องมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพเพื่อให้ส่งผลต่อการพัฒนานักเรียนอย่างแท้จริง การดำเนินการของโรงเรียนที่ผ่านมายังต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข ทั้งนี้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีบทบาทชัดเจน และเข้มแข็งในการติดตามความก้าวหน้า และช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษายังมีบทบาทน้อย และยังขาดความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ

2.2 โรงเรียนขาดกระบวนการและระบบความรับผิดชอบต่อผลงาน (accountability system) ที่ชัดเจน ซึ่งสมควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนา โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่

- การวางแผนพัฒนาโรงเรียนระยะ 4 ปี ปานกลางและ แผนปฏิบัติการประจำปี
- การประเมินผลความก้าวหน้า การปฏิบัติงานของโรงเรียนโดยการประเมินหรือ ทบทวนผลงานของตนเอง
- การรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง ชุมชน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสาธารณชน
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของโรงเรียน เป็นรายโรงเรียน
- การแทรกแซง หรือช่วยเหลือจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หากโรงเรียน ดำเนินงานได้ต่ำกว่าเป้าหมายตามแผนพัฒนาโรงเรียนการปฏิบัติงานตามกระบวนการเรียนการสอน และความรับผิดชอบต่อผลงานดังกล่าวสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 จึงไม่ใช่เป็นการสร้างงานขึ้นมาใหม่แยกจากเดิม นอกจากนี้ การทำงานต่าง ๆ ควรสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป้าหมาย กลยุทธ์ ตามแผนยุทธศาสตร์ และแผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียน เพื่อให้การทำงานทุกอย่าง อยู่

3. ประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ภายใต้ทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่อย่างจำกัด การวางแผนการจัดการศึกษาจึงมีความสำคัญยิ่งที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพและประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ซึ่งสมควรพิจารณาสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- 1) การเพิ่มอัตราครูต่อนักเรียนเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องการการจัดการอย่างจริงจัง โดยมีการวางแผนบุคลากรเมื่อมีการเกษียณอายุราชการ และการบรรจุแต่งตั้งครูใหม่
- 2) การพัฒนาบุคลากรครู และผู้บริหารโรงเรียนยังทำได้น้อย และส่วนใหญ่จะพัฒนาครูด้านอื่น ๆ มากกว่าด้านการเรียนการสอน
- 3) ระบบการจัดสรรงบประมาณ และทรัพยากรเพื่อการศึกษา ซึ่งยังต้องการการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพเนื่องจากยังมีการได้เปรียบเสียเปรียบกันระหว่างโรงเรียน ซึ่งโดยหลักการควรคำนึงถึง
 - ความเป็นธรรม (equity) เป็นหลักการพื้นฐานของการสนับสนุนงบประมาณให้แก่โรงเรียนว่า จะต้องไม่มีโรงเรียนใด ๆ ได้รับงบประมาณอย่างได้เปรียบโรงเรียนอื่น
 - ความยุติธรรม (fairness) กล่าวคือ โรงเรียนที่มีลักษณะหรือองค์ประกอบคล้ายกัน ควรได้รับงบประมาณจำนวนเท่ากันหรือไม่แตกต่างกัน
 - โรงเรียนตัดสินใจใช้จ่ายงบประมาณเพื่อโครงการต่าง ๆ ที่สามารถทำให้เกิดผลการพัฒนาเหมาะสมกับความต้องการจำเป็นของนักเรียน ทั้งนี้ ภายใต้กรอบ นโยบาย และมาตรฐานของรัฐ
- 4) การจัดศูนย์เครือข่ายโรงเรียน เพื่อให้เกิดความร่วมมือ และการใช้ทรัพยากรร่วมกันระหว่างโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงกัน
- 5) การรวมและเลิกโรงเรียน หากมีนักเรียนจำนวนน้อยมาก โรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน และการคมนาคมสะดวก

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นรรตฐิยา ผลขาว (2552) ได้วิจัย “ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง” การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของผู้ดูแลเด็ก รวมทั้งความคิดเห็นต่อการอ่านหนังสือให้เด็กฟัง 2) เพื่อสำรวจหนังสือสำหรับเด็กในบ้าน และชุมชน 3) เพื่อหารูปแบบการส่งเสริมการอ่านหนังสือให้เด็กฟังที่บ้านและศูนย์เด็ก/อนุบาล 4) เพื่อถอดบทเรียนการอ่านหนังสือให้ลูกฟัง ทั้งผลที่มีต่อเด็ก ต่อพ่อแม่ และต่อทีมวิจัยทั้งหมด 5) เพื่อส่งเสริมให้อบต.เห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพเด็กก่อนวัยเรียนโดยส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูศูนย์เด็กอ่านหนังสือให้เด็กฟังอย่างสม่ำเสมอ

ผลการศึกษาข้อมูลก่อนเริ่มโครงการ ในพื้นที่ที่มีการอ่านหนังสือให้เด็กฟังร้อยละ 16 เด็กดูโทรทัศน์วันละ 2-3 ชั่วโมง ส่วนรูปแบบของการส่งเสริมการอ่านหนังสือให้เด็กฟังพบว่ามี 6 ขั้นตอน

ดังนี้ 1) ชวนผู้ปกครองเข้าร่วมโครงการ 2) เก็บข้อมูลพื้นฐาน 3) จัดหาหนังสือสำหรับเด็กมาให้ผู้ปกครอง 4) ผู้ปกครองอ่านหนังสือให้เด็กฟังทุกวัน 5) ติดตามและถอดบทเรียนสม่ำเสมอต่อเนื่องทุก 1-2 เดือนเป็นอย่างน้อย 6) จัดเวทีสะท้อนบทเรียนแก่ชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง

สองศรี แสงศรี (2553) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนและค้นหาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนบ้านกุดเสียดียรในการพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาทักษะและสำนึกรักบ้านเกิด และเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน พื้นที่ศึกษาได้แก่โรงเรียนบ้านกุดเสียดียร และชุมชนบ้านกุดเสียดียร ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

ผลการวิจัย พบว่า บ้านกุดเสียดียรด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญมี 4 ด้านคือ ด้านการทอผ้า ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ วิถีพอเพียง ด้านสมุนไพร และด้านวัฒนธรรมประเพณี

รูปแบบภูมิปัญญาในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ถอดบทเรียนตามกิจกรรมซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี กิจกรรมเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมทอผ้าพื้นเมือง ย้อมสีธรรมชาติ กิจกรรมสมุนไพร กิจกรรมการเผาด่าน และกิจกรรมการออมทรัพย์

รูปแบบการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน ควรมีลักษณะดังนี้

- ชุมชนเห็นความสำคัญของการศึกษา
- ชุมชนต้องมีความเสียสละและทุ่มเทให้การกับการศึกษา
- ครูดำรงตนเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของชุมชน
- ครูมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน
- ครูมีทัศนคติที่ดีต่อชุมชน
- กิจกรรมต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน
- กิจกรรมต้องสอดคล้องกับองค์ความรู้ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว
- กิจกรรมต้องสอดคล้องกับปัญหา หรือความต้องการร่วมกันของชุมชนและโรงเรียน
- ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีในชุมชนเป็นหลัก
- ต้องสร้างการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการ

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อผลิตสื่อในการสื่อสารสังคมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน 2) เพื่อเผยแพร่ผลการวิจัยในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่านสู่กลุ่มเป้าหมาย และ 3) เพื่อศึกษาผลที่เกิดจากการใช้สื่อในการสื่อสารสังคม

เสนอกระบวนการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
2. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล
3. วิธีดำเนินการวิจัย
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ขอบเขตของการวิจัย

- 1) ขอบเขตด้านพื้นที่ จังหวัดยโสธร และพื้นที่สื่อออนไลน์ต่างๆ
- 2) ขอบเขตด้านเนื้อหา สื่อสารเนื้อหางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ ดังนี้
 - 2.1) ผลของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดยโสธร
 - 2.2) การยกระดับงานวิจัยท้องถิ่นเข้าสู่กลไกของหน่วยงาน ในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก
 - 2.3) การขับเคลื่อนงาน “ยโสธรเมืองแห่งการอ่าน”

2. วิธีการเก็บข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

- 2.1 การสังเกตและจดบันทึก การบันทึกเทป และการบันทึกภาพ จากเวทีนำเสนอความก้าวหน้า วิเคราะห์ข้อมูล และการลงติดตามในพื้นที่วิจัยในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และการส่งเสริมการอ่าน
- 2.2 การสัมภาษณ์ทีมวิจัย และกลุ่มเป้าหมายที่นำสื่อไปใช้
- 2.3 การสนทนากลุ่ม ใช้ถอดบทเรียนทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง
- 2.4 ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ จากรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยในโรงเรียนขนาดเล็ก และการส่งเสริมการอ่าน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ประชุมวิเคราะห์สถานการณ์การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็กและประเด็นการส่งเสริมการอ่านจากอดีตถึงปัจจุบัน

3.2 ประชุมวางแผนและออกแบบการสื่อสารสังคมโดยวิธีการต่างๆ

3.3 จัดทำต้นฉบับหนังสือสำหรับเด็กของจังหวัดยโสธร 2 เล่ม ได้แก่

1) อีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร

2) กไก้ไก้ไก้ ยโสธรม่วนซื่น

3.4 จัดพิมพ์หนังสืออีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ครั้งละ 4,000 เล่ม

3.5 จัดอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับเด็ก การวาดภาพประกอบหนังสือ กไก้ไก้ไก้ ยโสธร ม่วนซื่น 2 ครั้ง ครั้งละ 2 วัน

3.6 จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ การสร้างสรรค์หนังสือสำหรับเด็ก 2 ครั้ง ครั้งละ 2 วัน

3.7 เผยแพร่ผลงานการส่งเสริมการอ่าน ในเวทีเวทีเสวนายกระดับงานส่งเสริมการอ่านสู่งานสวัสดิการด้านหนังสือสำหรับเด็กปฐมวัย (0-6 ปี) ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2556 ณ ห้องประชุมกาหลง โรงแรมสวนดุสิตเพลส เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

3.8 เผยแพร่ผลงานการส่งเสริมการอ่านในเวทีปฏิบัติการเรียนรู้สู่การศึกษาเพื่อคนทั้งมวล ครั้งที่ 23 จังหวัด: พื้นที่แห่งการเรียนรู้ โดย กลุ่มเพื่อนปฏิรูป วันที่ 3 ธันวาคม 2556 ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร

3.9 จัดประกวดระบายสีหนังสืออีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร

3.10 จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ อีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร ในวันที่ 27 เมษายน 2557 ณ โรงแรมเจเอ็มเมอรัลด์ จังหวัดยโสธร

3.11 จัดเวทีนโยบายสาธารณะ จัดงานเปิดตัวหนังสืออีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร และนำเสนอ 6 เมนูการอ่าน และนำเสนอผลการวิจัยการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนเล็ก ในวันที่ 28 เมษายน 2557 ณ โรงแรมเจเอ็มเมอรัลด์ จังหวัดยโสธร

3.12 จัดเวทีสรุป และประเมินผล

3.13 จัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการศึกษามุ่งเน้นการตอบวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่

1. เพื่อผลิตสื่อในการสื่อสารสังคมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน
 2. เพื่อเผยแพร่ผลการวิจัยในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่านสู่กลุ่มเป้าหมาย
 3. เพื่อศึกษาผลที่เกิดจากการใช้สื่อในการสื่อสารสังคม
- รายละเอียดแต่ละวัตถุประสงค์ มีดังนี้

1. การผลิตสื่อในการสื่อสารสังคมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน

สื่อที่ผลิตเป็นหนังสือสำหรับเด็ก 2 เล่ม ได้แก่ อีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร และไก่ไข่ไก่ยโสธรม่วนซื่น โดย ครูชีวัน วิสาสะ นักเขียนหนังสือสำหรับเด็กชื่อดังของเมืองไทยเป็นผู้เขียนเรื่องและภาพ ทั้งนี้ดำเนินการและการจัดทำต้นฉบับหนังสือนั้น ได้รับการสนับสนุนจาก สสส.ผ่านโครงการขับเคลื่อนจังหวัดยโสธร สู่อำเภอที่น่าอยู่ที่สุด

หนังสือภาพสำหรับเด็ก อีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร เป็นหนังสือนิทานภาพพระบายสีที่เกิดจากความพยายามที่จะทำให้ยโสธรเป็นเมืองแห่งการอ่าน จึงได้สร้างสื่อท้องถิ่นของคนยโสธรขึ้นเพื่อให้เด็กรักการอ่าน และรักถิ่นฐานบ้านเกิดไปในเวลาเดียวกัน เนื้อหาเป็นเรื่องราวของมิตรภาพระหว่าง อีเล้งเค้งโค้ง เจ้าหน่านไฟรู้ไฟเรียน กับท่านขุนคั่นคาก เจ้าของบ้าน (คั่นคากเป็นภาษาอีสาน หมายถึงคางคก พระยาคั่นคากเป็นตัวละครเอกของตำนานบั้งไฟ)

เมื่อเจ้าหน่านอีเล้งเค้งโค้งมาเยี่ยมท่านขุนคั่นคากที่ยโสธร หน่านน้อยได้บอกเล่าเรื่องราวเด่นๆ ของยโสธร ผ่านบทกลอนที่เด็กๆ ชื่นชอบ พร้อมภาพลายเส้นประกอบเรื่องที่ละเอียดงดงาม ซึ่งจะปลูกฝังรสนิยมทางศิลปะไปในตัว

เมื่อหนังสือเสร็จได้ตีพิมพ์ไปแล้ว 2 ครั้ง ครั้งละ 4,000 เล่ม ครั้งแรกเป็นการลงขันกันในกลุ่มคนที่ทำงานส่งเสริมการอ่านในพื้นที่ต่างๆ ส่วนครั้งที่ 2 จัดพิมพ์โดยสมาคมอาสาสมัครสาธารณสุขจังหวัดยโสธร ซึ่งได้จัดส่งให้โรงเรียนประถมศึกษาทุกแห่งในจังหวัดยโสธร และแจกให้กับ อสม. เพื่อนำไปแจกให้กับบุตรหลาน และเด็กๆ ในพื้นที่ที่ อสม.ดูแลต่อไป

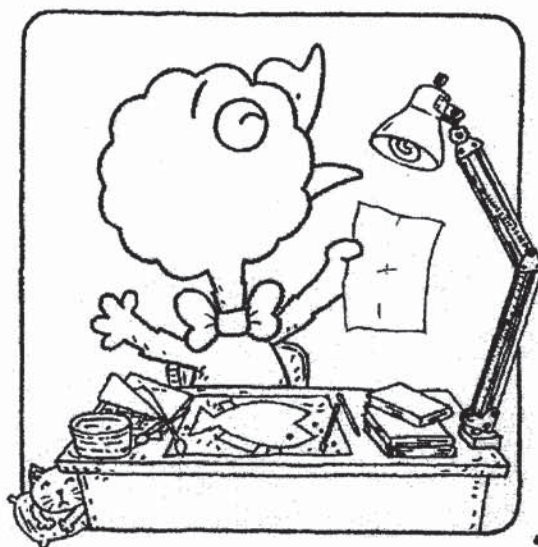
สำหรับรายละเอียดของหนังสือ เป็นดังนี้

อีเล้งเค้งโค้งนั่งอ่านจดหมาย ของท่านขุนคันทากเพื่อนเก่า
จนไม่เที่ยวเมืองมั่งมีไฟใด มีความตอหน่นใจ...

“...มาแล้วเมื่อก่อน
บ้านมั่งมีไฟ
เมืองรักการอ่าน
ดูใจเจ้าหนาน
เล้งงานต้องไป
เจ้านานคิง
ส่งเสียงเป็นเพลง

อีเล้งเค้งโค้ง

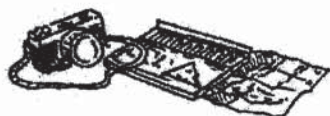
สวัสดีครับ อีเล้งเค้งโค้ง
ยังจำเพื่อนเก่าคันทากได้นะ
ชวนไปเที่ยวบ้านผม

อีเล้งเค้งโค้งเขียนจดหมายตอบกลับ และเขียนต้นฉบับงาน
ลงสำนักพิมพ์เสด็จสรรพ วันต่อมา อีเล้งเค้งโค้งก็จัดแจง
เตรียมตัว เตรียมเครื่องเขียน กล้องถ่ายรูป แผนที่ พร้อมออกเดินทาง

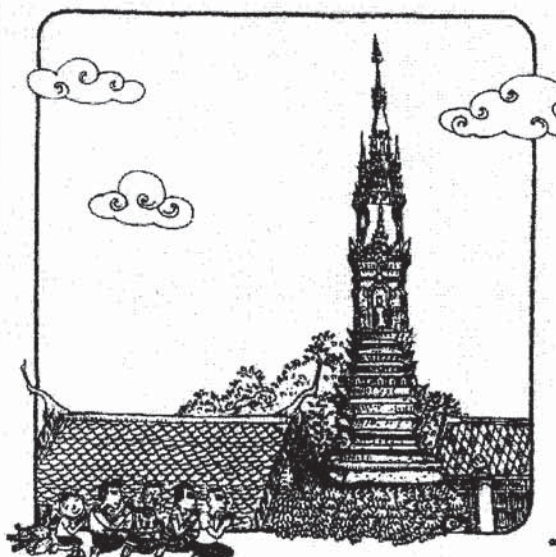
ขี้นรถคันใหม่
จรวดหางนก
ป้ายเขียนตัวโต
หน้าไม้ใจร้อน
นกขี้ขลาด
ส่งเสียงเป็นเพลง

อีเล้งเค้งโค้ง

ท่านขุนคันทาก นัดพบต่อนับอีเล้งเค้งโค้ง ที่วัดมหาธาตุ
และพาไปสักการะพระธาตุพระอานนท์ เพื่อเป็นสิริมงคล
ก่อนพาไปเที่ยวบ้านเมืองมั่งมีไฟ

พระธาตุสูงใหญ่
ธาตุพระอานนท์
คนกราบไหว้
คอยเตือนจิตใจ
ไม่ทำความดี
ไม่ส่งเสียงดัง

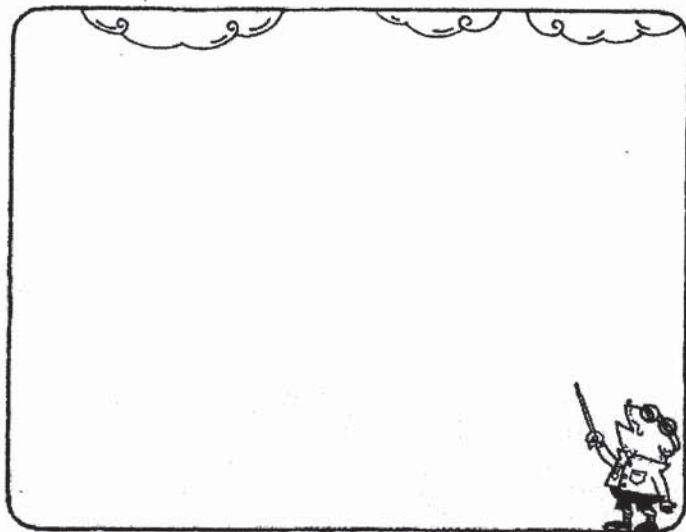

ท่านขุนค้นคากบอกอีเล้งเค้งโค้งว่า
- วันนี้พลาดไม่ได้ ต้องไปดูหนังไฟ รีบไปกันเถอะ -

เห็นหนังไฟโก	อีเล้งเค้งโค้ง
งดงามตระการ	สืบสานชีวิตของ
นานตะลึงมอง	จนลืมร้องเพลง

อีเล้งเค้งโค้งไม่สามารถวาดรูปขบวนหนังไฟได้
เพราะมีคนมากมายในลหมาเป็นสาย ทั้งเงา ทั้งคน
อย่างครึกครื้น จะถ่ายรูปไป แต่เดี๋ยวก็สองกินหมด
จึงอดทั้งภาพวาดและภาพถ่าย จนล่วงเวลาเย็น
ท่านขุนค้นคากเสียดอาหารเย็นอีเล้งเค้งโค้ง
และแยกย้ายไปพักผ่อน

เด็กดูอีเล้งเค้งโค้ง
ช่วยวาดรูปหนังไฟให้หน่อยครับ

๑๖

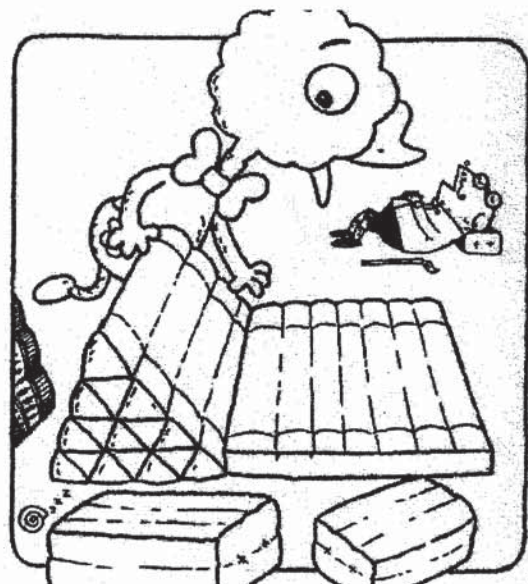
๑๗

วันนี้ อีเล้งเค้งโค้งอยากไปดูหมู่บ้านห่มอนจวนน้ำซิดที่ขึ้นชื่อ
ท่านขุนค้นคากจึงบอกทางไปบ้านศรีฐาน เป็นเส้นทางที่ร่มรื่น
มีต้นไม้ใหญ่ร่มเงาทั้งทางไปและกลับ

ห่มอนจวนน้ำซิด	สามเหลี่ยมอันใหญ่
ชื่อหมู่บ้านไป	นอนแล้วดีใจ
เจ้าหน่านบิกบาน	ฝากใจเพื่อนบ้าน
	ส่งเสียงเป็นเพลง

อีเล้งเค้งโค้ง

ชื่อหมู่บ้านแล้ว ท่านขุนค้นคากจึงชวนอีเล้งเค้งโค้ง
ขับรถขึ้นไปเที่ยวอำเภอย่อยที่อยู่ทางเหนือของจังหวัดบ้าน

๑๘

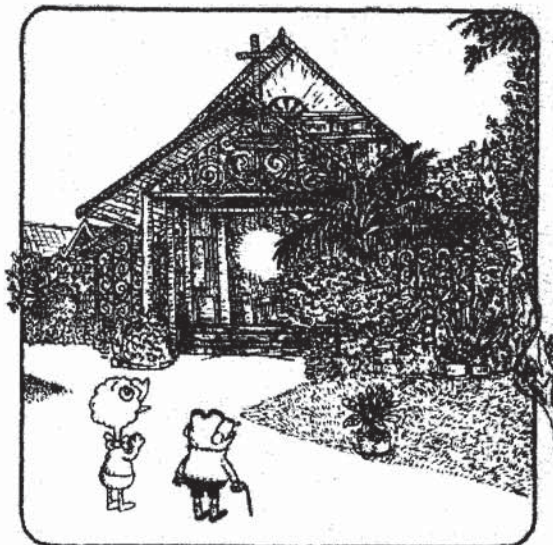
๑๙

อีเล้งเค้งโค้งขับรถสบาย ๆ ไม่รีบร้อน ไปยังอำเภอไทยเจริญ
ท่านขุนค้นคากอยากให้อีเล้งเค้งโค้ง ดูโบสถ์วัดบ้านรังษะ
เป็นโบสถ์ไม้ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย
ท่านขุนค้นคากเล่าตำนานในท้องว่า...

ถูกคนชี้หน้า	...เขาอยู่ดีดี
ตบหน้าตบตบ	เขินว่าเป็นผี
หนีมาจนหมด	เขาชีวิตรอด
	ที่บ้านรังษะ

อีเล้งเค้งโค้งฟังเรื่องเล่าด้วยความตื่นเต้น และอดคิดไม่ได้ว่า
คนกับผีใครน่ากลัวกว่ากัน หลังจากนั้นก็ใช้เวลาวาดรูปโบสถ์
อีกพักใหญ่

๒๐

๒๑

อีเล้งเค้งโค้งบอกว่าเคยได้ยินชื่ออำเภอลำทะเมนชัย
ไม่ว่ามีนกกระทาจริงหรือปล่า ท่านขุนค้นคากบอกว่า
"ไม่โธ..." ระหว่างทางมีตำรวจตั้งด่านคอยตรวจจับรถ
ที่ขับผิดกฎจราจรและรถที่นำส่งสัตว์ อีเล้งเค้งโค้งผ่านไปได้
จนกระทั่งมาถึงอำเภอลำทะเมนชัย

นกท้าวอยู่ไหน	เจ้าท่ามะเขือ
ตัวสูงเป็นวา	มันโง่ขึ้นหระ
หน้าหน้าเมื่อเหลอ	อยู่หน้าอำเภอล
	ตั้งเสียงเป็นเพลง

อีเล้งเค้งโค้ง

ไม่ผิดนกท้าวจริงก็ไม่ใช่เป็นอะไร หลายสิ่งหลายอย่างเปลี่ยนไป
ตามกาลเวลา อีเล้งเค้งโค้งได้แต่คิดว่า ทำอย่างไรจะ
หาเงินจะรักษาตัว ๆ โห่โค้งไว้ ไม่รู้หนังสือเพียงแต่ชื่อ

๒๒

ท่านขุนค้นคากว่าอีเล้งเค้งโค้งกระวนกระวายหลายแห่ง
และได้ชื่ออำเภอนี้ที่อีเล้งเค้งโค้งสนใจ
เพราะมีชื่อลือเลื่อง คือ อำเภอลำทะเมนชัย
เมื่อเดินทางมาถึง ท่านขุนค้นคากถามทางชาวบ้าน
ไปตรงเมืองเลย ซึ่งมีโบราณวัตถุ สมัยทวารวดี สมัยลพบุรี...

ธรรมจักรเป็น	เศษเหล็กยังหนัก
หมอบเมื่อแตกหัก	เป็นหินแกะสลัก
ช่วยกันควานหา	เก็บรักษาไว้
	โคตรเป็นมรดก

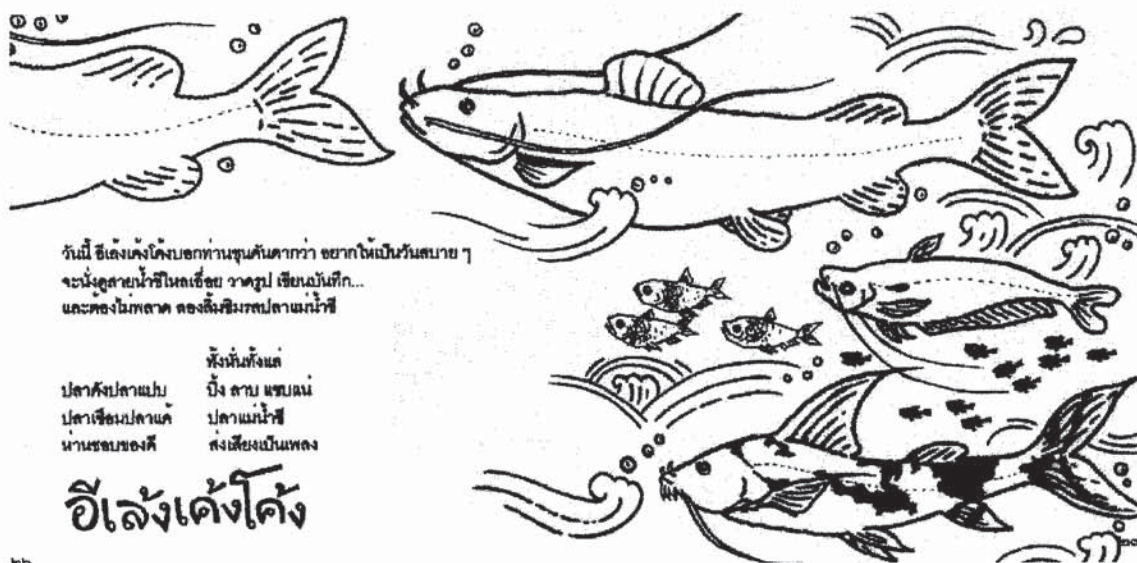
อีเล้งเค้งโค้ง นั้นดูมึนโบราณวัตถุ เศษซากโบราณสถาน
พร้อมกันจับตามาก่อนจะมองเข้าไปดูโบราณอย่างสนุกสนาน
เมื่อได้เวลา ทั้งอีเล้งเค้งโค้งและท่านขุนค้นคากก็กลับเข้าเมือง

๒๓

๒๔

วันนี้ อีเล้งเค้งโค้งบอกท่านขุนค้นคากว่า อยากให้เป็นวันสบาย ๆ
จะนั่งดูสายน้ำอีเล้งเค้งโค้ง วาดรูป เขียนบันทึก...
และต้องไม่พลาด ต้องลิ้มรสปลาแม่น้ำที่

ปลากังปลาแปบ	ทั้งนั้นทั้งนี้
ปลาเขื่อนปลาแค	บึง ลาน แขนบน
น้ำนชบของดี	ปลาแม่น้ำ
	ตั้งเสียงเป็นเพลง

อีเล้งเค้งโค้ง

๒๕

เจ้าหน้าที่เวลาทองเที่ยวเยี่ยมชมไร่สร้อยอย่างจำกัด
แต่ก็เก็บเกี่ยวความประทับใจ ความสนุก ความสุข
เป็นประสบการณ์ที่น่าประทับใจกลับไปบ้าน มากมายหลายสิบ
เมื่อถึงเวลาอำลาเมืองไร่สร้อย ซีเล้งเค้งโค้งขอบคุณท่านขุนคันทาก
เจ้าบ้านที่แสนดีมีน้ำใจไมตรีจิต นำเที่ยวทั่วทิศโดยไม่รีบกิน...
- ไปเที่ยวบ้านของบางกะศรี -
ซีเล้งเค้งโค้งกล่าวกับท่านขุนคันทาก พร้อมกับโบกมืออำลา...

กลับบ้านแล้วนะ
ใจยังฮาวรณ
เจ้าบ้านสุใจ

ตะเวนชมไร่สร้อย
สายไร่สร้อย
จะขอสวนเมืองใหม่
ส่งเสียงปี่เพลง

อีเล้งเค้งโค้ง

๒๔

สิ่ง ๆ ที่ซีเล้งเค้งโค้งไปพบเห็นและนำมาบอกเล่า
ยังไม่ทั่วถึงครบถ้วน ซีเล้งเค้งโค้งจึงขอชวนเด็ก ๆ
ที่รู้จักและภูมิใจในบ้านเมืองตนเอง...

มีอีกหลากหลาย
ของดีบ้านถิ่น
เจ้าบ้านศรีนคร

นำมาแบ่งปัน
มากมายสารพัน
จะวาดกันเอง
ร้องเพลงเสียงดัง

อีเล้งเค้งโค้ง

๒๕

๒๖

๒๗

อีเล้งเค้งโค้ง เชิญชวนไร่สร้อย
นับเป็นหนังสือภาพเล่มแรกในโครงการ
อีเล้งเค้งโค้ง เมืองไทยแสนดี ๗๗ จังหวัด
ที่ครูผู้รับผิดชอบจะสร้างสรรค์เพื่อเด็ก ๆ
ทุกจังหวัดของไทย
เด็ก ๆ ไร่สร้อยโชคดีที่มีผู้ใหญ่ใจดี
ที่เข้าใจ หุบเหวปลักตันและสนับสนุน
ครูผู้รับผิดชอบสร้าง อีเล้งเค้งโค้ง
เยี่ยมชมไร่สร้อย จนสำเร็จ เห็นว่าเด็ก ๆ
ในจังหวัดอื่นทั่วไทย จะได้รับโอกาสดี
จากผู้ใหญ่ใจดี เช่นเดียวกับเด็ก ๆ ไร่สร้อย

ครูผู้รับผิดชอบ

๒๘

สำหรับหนังสือ กไก่ใจไก่ ยโสธรม่วนซื่น นั้น ขณะนี้ได้จัดทำเนื้อหาเรียบร้อยแล้ว ส่วนภาพประกอบ ได้จัดอบรมเด็กๆในระดับชั้นประถมศึกษาไปแล้ว 2 รอบ เกี่ยวกับการวาดภาพประกอบหนังสือ ซึ่งครูชีวันกำลังจัดรูปเล่ม ส่วนรายละเอียดเนื้อหา เป็นดังนี้

ก ไก่ใจไก่ ยโสธรม่วนซื่น

เรื่อง: ครูชีวัน ภาพ:เด็กๆยโสธรช่วยกันกับน้ำเอ๋

ก ไก่ ก่องข้าวน้อย

ตำนานเล่าไว้ เตือนใจให้คิด

ไม่ใช่ประนาม ตามปากพูดไป

รักของแม่เรา เปรียบภูเขาใหญ่

อัดแน่นอยู่ใน ก่องข้าวไบน้อย

ข ไข่ ข้าวหอมมะลิ

กลิ้งออกดอกชู สุรวงเหลืองพราว

เป็นเม็ดนวลขาว ข้าวหอมมะลิ

ข ขวด วัดล้านขวด

ขวดนับล้านล้าน เต็มลานแน่นขนัด

ช่างศิลป์เรียงจัด เป็นวัดล้านขวด

ค ควาย คันคาก

คันคากเหินหก คางคกขึ้นสวรรค์

ท้าแกนสู้กัน ฟาลันครันครัน

ค คน คนเมืองยศ

รู้ทำหน้าที่ ไม่มีสับสน

ขยันอดทน คนยศสุนทร

ม ระฆัง ระฆังโบสถ์ขงแย้

หังแห่งแห่งหัง เสียงกังวานไกล

ระฆังใบใหญ่ ไกลโบสถ์ขงแย้

ง งู งอนไถ

ควายเดินนำก่อน ตามด้วยงอนไถ

พลิกดินผืนใหญ่ ให้เป็นทุ่งทอง

จ จาน จอมปลวก

 ก่อนจอมปลวกใหญ่ สูงไปถึงฟ้า
ฝูงสัตว์ขึ้นมา ทำรบบพญาแด่น

จ จิ่ง ลายฉลุ

 ดึกแก่น้ำนม ชงลงมเชิงชาย
หลังหน้าขวาซ้าย มีลายฉลุ

ช ช้าง แม่น้ำชี

 สายน้ำสายนี้ มีคุณค่านัก
หมู่เขาพร้อมพรัก อีกแม่น้ำชี

ช ชี บ้านชงแอ้

 ถูกว่าเป็นผี จิงหนี้ยพาล
อยู่กันมานาน ที่บ้านชงแอ้

ฉ ฉะ ดันไม้ ดันกระบาก

 พันธุ์ไม้มงคล ของคนยโสฯ
ดันสูงใหญ่โต ใช้โห...กระบาก

ญ ญิง ญาคู

 ญาคูผู้เฒ่า คอยเฝ้าสอนสั่ง
ยืนเดินนอนนั่ง ระวังจิตตน

ฎ ฎา ฎีกาบุญ

 ฎีกาบุญ เกื้อหนุนวัดวา
ตามจิตศรัทธา มาร่วมใจกัน

ฏ ฎีก ฎีวัดสระไตรฯ

 กำหนดจิตรู้ อยู่ในกฎ
นั่งทำสมาธิ ตั้งสติมั่น

ฐ ฐาน ฐานร้างร้าง

 บั้งไฟพาดวาง ขึ้นฐานร้างร้าง
รออีกไม่นาน ทะยานขึ้นฟ้า

ท มณฑา มณฑาครอบรอยพระบาทวัดป่าอัมพวัน

 ครอบพระบาทไว้ นันไฉมณฑา
ยกมือขึ้นจบ นบไหว้บูชา

ฒ ผู้เฒ่า พ่อเฒ่า แม่เฒ่า

พ่อเฒ่าแม่เฒ่า เข้าแถวเดินนำ
ขบวนเพื่อนรำ ประจํางานบุญ

ณ เณร โบราณ

ขนมโบราณ หวานหอมชื่นใจ
ใส่น้ำแข็งใส ลอดช่องใบเตย

ด เด็ก ดอกบัวแดง

เรียกดอกบัวแดง ไม่ต้องแสดงใจ
ให้คนรู้ไว้ ดอกไม้ของเรา

ด เต่า แดงโม

ของดียโสฯ แดงโมเนื้อแดง
มากินมาแบ่ง ไม่ต้องแย่งกัน

ถ ถูง ถ้ำพระ

พระมากแค่ไหน ถ้าใครอยากรู้
ขอเชิญนับดู ที่ภูถ้ำพระ

ท ทหาร ไทยใหญ่

งามแบบไทยใหญ่ ห่อไตรกลางน้ำ
เก็บของค่าล้ำ คัมภีร์โบราณ

ธ ธง พระธาตุอานนท์

พระธาตุอานนท์ ผู้คนกราบไหว้
จังหวัดเชิญไว้ อยู่ในดวงตราฯ

น นู นักเขียน

"คำพูน บุญทวี" นักเขียนซีไรต์
คนแรกของไทย ภูมิใจ"ลูกอีสาน"

บ ใบไม้ บั้งไฟ

บั้งไฟทะยาน พุ่งผ่านชั้นฟ้า
ทวงฝนตกมา บอกพญาแถน

ป ปลา ปลาส้ม

ปลาส้มร้อยปี ที่ยโสธร
ลองชิมกันก่อน อิ่มนอนพุงกาง

ผ ผัง ผ้าซิด

มาถึงศรีฐาน หมอนขวานผ้าซิด
ซื้อฝากญาติมิตร ผูกจิตผูกใจ

ผ ผา พระธาตุฝู่น

ชุดดินสายแอส ขอมมรรณี
ร่วมสร้างเจดีย์ มีชื่อ"ธาตุฝู่น"

พ พาน พระพุทธบาทจำลอง

ส่งเปื่อยทุกบ้าน ส่งกรานต์ทุกปี
สงน้าวันนี้ ที่พระพุทธบาท

ฟ พัน ฟิม

มีฟิมมีก็ มีผ้าสวมใส่
ช่วยรักษาไว้ ให้ลูกหลานเรา

ภ สำเนา ภูไท

ถึงเลิงนทา มาถิ่นภูไท
ผู้คนสดใส ใส่ผ้าสีคราม

ม ม้า มาลัยข้าวตอก

เป็นพุทธบูชา มหาชนะชัย
ร้อยมือร้อยใจ มาลัยข้าวตอก

ย ยักษ์ ยโสธร

ไม่ใช่แค่ลาบ โปรดทราบดังนี้
เมื่อน้ำอยู่ดี ที่ยโสธร

ร เรือ เร่ว

ผลเร่วมากมี ที่ยโสธร
แต่ครั้งเก่าก่อน รอนแรมส่งกรุง

ล ลิง ลิงบ้านเตาไห

เจี๊ยกเจี๊ยกเรียกเพื่อน เยือนบ้านเตาไห
 ลิงเล็กลิงใหญ่ ขวักไขว่ชุกชน

ว แหวน ว่าวสะนู
 ู้หู้ดั่งมา แหงนหน้ามองดู
 เห็นว่าวสะนู ร้องกู่ก้องฟ้า

ศ ศาลา ศาลหลักเมือง
 ซอฟ้าไสว ไทยจีนประสาน
 มังกรทะยาน คือศาลหลักเมือง

ษ ฤาษี อักษรโบราณ
 ลายเส้นหยักหยัก อักษรโบราณ
 คนไหนอยากอ่าน ไปบ้านตาตทอง

ส เสือ สิงห์ท่า
 เมืองเก่าสิงห์ท่า นำเดินเที่ยวชม
 อาหารขนม รื่นรมย์ดีงาม

ห หีบ ไหปลาแดก
 ไปตวงเกลือมา ล้างปลาเตรียมไว้
 ใส่ร่ำลงไป ในไหปลาแดก

พ จุฬา นักกีฬา
 เหล่านักกีฬา ล่ำแหลมปลุกหมั่ง
 ฟุตบอลทีมดัง สิงห์บั้งไฟโก้

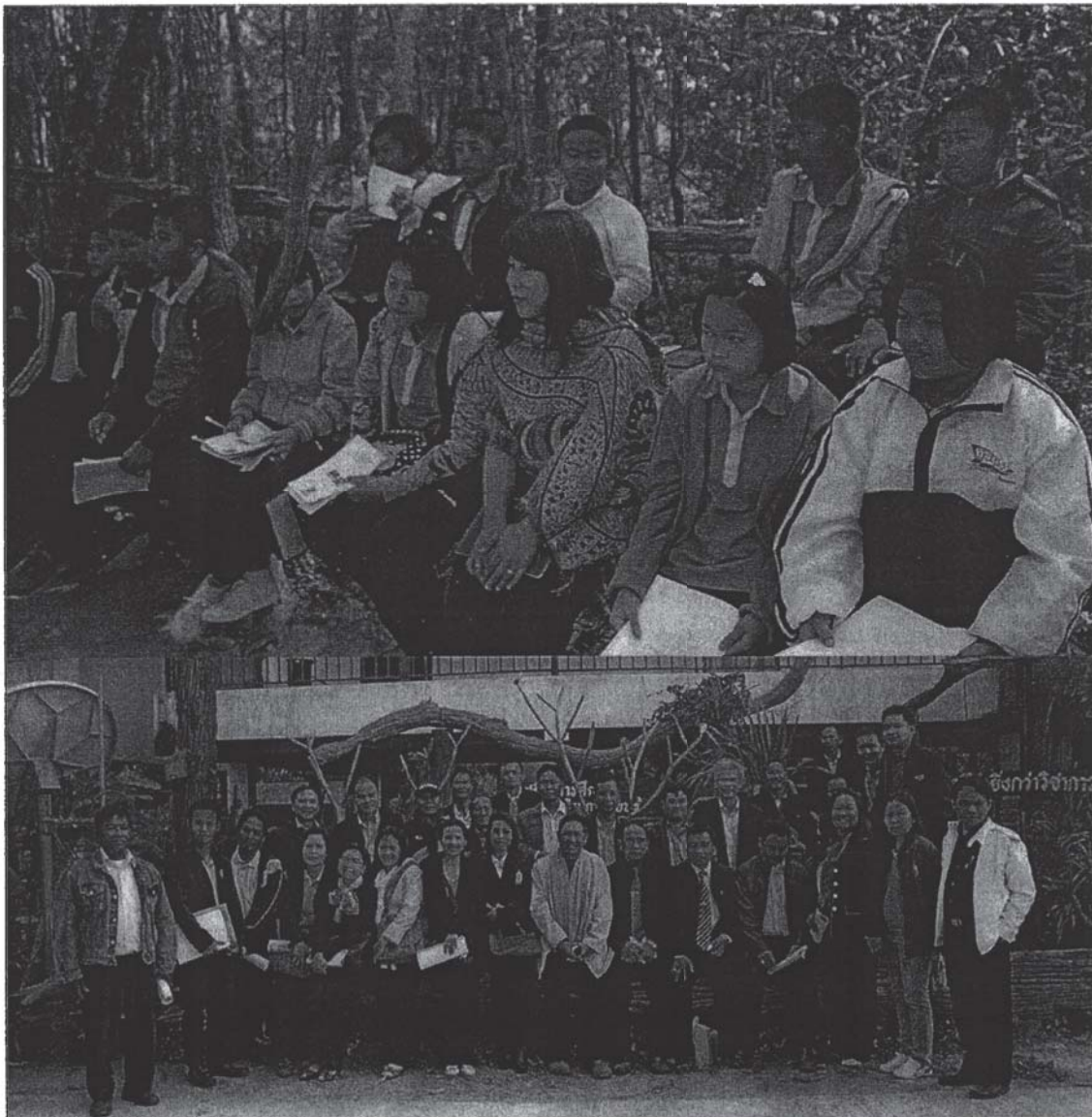
อ อ่าง อำเภอ
 มีแก้อำเภอ อย่าเผลอนับผิด
 อยู่อย่างญาติมิตร ร่วมคิดพัฒนา

ฮ นกฮูก ฮางฮดสง
 นาคไฉ่ยาวใหญ่ ยกขึ้นไปวาง
 ชิ่งผ้ากันกาง เตรียมฮางฮดสง

ฮ นกฮูก โฮงเทียน (ที่วัดได้ศรีมงคล; รอดูของจริง)
 โฮงเทียนวัดได้ฯ หุ่นใจสรรค์สร้าง
 เป็นศิลปสกุลช่าง ล้ำช้างชาวลาว

ผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็กนั้น ไม่ได้เน้นการผลิตสื่อ แต่เน้นใช้โรงเรียนบ้านกุดกระหวี และโรงเรียนบ้านกุดเสถียรเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับศึกษาดูงานเป็นต้นแบบโรงเรียนขนาดเล็กที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการจัดการเรียนการสอน

ยกตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2557 กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 ได้มาศึกษาดูงานโรงเรียนเล็กที่โรงเรียนบ้านกุดกระหวีและโรงเรียนบ้านกุดเสถียร จำนวน 50 คน ดังภาพ

2. การเผยแพร่ผลการวิจัยในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่านสู่กลุ่มเป้าหมาย

ส่วนการเผยแพร่การวิจัยและการขยายผลการส่งเสริมการอ่าน มีดังนี้

2.1 เผยแพร่ผลงานการส่งเสริมการอ่าน ในเวทีเวทีเสวนายกระดับงานส่งเสริมการอ่านสู่งานสวัสดิการด้านหนังสือสำหรับเด็กปฐมวัย (0-6 ปี) ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2556 ณ ห้องประชุม กาลง โรงแรมสวนดุสิตเพลส เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร โดยนางพนมวรรณ คาคัพโน ได้ร่วมแลกเปลี่ยนในหัวข้อการส่งเสริมการอ่านและการสร้างสวัสดิการด้านการอ่านที่ยั่งยืน

2.2 เผยแพร่ผลงานการส่งเสริมการอ่านในเวทีปฏิบัติการเรียนรู้สู่การศึกษาเพื่อคนทั้งมวล ครั้งที่ 23 จังหวัด: พื้นที่แห่งการเรียนรู้ โดย กลุ่มเพื่อนปฏิรูป วันที่ 3 ธันวาคม 2556 ณ โรงแรม มิราเคิลแกรนด์ คอนเวนชัน กรุงเทพมหานคร

มีการเขียน fact sheet ยโสธรจังหวัดแห่งการอ่าน และจัดทำสรุปความยาว 10 นาที เผยแพร่ในเวที และนางนรรธฐิยา ผลขาว ร่วมนำเสนอการดำเนินงานในเวทีดังกล่าวด้วย ส่วนเนื้อหาใน fact sheet มีดังนี้

เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการ
เวทีปฏิบัติการเรียนรู้สู่การศึกษาเพื่อคนทั้งมวล ครั้งที่ 23
จังหวัด: พื้นที่แห่งการเรียนรู้
โดย กลุ่มเพื่อนปฏิรูป
วันอังคารที่ 3 ธันวาคม 2556 ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชัน กรุงเทพฯ

ยโสธรจังหวัดแห่งการอ่าน

โดย พนมวรรณ คาคัพันโน
นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดยโสธร

➤ เริ่มต้น ณ จุดเล็กๆ จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น “ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง”

ต้นปี 2550 “มหัศจรรย์แห่งการอ่าน” หนังสือแปล เล่มเล็กๆ เขียนโดย เมม ฟ็อกซ์ ได้จุดประกายให้คนซึ่งดูเหมือนไม่ได้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการอ่าน อยากชวนคนอ่านหนังสือให้เด็กฟังจับใจ และเป็นที่มาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น งานวิจัยที่มีชาวบ้านร่วมทำวิจัยด้วย เรื่อง “ชวนกันอ่านหนังสือ

ให้เด็กฟัง" สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีคุณนรฤฎิยา ผลขาว เป็นหัวหน้าโครงการ

กระบวนการเริ่มที่ชวนนักวิจัยหลัก จากนั้นจึงไปชวนพ่อแม่ผู้ปกครอง ครูศูนย์เด็กเล็ก ทำ ให้มีเด็กอายุไม่เกิน 3 ขวบ จำนวน 92 คน เด็กอายุ 3-6 ขวบ จำนวน 288 คน จากศูนย์เด็กเล็ก 6 แห่ง ในพื้นที่ 7 หมู่บ้าน จาก 7 ตำบล 5 อำเภอ เมื่อได้กลุ่มเป้าหมายแล้วก็เริ่มเก็บข้อมูลข้อมูล พื้นฐาน และทีมวิจัยได้จัดหาหนังสือสำหรับเด็กมาให้ผู้ปกครอง เพื่ออ่านหนังสือให้เด็กฟังทุกวัน เวลาไหนก็ได้ เมื่อครบ 1-2 เดือนจึงติดตามและถอดบทเรียนโดยจัดเวทีย่อย และติดตามเยี่ยมบ้าน และท้ายที่สุดเป็นการจัดเวทีสะท้อนบทเรียนแก่ชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง เช่น ครูศูนย์เด็กและผู้สนใจ เพื่อขยายผลให้เกิดการอ่านอย่างแพร่หลายต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า "พลังแห่งการอ่าน" เกิดขึ้นในเด็กแรกเกิด-3 ปี ที่เข้าร่วมโครงการทั้ง 92 คน รวมทั้งเด็ก 3-5 ปีในศูนย์เด็กอีกจำนวนหนึ่ง ทั้งที่การอ่านไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตชาวบ้านและ ไม่เห็นความสำคัญของการอ่านนัก จนทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการอ่านหนังสือ สัมพันธ์ภาพใน ครอบครัวดีขึ้น เด็กๆ มีพัฒนาที่ดีครอบคลุมเกือบทุกด้าน กลายเป็นหนอนหนังสือในเวลาอันรวดเร็ว

➤ โครงการวิจัยเด่นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ประจำปี 2552

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้ประกาศยกย่องให้งานวิจัย "ชวนกันอ่านหนังสือให้ เด็กฟัง" เป็นโครงการวิจัยเด่น ประจำปี 2552 ทั้งนี้จุดเด่นของโครงการวิจัยชิ้นนี้พอจะสรุปได้ 4 ประการดังนี้

1. ความเปลี่ยนแปลงในตัวคน เป็นงานวิจัยที่เห็นความเปลี่ยนแปลงในตัวคนชัดทั้ง 3 ส่วน คือ

1) ตัวเด็ก เด็ก ๆ มีการเปลี่ยนแปลงชัดเจนหลายอย่าง คือกลายเป็นหนอนหนังสือใน เวลาอันรวดเร็ว มีความสุข มีสมาธิและมีพัฒนาการที่ดีขึ้นหลายอย่าง เช่น ความจำดี สามารถ แยกแยะสี เป็นต้น

2) พ่อแม่ผู้ปกครอง เอาใจใส่บุตรหลานมากขึ้น ใกล้ชิดลูกหลานมากขึ้น และเห็น ความสำคัญของการเล่านิทาน อ่านหนังสือให้บุตรหลานฟังมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อครอบครัวที่อบอุ่นขึ้น

3) ครู เห็นความสำคัญของการอ่าน อ่านหนังสือให้เด็กฟังมากขึ้น จัดหนังสือให้เด็ก เข้าถึงได้ง่ายขึ้น

2. เป็นรูปธรรมของการสร้างนักอ่าน บทเรียนของโครงการได้แสดงให้เห็นว่าการอ่านซึ่ง ไม่ใช่วัฒนธรรมของชุมชนชนบทก็สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ โดยเน้นสร้างในเด็กที่เล็ก ๆ

3. เป็นโอกาสของคนชายขอบ หลายครอบครัวมีฐานะยากจน ได้สัมผัสหนังสือ และได้ฟังผู้ปกครองเล่านิทานหรืออ่านหนังสือให้ฟัง นอกจากนี้ยังมีครอบครัวสามีภรรยาไปทั้งคู่ ซึ่งแม้ทั้งสองจะไม่สามารถเล่านิทานหรืออ่านหนังสือให้ลูกฟังได้ แต่ลูกของเขายังมีโอกาสฟังคุณยาย พี่ ๆ หรือคนข้างบ้านมาอ่านหนังสือให้ฟัง จนเรากลายเป็นหนอนหนังสือไปอีกคน เด็กพูดได้และใช้ภาษามือเก่ง กรณีนี้ทำให้เห็นมิติของความเกื้อกูลกันในชุมชนที่เป็นรูปธรรมชัดเจนอีกอย่างหนึ่ง

4. มีการขยายผลอย่างต่อเนื่อง จากผลของโครงการได้ต่อยอดเป็นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอีก 2 เรื่องคือ "ตามหานิทานพื้นบ้าน" เพื่อแก้ไขปัญหาคาดแคลนหนังสือ และอีกโครงการเป็นการแก้ปัญหาเรื่องการอ่านหนังสือไม่ออกของเด็กประถมศึกษา นอกจากนี้ กศน.อำเภอเมืองชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังหยิบเอางานไปขยายผลในลักษณะการเรียนการสอนนักศึกษาบูรณาการในวิชาภาษาไทย จนได้รับรางวัลการส่งเสริมการอ่านดีเด่นของจังหวัดในเวลาต่อมา

➤ จากงานวิจัยสู่การยกระดับ"ยโสธร เมืองแห่งการอ่าน"

ด้วยรูปธรรมที่ชัดเจนของการสร้างหนอนหนังสือ นำมาสู่การจัดงาน "มหกรรมแห่งการอ่าน จังหวัดยโสธร วาระแห่งชาติการอ่านหนังสือให้เด็กฟัง" ที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ในวันที่ 25-26 พฤศจิกายน 2552 ภายใต้คอนเซ็ปต์ "ต้นกล้า นักอ่านผลิบานทั่วยโสธร" โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะผลักดันให้การอ่านเป็นวาระของจังหวัดยโสธร แต่อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนหัวหน้าส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายจังหวัด นับมาตั้งแต่ผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ถึง 3 ชุด ก็ส่งผลกระทบต่อการขับเคลื่อนนโยบายด้านการอ่านของยโสธรเป็นอย่างมาก รวมถึงความมุ่งมั่นของคนทำงานอีกด้วย

แต่กระนั้นก็ตามได้มีการสานต่องานส่งเสริมการอ่านขยายไปหลายพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นเทศบาลเมืองยโสธร ที่ได้นำการอ่านมาเป็นโครงการหลักที่จะขับเคลื่อนให้ครอบคลุมเต็มพื้นที่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดยโสธร ได้มอบนโยบายให้ ทุก รพ.สต. ดำเนินโครงการกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ อบต. หลายแห่งนำไปเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาเด็กในศูนย์เด็ก ตลอดจนมีหลายโรงเรียนนำไปใช้พัฒนาผู้เรียนในระดับปฐมวัย

➤ กลับไปสร้างรูปธรรมในพื้นที่...พื้นฐานสำคัญของชุมชนรักการอ่าน

บทเรียนที่ผ่านมาสอนให้รู้ว่า เหตุที่งานวิจัยชิ้นเล็กๆสร้างแรงสะเทือนได้ เป็นเพราะรูปธรรมในพื้นที่ที่ชัดเจนจนทุกคนรับรู้ได้ถึงพลังแห่งการอ่าน บทเรียนครั้งนี้สอนว่าต้องไม่ทิ้งรูปธรรมในพื้นที่

ภายใต้ความเชื่อที่ว่า การเพิ่มรูปธรรมในพื้นที่ให้มากขึ้นขยายไปเรื่อยๆจะก่อให้เกิดพลังทำให้ยโสธรกลายเป็นเมืองแห่งการอ่านขึ้นมาจริงๆ

ปี 2554 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สนับสนุนงบประมาณโครงการ ขับเคลื่อนจังหวัดยโสธรสู่จังหวัดที่น่าอยู่ที่สุด เพื่อทำงาน 5 ประเด็น ได้แก่ การอ่าน การคุ้มครองผู้บริโภค เกษตรอินทรีย์ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินงาน 3 ปี (2554-2556) งานนี้จึงเป็นโอกาสให้การขยายงานการอ่านเป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยจะให้บทเรียนของตำบลน้ำคำในด้านการส่งเสริมการอ่านขยายผลสู่ตำบลอื่นๆอีก 25 ตำบล (ยโสธรมี 78 ตำบล)

➤ น้ำคำ...ตำบลศูนย์เรียนรู้ต้นแบบส่งเสริมการอ่าน

กระบวนการสร้างตำบลแห่งการอ่าน เริ่มจากการศึกษาชุมชนค้นหาศักยภาพที่จะนำมาต่อยอดการพัฒนาการอ่านในตำบล และถอดบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมา เพื่อหาจุดเด่นทุนเดิม รวมทั้งอุปสรรคต่างๆของการส่งเสริมการอ่านในชุมชน จากนั้นจึงจัดเวทีสาธารณะขึ้นในระดับตำบลเพื่อนำข้อมูลต่างๆที่ศึกษาได้มาร่วมกันพิจารณา มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้สอดคล้องกับภารกิจของแต่ละคน และมีการประกาศวาระของตำบลร่วมกันว่า ตำบลน้ำคำ จะเป็นตำบลรักการอ่านแห่งแรกของจังหวัดยโสธร

ปี 2555 น้ำคำมีรูปธรรมของการเป็นตำบลแห่งการอ่านชัดเจน โดยมีบทเรียนของการส่งเสริมการอ่านของคนที่หลากหลายบทบาทหน้าที่ ทั้ง บทบาทของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข กศน. ครู (ทั้งในโรงเรียนและในศูนย์เด็ก) อสม. ครอบครัว (พ่อแม่ผู้ปกครอง) กลุ่มผู้เฒ่าเฒ่าหลาน เป็นต้น

○ ใครใคร่ก็อ่านหนังสือ...ทัศนคติที่เปลี่ยนไป

“สิ่บ้าดี เว้าอยู่พูเดียว อาย มั่นมาสิอยู่เรื่อง” แรกๆเมื่อไปชวนชาวบ้านอ่านหนังสือให้เด็กเล็กๆ ฟัง แทบทุกคนจะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าการอ่านหนังสือให้เด็กที่ยังพูดไม่ได้ฟังก็เหมือนพูดอยู่คนเดียว เดียวคนจะหาว่าเป็นบ้า คิดว่าเด็กไม่รู้เรื่องและเป็นเรื่องไม่ปกติที่สร้างความขวยเขินให้กับคนในชุมชนแห่งนี้ ตอนนี้เห็นเป็นเรื่องธรรมดา ถ้าเรียกมารวมกันทุกคนจะต่างคนต่างถือหนังสือมาสภาพหนังสือ “เย็น แหลว (อ่อนนุ่มนิ่ม)” สะท้อนถึงการใช้งานอย่างหนัก ทุกคนสะท้อนตรงกันว่า การอ่านหนังสือให้เด็กฟังนั้นทำให้ “ได้ขอม (สังเกต) ลูกหลาน” เด็กว่าง่ายและมีพัฒนาการที่ดีต่างจากเด็กในวัยเดียวกันที่ไม่ได้อ่านหนังสือให้ฟังอย่างชัดเจน และยังสร้างกระแสการอ่านหนังสือในผู้ใหญ่ด้วย

○ ห้องสมุดในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

รพ.สต.ทั้ง 2 แห่ง ในตำบลน้ำคำ ต่างมีห้องสมุดเล็กๆไว้บริการให้ยืมหนังสือไปอ่าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขเองต่างถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องจัดหาหนังสือหลากหลายแนวมาไว้ให้คนยืม แทนที่จะมาหาหมอเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย คนกลับมาหยิบยืมหนังสือไปอ่าน เด็กๆหลังเลิกเรียนก็มาอ่านหนังสือที่นี่ ผู้ใหญ่บางคนมาเจอนวนิยายถูกใจก็มาขอไปไว้ที่บ้านจะได้อ่านหลายๆรอบ ปีนี้ รพ.สต.หนองคูน้อย จึงสร้างห้องสมุดครบครันและชุมชนขึ้น โดยใช้งบประมาณของ รพ.สต. และของ อบต.น้ำคำ

○ หมออนามัยก็ซื้อหนังสือ ชาวบ้านก็ซื้อหนังสือ

คุณนรฤติยาบอกว่าทุกๆปีจะขอเงินกองทุนสุขภาพตำบลมาซื้อหนังสือปีละไม่ต่ำกว่า 15,000 บาท นอกจากนั้นยังขอรับบริจาคหนังสือด้วย หนังสือที่ซื้อมีหลายแนวเพื่อตอบสนองความสนใจที่หลากหลายของคนในชุมชน แน่นอนว่าหนังสือภาพสำหรับเด็กจะซื้อมากเป็นพิเศษ เพราะในตำบลแห่งนี้มีเด็กเกิดใหม่ปีละ ประมาณ 80 คน ทันทีที่รู้ว่ามีเด็กเกิดเจ้าหน้าที่จะไปเยี่ยมหลังคลอด พร้อมมอบหนังสือภาพสำหรับเด็ก 1-2 เล่ม พร้อมคำแนะนำให้พ่อแม่ผู้ปกครองอ่านให้เด็กฟังทุกวัน

"พ่อแม่ที่ไปทำงานหาเงินในกรุงเทพฯ เวลากลับมาจะซื้อหนังสือมาให้ลูก เมื่อก่อนฝากแต่เงิน ชื่อขนม ของเล่น รถ ปืน เดี๋ยวนี้ซื้อหนังสือฝากมา" คุณนรฤติยาบอกว่านี่คือมิติใหม่

○ ครอบครัวต้นแบบส่งเสริมการอ่าน

ตำบลน้ำคำมีแม่ต้นแบบส่งเสริมการอ่านประมาณ 50 คน เป็นคนที่มีประสบการณ์อ่านหนังสือให้ลูกหลานฟังอย่างต่อเนื่อง เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับบุตรหลาน คนเหล่านี้สามารถเล่าถึงประสบการณ์การอ่านหนังสือให้เด็กฟัง รวมทั้งผลที่เกิดจากการอ่านด้วย มีหลายคนที่เป็น change agent หรือผู้นำการเปลี่ยนแปลง

○ มุมอ่านหนังสือในบ้าน

มิติใหม่ของชุมชนอีกอย่างคือมีหลายครอบครัวจัดมุม จัดหาตู้ใส่หนังสือไว้ในบ้าน เหมือนมีห้องสมุดน้อยในบ้าน ตอนนี้มีมุมหนังสือทุกหมู่บ้าน นอกจากมุมในบ้านยังมีสภากาแฟ เป็นร้านขายกาแฟในหมู่บ้าน คนไปนั่งกินกาแฟกันตั้งแต่เช้าตรู่ ไปจิบกาแฟคุยกัน และอ่านหนังสือพิมพ์ไปด้วย

○ หลักสูตรสำหรับแม่หลังคลอด

ที่ตำบลน้ำคำจะมีการอบรมแม่หลังคลอดทุกราย เป็นเวลาครึ่งวัน เนื้อหาว่าด้วยการส่งเสริมพัฒนาการด้วยการเล่านิทานอ่านหนังสือ การกระตุ้นพัฒนาการตั้งแต่อยู่ในครรภ์ อาการผิดปกติที่ต้องไปหาหมอ พัฒนาการ วัยขึ้น นอกจากนั้นยังถือโอกาสไปติดตามเยี่ยมถามข่าวถึงบ้าน หรือเวลาผู้ปกครองพาบุตรหลานมารับวัคซีนก็ถือโอกาสถามถึงการอ่านหนังสือให้บุตรหลานฟัง เช่น ได้อ่านบ้างไหม อ่านบ่อยไหม อ่านแล้วเป็นอย่างไรบ้าง พัฒนาการเด็กเป็นอย่างไร เป็นต้น

○ หลากหลายคนช่วยกันส่งเสริมการอ่าน

นอกจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขแล้ว ที่นี้ก็มีครูศูนย์เด็กที่ส่งเสริมการอ่านด้วยการอ่านหนังสือให้เด็กๆ ในศูนย์ฯ พัง มี อสม. ที่ไปเยี่ยมบ้านเอาหนังสือไปให้ตามบ้านต่างๆ อุทิศบ้านให้เป็นศูนย์รวมมีมุมอ่านหนังสือให้คนมาอ่าน บางคนถึงกับบริจาคเงินมาซื้อหนังสือก็มี บางคนเป็นตัวตั้งตัวตีในการขอรับบริจาคเงินมาซื้อหนังสือ มีนักศึกษา กศน. ที่เป็นอาสาสมัคร สะพายย่ามใส่หนังสือไปเชิญชวนคนให้ยืมหนังสือไปอ่าน นอกจากนี้ยังมีครูในโรงเรียนที่ทำกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ทั้งการพัฒนาห้องสมุดในโรงเรียน จัดกิจกรรมพี่ชวนน้องอ่าน กิจกรรมนักคิดนักเขียน กิจกรรมการค้นหาค้นหาพื้นที่บ้าน และการทำหนังสือทำมือ เป็นต้น

○ อบต.น้ำคำฯ หนุนรับงานการอ่าน

องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำคำเองก็ได้ร่วมผลักดันงานการอ่านมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างห้องสมุดใน รพ.สต.หนองคูน้อย การสนับสนุนให้ผู้เฒ่าผู้แก่เข้าไปเล่นิทานในศูนย์เด็ก การส่งเสริมพัฒนาบุคลากรให้เห็นความสำคัญในการพัฒนาเด็กด้วยหนังสือและนิทาน และจัดซื้อหนังสือภาพเพื่อมอบให้กับคุณแม่หลังคลอด ในปี 2556 อบต.เล็กๆ อย่างน้ำคำ สนับสนุนงบประมาณถึง 100,000 บาท เพื่อจัดซื้อหนังสือภาพและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ส่งเสริมการอ่านในชุมชน

ปี 2556 มีการจัดศึกษาดูงานข้ามพื้นที่ นำตำบลที่สนใจเข้าร่วมเรียนรู้ที่ตำบลน้ำคำ อีก 5 ตำบล ได้แก่ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา ต.ทุ่งแร่ และต.สิงห์ อ.เมือง ต.หัวเมือง อ.มหาชนะชัย ต.กระจาย อ.ป่าติ้ว และทั้ง 5 ตำบล ก็ได้นำแนวทางจากตำบลน้ำคำมาดำเนินการต่ออย่างเข้มข้น นอกจากนี้ยังขยายไปอีก 20 ตำบล โดยการจัดอบรมพัฒนาครูศูนย์เด็ก พัฒนาอาสาสมัครส่งเสริมการอ่าน สนับสนุนหนังสือสำหรับเด็กสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อขยายพื้นที่รักการอ่านให้ครอบคลุมมากขึ้น

➤ กลไกระดับจังหวัด... พันเฟืองสำคัญขับเคลื่อนงานสู่จังหวัดแห่งการอ่าน

ตั้งแต่ปี 2554 เป็นต้นมา มีการจัดตั้งกลไกระดับจังหวัด เป็นคณะทำงานที่มาจากหลายภาคส่วนทั้งเอกชน NGO ภาครัฐ เช่น สโมสรโรตารี จ.ยโสธร สาธารณสุข พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ศึกษา กศน. องค์การบริหารส่วนจังหวัดยโสธร แกนนำชุมชน และ อสม. รวมกว่า 10 คน มีหน้าที่จัดทำแผน ประสานงาน เพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จัดอบรมพัฒนาในภาพรวม จัดประกวดการทำหนังสือทำมือโดยนักเรียน ถอดบทเรียน ยกย่องผู้การเป็นนโยบายสาธารณะ จัดเวทีสาธารณะ เพื่อประชาสัมพันธ์ และขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะทุกระดับ จัดหางบประมาณใน

การดำเนินงาน จัดหาหนังสือสำหรับเด็กเพื่อกระจายไปยังศูนย์เด็ก โรงเรียน รพ.สต.และชุมชน จัดทำสื่อท้องถิ่น และประเมินผล

เส้นทางของการพัฒนาเมืองแห่งการอ่านยังยาวไกลนัก ก้าวเล็กๆที่ผ่านมาเป็นความพยายามพัฒนาผู้ที่เกี่ยวข้องให้เห็นความสำคัญของการอ่านหนังสือให้เด็กฟัง และการเลือกสรรหนังสือดีๆสู่มือเด็ก ก้าวต่อไปคือการขยายงานและการสื่อสารเพื่อให้เกิดความตื่นตัวด้านการอ่านมากขึ้น

ซึ่งมีการเผยแพร่เป็นข่าวในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับที่ 22136 ประจำวันพุธที่ 4 ธันวาคม 2556 หัวข้อข่าว รายงานพิเศษ ยโสธร...เมืองแห่งการอ่าน

สยามรัฐ Star Rate Circulation: 900,000 Ad Rate: 1,000	Section: เศรษฐกิจ/การศึกษา วันที่: พุธ 4 ธันวาคม 2556 ปีที่: 64 ฉบับที่: 22136 หน้า: 17 (ล่างซ้าย) Col. inch: 64.49 Ad Value: 57,214.50 PRValue (x3): 171,643.50 คลิป: ซีซี หัวข้อข่าว: รายงานพิเศษ: ยโสธร...เมืองแห่งการอ่าน
--	--

รายงานพิเศษ

● ทีมข่าวการศึกษา

"ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง" งานวิจัยที่ทั้งหมื่นของ "นรวิทย์ ภาณุราช" ผอ.โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองคูน้อย จังหวัดยโสธร มีเป้าหมายอยากเชิญชวนชาวบ้านมาอ่านหนังสือให้เด็กฟัง โดยออกผลสำรวจดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2550

ทำให้วันนี้ ยโสธร กลายเป็นพื้นที่ต้นแบบของการส่งเสริมการอ่านที่เห็นเป็นรูปธรรมและถูกหยิบยกเป็นกรณีศึกษาในเวทีปฏิบัติการเรียนรู้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ ทั่วประเทศ

ผอ.นรวิทย์ ภาณุราช เล่าถึงก้าวความสำเร็จว่า เริ่มด้วยการชวนแม่ที่มีลูกวัยเรียนรู้อะครุณเด็กเล็กที่สนใจเข้าร่วม ทำให้มีเด็กในโครงการ 92 คน เด็กอายุ 3-6 ขวบ จำนวน 288 คน ในพื้นที่ 7 หมู่บ้าน จาก 7 ตำบล 5 อำเภอ แล้วก็เริ่มเก็บข้อมูลพื้นฐานจากแม่ที่มาร่วมใจได้จัดหาหนังสือสำหรับเด็กมาให้พ่อแม่และครูเพื่ออ่านหนังสือให้เด็กฟังทุกวันเวลาไหนก็ได้ ครบ 1-2 เดือน

ยโสธร...เมืองแห่งการอ่าน

ถึงพื้นที่ดีดความและสะท้อนกลับสู่ชุมชน

“ปกติแล้วชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการอ่านนัก แต่โครงการก็สามารถทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการอ่านหนังสือ ชื่นชอบภาพในครอบครัวดีขึ้น เด็กๆ มีพัฒนาที่ดีรอบคอบรอบคอบทุกด้าน กลายเป็นคนหนึ่งคือในเวลาอันรวดเร็ว กลับกลายเป็นว่าหนังสือเพียงเล่มเดียว ก็สร้างหนังสือหนึ่งเล่มได้”

เมื่อเห็นผลตอบรับดีโครงการนี้ก็ขยายผลการดำเนินงานลงสู่ระดับหมู่บ้านมากขึ้น เช่นที่ ต.น้ำคำ ศูนย์เรียนรู้ต้นแบบส่งเสริมการอ่าน ได้มีการประสานกับเจ้าหน้าที่ยาธารณสุข พญ.กนก. อสม. พกณณ์ และกลุ่มผู้เฒ่าเฒ่าบ้าน เช่นบ้านบึงพาท ในการส่งเสริมการอ่านในตำบลโดยเฉพาะที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั้ง 2 แห่งที่มีคำ เปิดห้องสมุดเล็กๆ ไว้บริการให้ยืมหนังสือไปอ่านอีกด้วย

“ทุกๆ ปีเราจะขอเจียดงบประมาณสนับสนุนสภาพแวดล้อม มาซื้อหนังสือ โดยเลือกซื้อหนังสือหลายแนวเพื่อตอบสนองความสนใจที่หลากหลายของคนในชุมชน เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือธรรมะ แบบทรงกลม หนังสือ

ดารา สมุนไพร ส่วนหนังสือภาพสำหรับเด็กจะซื้อมาเป็นพิเศษ เพราะที่นี้มีเด็กเกิดใหม่ปีละประมาณ 80 คน หนังสือที่ว่ามีเด็กเกิดเจ้าหน้าที่จะไปเยี่ยมหลังคลอด พร้อมกับหนังสือภาพสำหรับเด็ก 1-2 เล่ม ให้พ่อแม่ได้อ่านให้เด็กฟังทุกวัน และสิ่งทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงคือพ่อแม่ที่ไปทำงานหาเงินในกรุงเทพมหานครกลับมามีหนังสือมาให้ลูกจากเมื่อก่อนมากแต่เงินซื้อของเล่น เด็กน้อยหนังสือมาฝากด้วย”

“สิ่วศิริ เว่อผู้เดียว อายุ 81 มาสิ่วริ่ง”

คำบอกเล่าของ “สุทธาษา ปิ่นทอง” ที่วันนี้อายุเป็นคุณยายนักอ่าน สะท้อนว่าแทบทุกคนจะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าการอ่านหนังสือให้เด็กฟังพูดไม่ได้ฟังก็เหมือนพูดอยู่คนเดียว เดี่ยวจะบอกว่าเป็นป้าคิดว่าเป็นป้าไม่รู้อะไรแต่ตอนนี้เห็นเป็นเรื่องธรรมดาว่าถ้าเราอ่านรวมกันทุกคนจะต่างคนต่างถือหนังสือมา “ได้สอน (สังคม) ลูกหลาน เด็กว่าอ่านและมีพัฒนาการที่ดีต่างจากเด็กในวัยเดียวกันกับที่ไม่ได้อ่านหนังสือให้ฟังอย่าชัดเจน “वादิด (ครวญ) ซอยดิฉันหนังสือให้หลานฟังค่ะ”

แม้กระทั่งครอบครัวที่พ่อแม่เป็น

รหัสข่าว: C-131204021084 (4 ธ.ค. 56/05:07) หน้า: 1/2

iQNewsClip

บริษัท อินโฟเน็กซ์ จำกัด 888/178 อาคารพาณิชย์ ชั้น 17 ถนนพหลโยธิน แขวงจตุจักร กรุงเทพฯ 10330 โทร 0-2253-5000, 0-2651-4700 แฟกซ์ 0-2253-5001, 0-2651-4701 อีเมล: info@iqnewsclip.com

2.3 จัดเวทีนโยบายสาธารณะ จัดงานเปิดตัวหนังสืออิลังเค็งเค็งเยียมยามยโสธร และ นำเสนอ 6 เมนูการอ่าน และนำเสนอผลการวิจัยการพัฒนาคณาภพโรงเรียนเล็ก ในวันที่ 28 เมษายน 2557 ณ โรงแรมเจพี เอ็มเมอร์ลด์ จังหวัดยโสธร

รายละเอียด เป็นดังนี้

เครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น : ปฏิรูปการเรียนรู้บนฐานของชุมชนท้องถิ่น

เสวนา “การปฏิรูปการเรียนรู้บนฐานของชุมชนท้องถิ่น”

วิทยากร

นายจำรัส ช่างชิง	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกุดเสถียร
นายสามารถ ผ่องศรี	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สพป.ยโสธร
นายสองศรี แสงศรี	นายกสมาคม อสม.จังหวัดยโสธร
นายเลนท์ เสาวพันธ์	คณะกรรมการเครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็กแห่งประเทศไทย

ผู้ดำเนินการเสวนา วีรดา นามไ

สถานการณ์การศึกษาระดับครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศไทย

ระดับชุมชน การศึกษาที่ผ่านมาทำให้คนห่างไกลจากชุมชน ตามมุมมองของคนในชุมชน ตั้งคำถามกับคุณภาพและความเหมาะสมของหลักสูตรการศึกษาเป็นอย่างไร? การนำความรู้จากโรงเรียนกลับมาใช้ในชุมชนได้หรือไม่? สังคมก็หันมาทำลายความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวหรือไม่? การสอนวิถีชีวิต ภูมิปัญญาจากชุมชนให้กับเด็กยังมีหรือไม่? ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนจากการที่เด็กในปัจจุบันมีปัญหาหลายอย่าง ทำให้โรงเรียนบ้านกุดเสถียรเกิดการนำเอาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดการเรียนการสอนให้กับเด็ก โดยประยุกต์ความรู้ในชุมชนกับหลักสูตรการสอนแกนกลางของโรงเรียน โดยเป็นการสอนวิถีชีวิต ทักษะอาชีพ และหลายอย่าง เป็นการเรียนรู้จากเรื่องใกล้ตัว และขยายไปสู่เรื่องอื่น ทั้งนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กไม่ใช่เพียงโรงเรียน แต่ทุกภาคส่วนล้วนมีส่วนในการให้ความรู้ เรื่องบางเรื่องชุมชนมีภูมิปัญญาความรู้มากกว่าโรงเรียน เรื่องบางเรื่องต้องอาศัยความรู้ทักษะทางวิชาการ และเรื่องบางเรื่องต้องอาศัยการสนับสนุนทางการพัฒนา ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน โรงเรียน ท้องถิ่นต้องกำหนดบทบาทตนเองในการร่วมกันส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้ เกิดทักษะชีวิตได้

ระดับโรงเรียน การพัฒนาคุณภาพด้านการศึกษาไม่มีอะไรที่จะดีไปกว่าการจัดการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการจัดการศึกษาตามรูปแบบทางวิชาการและนโยบายของผู้บริหาร มีการดำเนินการมาอย่างยาวนาน แผนการเรียนการสอนซ้ำซาก บางครั้งใช้แผนปีที่ผ่านมาเปลี่ยนเฉพาะ พ.ศ. ยิ่งไปกว่านั้นในช่วงระยะหนึ่งต้องส่งครูและบุคลากรเข้ารับการอบรม ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการจัดการศึกษา ดังนั้น โรงเรียนกุดเสถียรจึงมีแนวคิดในการจัดการศึกษาร่วมกับชุมชน ครูไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีวุฒิการศึกษา แต่เป็นทุกคนที่มีความรู้ มีประสบการณ์ นำครูที่เป็นชาวบ้านเป็นปราชญ์เข้ามาเป็นครูสอนในโรงเรียน แม้กระทั่งผู้พิการที่บกพร่องทางร่างกายแต่พบว่ามีความรู้ ความเชี่ยวชาญก็สามารถเป็นครูให้กับเด็กได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น การสอนโดยครูชาวบ้านไม่ได้สอนโดยไม่มีทิศทาง แต่ต้องมีการเชื่อมโยงความรู้วิชาการ เช่น การสอนเย็บผ้าอาจเชื่อมโยงกับวิชา

วิทยาศาสตร์เรื่องของสี่ เป็นต้น โดยการลงทุนทางการศึกษาไม่ใช่เพียงการลงทุนด้านงบประมาณ แต่การลงทุน ทุนปัญญา เวลา ความคิด ฯลฯ ล้วนเป็นทุนในชุมชนทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาโดยรอความหวังการสนับสนุนจากภายนอกเป็นวิธีการที่ไม่เหมาะสมนัก แต่เราต้องเริ่มจากการลงมือลงแรงช่วยกันภายในชุมชนจึงจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี จากนั้น จึงต้องมีการประสานงานไปยังภาคส่วนต่างๆ ทั้งผู้นำชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ เพื่อร่วมกันหนุนการพัฒนาศึกษา จึงไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ถ้ายินยอมหรือไม่ ก็สามารถดำเนินการตามรูปแบบของโรงเรียนกุดเสียดได้หากมีการประสานที่ทั่วถึง ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาศึกษาต้องพัฒนาบนฐานความต้องการของชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วม กล้าสร้างความเปลี่ยนแปลง

ระดับจังหวัด จากการดำเนินงานทางการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 จนถึงปัจจุบันมีนโยบายการศึกษาแตกต่างกัน แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คือคุณภาพทางการศึกษาของเด็กนักเรียน การเข้าถึงการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึงและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศึกษา โดยนโยบายของเขตการศึกษา ปัจจุบันมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาศึกษาโดยพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก รวมศูนย์การสอน เช่น โรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีศักยภาพด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ และมีโรงเรียนขนาดเล็ก ใกล้เคียง จะนำนักเรียนจากโรงเรียนขนาดเล็กเข้ามาเรียนรู้จากโรงเรียนขนาดใหญ่ได้ โดยสำนักงานเขตมีงบประมาณสนับสนุนการเรียนระหว่างโรงเรียน หรือการสร้างนวัตกรรมทางการเรียน และการเรียนคลัสต์ ฯลฯ ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีรูปแบบแตกต่างกัน นอกจากนี้ ยังมีความพยายามในการขยายผลให้เกิดโรงเรียนลักษณะดังกล่าวเพิ่มขึ้น โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนดำเนินการวิจัยหาแบบ การขยายผลที่เหมาะสม ทั้งนี้ การพัฒนาคุณภาพเด็ก ต้องมีทั้งการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน ผู้บริหารโรงเรียนให้การสนับสนุนเอื้ออำนวย โรงเรียนเข้าใจศักยภาพและความต้องการของโรงเรียนตนเอง

ระดับประเทศ แม้ว่าที่ผ่านมามีนโยบายในการยุบโรงเรียนขนาดเล็ก แต่สถานการณ์ความเป็นจริงพบว่า ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนขนาดใหญ่ล้วนมีปัญหาด้านคุณภาพ การศึกษา การจัดการศึกษาเน้นการเร่งรัด เร่งรีบ และผลสัมฤทธิ์จากการสอบ ต้องการให้อ่านออก เขียนได้ตั้งแต่ยังเด็ก ทำให้คุณภาพเด็กปัจจุบันแตกต่างจากในอดีต จะเห็นว่าการจัดการศึกษาในอดีตเน้นวิชาความอดทน ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัยและทักษะชีวิตต่างๆ ถือเป็นการสอนคนที่แท้จริง แต่ปัจจุบันเด็กมีความอ่อนแอเนื่องจากมุ่งเน้นการส่งลูกเรียนในระบบสถานศึกษา โดยละเลยว่าในชุมชนหรือในสังคมล้วนมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพเด็กได้ ดังนั้น การพัฒนาทางการศึกษาของเด็ก ต้องสร้างทั้งครอบครัวที่มีคุณภาพ และสร้างสังคมที่มีคุณภาพควบคู่กัน

สรุปสถานการณ์ทางการศึกษา

- ✱ หลักสูตรการเรียนการสอนแยกเด็กออกจากชุมชน
- ✱ เทคโนโลยีทันสมัยสร้างสังคมก้มหน้า ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนเหินห่าง รากเหง้าของคุณภาพมนุษย์ลดลง
- ✱ นโยบายการพัฒนาทางการศึกษาบางครั้งไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของชุมชน แผนการศึกษาในแต่ละปีเป็นแผนซ้ำๆ
- ✱ หลายภาคส่วนไม่ยอมรับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ทั้งระดับโรงเรียน ระดับเขต หรือระดับที่สูงกว่าต่างหาข้อมูลสนับสนุนว่าตนเองไม่ได้เกิดปัญหาด้านคุณภาพเด็ก ซึ่งทั้งโรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนขนาดใหญ่ล้วนมีปัญหาด้านคุณภาพการศึกษา
- ✱ การจัดการศึกษาในอดีตเน้นวิชาความอดทน ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัยและทักษะชีวิตต่างๆ เด็กใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ แต่ปัจจุบันเน้นการเร่งรัด เร่งรีบ ผลสัมฤทธิ์จากการสอบและใบปริญญา
- ✱ คุณภาพการศึกษาล้าหลัง อยู่ในอันดับท้ายๆ เมื่อเทียบกับต่างประเทศ
- ✱ ภาครัฐสนับสนุนการจัดการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญา แต่ภาครัฐวัดผลการศึกษาไม่สอดคล้องจากการจัดการศึกษานั้น (ใช้ภูมิปัญญามาเป็นสาระการสอนแต่ไม่ใส่ใจกับความถูกต้องหรือผลจากการรับรู้ภูมิปัญญานั้น)

ทิศทางการพัฒนาการศึกษาในอนาคต

- ทิศทางการพัฒนาการศึกษาต้องพัฒนาบนฐานความต้องการของชุมชน
- หลักสูตรการศึกษาควรเริ่มจากการเรียนรู้จากเรื่องใกล้ตัวสู่เรื่องอื่น
- ครอบครัว โรงเรียน ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ทักษะวิชาชีพ ทักษะการใช้ชีวิต ฯลฯ และมีการเชื่อมโยงกับความรู้ทางวิชาการ ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเอื้ออำนวย
- ผู้บริหารกล้าเปลี่ยนแปลง มุ่งมั่นพัฒนาอย่างจริงจัง เอื้ออำนวยการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพทั้งคุณภาพเด็กนักเรียน การเข้าถึงการศึกษาอย่างทั่วถึงทั้งโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดใหญ่ และการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- ไม่ควรมุ่งเน้นการสร้างคุณภาพเฉพาะสถานศึกษา แต่สร้างให้เกิดครอบครัวมีคุณภาพ สังคมมีคุณภาพ จึงจะนำพาเด็กไปสู่คนที่มีคุณภาพ มีทักษะชีวิตและวิชาการที่สมบูรณ์ได้
- เริ่มจัดการศึกษาจากพลังภายในชุมชน ไม่รอความหวังและการสนับสนุนจากภายนอก

- ♦ รูปแบบการเรียนการสอนมีหลากหลาย ไม่ได้จำกัดเฉพาะรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น การเรียนรู้ข้ามโรงเรียน การเรียนคละชั้น การจัดการศึกษาร่วมกับชุมชน และการสร้างนวัตกรรมการสอน เป็นต้น

- ♦ โรงเรียนเข้าใจศักยภาพและความต้องการของโรงเรียนตนเอง
- ♦ การจัดการศึกษาโดยใช้เนื้อหาสาระภูมิปัญญา ควรสอนให้เด็กเข้าใจในแก่นแท้ หรือรากของภูมิปัญญา มากกว่าการสอนให้ท่องจำได้
- ♦ สถานการณ์การเปิด ASEAN ควรมุ่งเน้นการจัดการศึกษาด้านภาษา

การปฏิรูปการเรียนรู้บนฐานของชุมชนท้องถิ่น จ.ยโสธร ใช้หลัก HOPE

Holistic: การจัดการศึกษาจะยั่งยืนและเข้าถึงเด็กจริงๆ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่สิ่งนี้จะสามารถบรรลุผลได้ต้องไม่ใช่วิชาการเป็นตัวตั้งแต่ใช้ทักษะชีวิตเป็นตัวตั้ง ดังนั้น การจัดการศึกษาต้องไม่จัดการศึกษาขาคเดียว(วิชาการ) แต่มีขาที่สอง(ชีวิต) และขาที่สาม สี่ ต่อไปขึ้นอยู่กับบริบทชุมชน โดยวิธีการจัดการศึกษาไม่เน้นการท่องจำ แต่เน้นการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมกับความรู้ทางวิชาการ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฯลฯ

Owner ship & Participation: ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ ฯลฯ เข้าใจบทบาทหน้าที่และตระหนักว่าการจัดการเรียนรู้ไม่ได้เป็นภาระของใครคนใดคนหนึ่ง และการมีส่วนร่วมของแต่ละภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นไปจนตลอดกระบวนการ แม้ว่าจะเกิดข้อผิดพลาดต้องไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่ง แต่ร่วมกันหาทางออก และใช้ลูกหลานและชุมชนเป็นเป้าหมายในการพัฒนา ไม่ใช่เอาภาระหน้าที่หรือตำแหน่งเป็นเป้าหมายในการพัฒนา

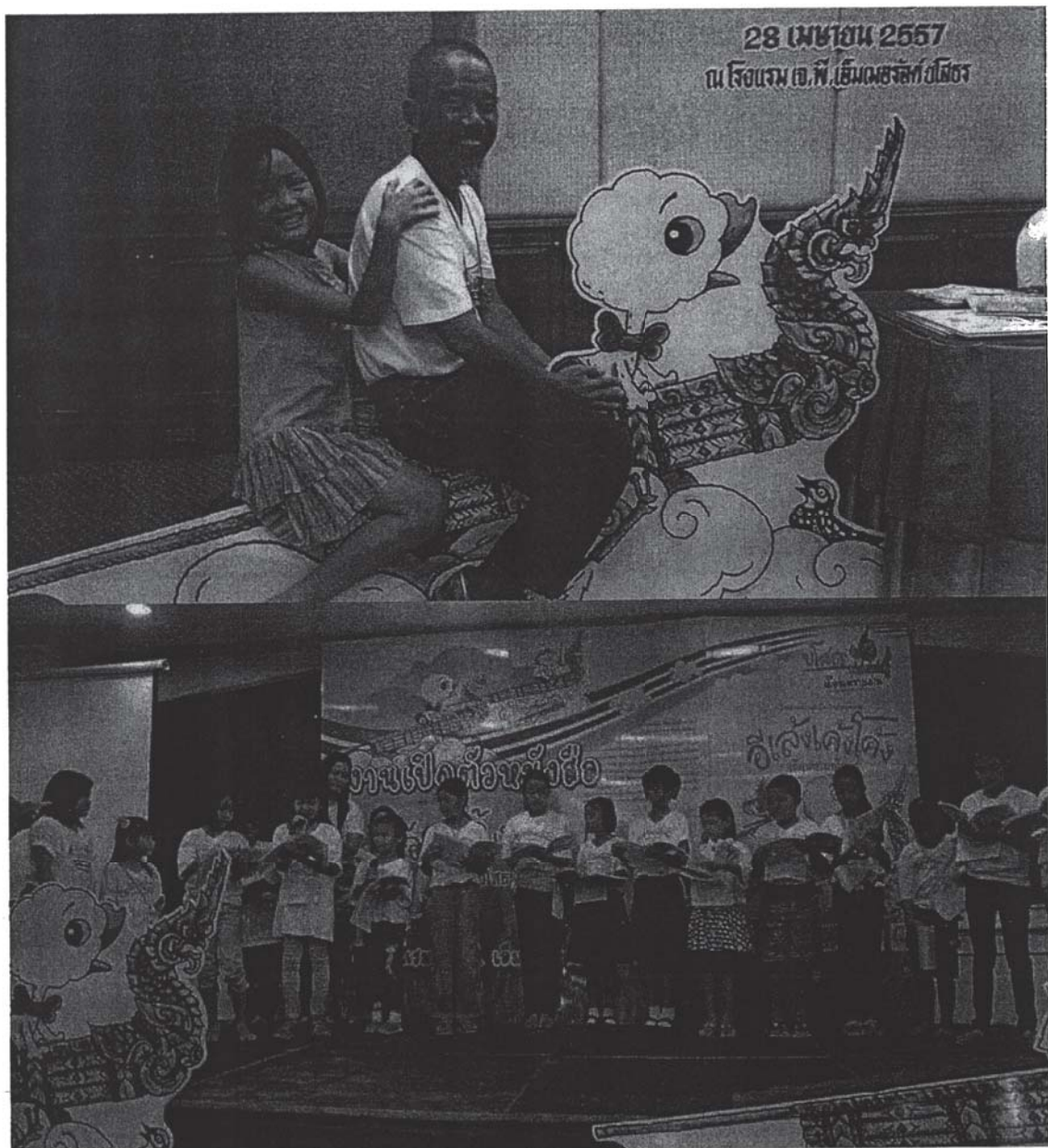
Empowerment: จัดการศึกษาบนฐานของชุมชน ทุกภาคส่วนควรมีส่วนร่วมในการจัดการ ติดตามและการประเมินผลความสำเร็จและความล้มเหลว ปัจจัยสำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้บนฐานของชุมชนท้องถิ่นประกอบด้วย 4 ส่วนคือ 1) ผู้บริหารโรงเรียนเปิดใจ เปิดกว้างต้อนรับการมีส่วนร่วมของชุมชนและจริงใจต่อการพัฒนา 2) บุคลากรมีความพร้อมในการพัฒนา 3) ชุมชนเห็นความสำคัญและพร้อมเข้ามาร่วมจัดการศึกษา และ 4) ท้องถิ่นมีแรงหนุนด้านงบประมาณในการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

เครือข่ายส่งเสริมการอ่าน

การแสดงดนตรี โดย กลุ่มจิตอาสา จากโรงพยาบาลสตรี

กิจกรรมบนเวที อ่านคนละหน้า โดย ทีมหนังสือตัวน้อยชายไทร

เสวนา “จากหนังสือภาพยอดนิยมของเด็ก ๆ สู่นั่งรูปภาพเพื่อความภูมิใจในท้องถิ่น”

วิทยากร

ครูชีวัน วิสาสะ นักเขียนหนังสือสำหรับเด็ก

ครูวิภาวี ฉกาจทรงศักดิ์ นักเขียนหนังสือสำหรับเด็ก

คุณสุดใจ พรหมเกิด ผู้จัดการแผนงานสร้างเสริมวัฒนธรรมการอ่าน สสส.

ผู้ดำเนินการเสวนา คุณพนมวรรณ คาดพันโน เครือข่ายส่งเสริมการอ่านยโสธร

ครูชีวัน วิสาสะ

จัดรายการช่อง Thai PBS เข้า จันท์ อังคาร พุธ เพื่อเล่นิทานให้เด็กฟัง ซึ่งจะมีเด็กรับเชิญมาเล่นิทานให้ฟัง สำหรับกำเนิดของ อีเล้งเค้งโค้ง มาจากไหน แปลว่าอะไร คือ กำเนิดพิมพ์เป็นหนังสือเมื่อปี พ.ศ. 2534 ครั้งแรก ปกเขียว จนถึงปัจจุบัน เขียนเสร็จแล้วทางสำนักพิมพ์ยังไม่ตีพิมพ์ในชมรมเด็ก ซึ่งจริงๆกำเนิด โดยอาจารย์เอ็ด แอ็กเคิล ที่ทำรายการทีวีสำหรับเด็ก โดยท่านมาจัด work shop เข้าสู่กระบวนการ และมีโจทย์ที่อาจารย์ให้คือ “ภาพนกฟลิแกน” นั่งนอนตากอากาศที่

ชายหาด แล้วเรานึกถึงอะไร คือ นึกถึงความรู้สึกแล้วเชื่อมสู่ปรากฏการณ์ โดยนึกถึงประสบการณ์ที่บ้านคือ การเลี้ยงห่าน ก็ปะติดปะต่อสร้างมาเป็นเรื่อง และเสียงอีกกระทึกครึกโครม เช่น เสียงในครัว จากเสียงอีเล้งคังคัง เป็น สงเสียงเป็นเพลง “อีเล้งคังคัง” ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2537 ต่อมาก็ปรับเปลี่ยนๆล่าสุดเป็นกำเนิดอีเล้งคังคังในวัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่

ครูวิภาวี ฉกาจทรงศักดิ์

เริ่มคือต้องหาข้อมูลเมืองยโสธร และต้องเห็นของจริง และที่สำคัญต้องลงพื้นที่ด้วย โดยวางเป้าหมายว่าต้องการให้เด็กได้รู้เรื่องราวของตนเอง และต้องดูข้อมูล แต่ปัญหาที่พบ คือ เว็บไซต์จังหวัดมีการเอารูปมาจากที่อื่นๆ ซึ่งข้อมูลไม่เป็นปัจจุบัน แต่ภาพจะไม่สวย

ครูชีวัน วิสาสะ

ประเภทของข้อมูล ถ้าอ่านจากเว็บไซต์จะเป็นข้อมูลแห้งๆ เพื่อดูว่าคนอื่นมีมุมมองอย่างไร แต่การทำหนังสือเด็ก จะต้องให้เห็นมุมมองอีกแบบหนึ่ง คือ มองแบบนิยมนกยก มองแบบให้คุณค่า เด็กจะเห็นมุมใหม่ๆ ต้องไม่มองแบบเคยชิน เช่น อยู่จังหวัดตนเองก็รู้จักเห็น แต่ถ้าทำให้ตื่นเต้น พร้อมจะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ต้องมีมุมเชิงบวกสำหรับเด็ก

คุณสุดใจ พรหมเกิด

ทำอย่างไรให้เด็กเรียนรู้ และเห็นคุณค่าสิ่งที่มีอยู่ ทำอย่างไรให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจ ซึ่งท้องถิ่นเองต้องให้การสนับสนุน อย่างนิทาน เป็นอีกสื่อที่สร้างสรรค์ให้เด็กได้เรียนรู้ หรือนำไปประยุกต์กับสื่อท้องถิ่น เช่น หมอลำ เป็นต้น ดังนั้นอยากเห็นท้องถิ่นมีการสนับสนุนสื่อ หนังสือสำหรับเด็ก และเราสามารถทำหนังสือเองในท้องถิ่นได้ เช่น ต้นทุนไม่มาก วัสดุไม่มาก และอยากให้มีการทำหนังสือสำหรับเด็กก่อนปฐมวัย ซึ่งการสนับสนุนครั้งแรก สสส.เองได้ชักชวนให้ทำ แต่ที่นี่ทำได้เร็วมาก ที่ต่างประเทศขึ้นชอบผลงานของครูชีวันมาก คือ ประเทศสวีเดน ชวงน้ำท่วม ครูชีวันก็ทำหนังสืออีเล้งคังคังชวงน้ำท่วม ซึ่งช่วยให้ครอบครัวและเด็กได้ผ่อนคลายไปมาก ทำให้เกิดความสุข ลักษณะการทำหนังสือ จะมีการทิ้งอารมณ์ให้ความรู้สึก ซึ่งการออกแบบให้ความละเอียดอ่อนมาก เนื้อหาก็คือต้องเป็นเชิงบวก

ครูชีวัน วิสาสะ

หนังสือสำหรับเด็กมีความซับซ้อน ต้องใช้เทคนิคการวาดภาพ ศิลปะ แต่ละเทคนิคมีกลไกการสื่อสารซ่อนอยู่ ซึ่งหนังสืออีเล้งฯ มีเป้าหมาย 77 จังหวัด ซึ่งที่ยโสธร ก็เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่เป็น

ลักษณะของหนังสือ คือ สนุกและเด็กมีส่วนร่วม เล่นเกม คือ "กอไก่ใจวักโย โยโยธรรมวนขึ้น" ซึ่งอยู่ระหว่างการจัดทำ "หนังสือสำหรับเด็ก เน้นการสื่อสารสองทาง และสร้างการมีส่วนร่วม"

ข้อเสนอแนะ

ครูชีวัน

หนังสือเล่มเดียว เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี แต่ไม่พอ ดังนั้นเราต้องต่อยอด โดยคนในห้องกิน หรือนักเขียน แต่ต้องเข้าใจกระบวนการทำหนังสือให้มากกว่านี้

ครูวิภาวี

หนังสือนี้สำหรับเด็กปฐมต้น แต่การจะเอาไปต่อยอดสำหรับเด็กปฐมปลาย หรือมัธยม นั้นทางคุณครูต้องเอาไปต่อยอด pob up

คุณสุดใจ

ปริมาณหนังสือที่พอเหมาะ แรกเกิด-3 ปี ต้องมีหนังสืออย่างน้อย 3 เล่มในบ้าน ทำอย่างไรเราจึงจะมีหนังสือให้เพียงพอ เช่น เราอยากให้เกิดห้องสมุดสำหรับเด็ก มีที่อ่านหนังสือสำหรับเด็ก เราก็ต้องร่วมกับ กศน. หรือหน่วยงาน และต้องมีความหลากหลาย ให้มีหนังสือสำหรับเด็กเล็กด้วย "สรุปคือมีหลากหลายและเพียงพอ" และให้เรียนรู้หนังสือดีๆ ของโลกด้วย

เปิดรถนิทานสำหรับเด็ก เป็นหน่วยปฏิบัติการนิทานเดินทาง

เสวนา "หกเมนู ชูการอ่าน"

วิทยากร

นางนรรธฐิยา ผลขาว	ตัวแทนจากเมนู รพ.สต.กับการส่งเสริมการอ่าน
นายรักทวี ผลขาว	ตัวแทนจากเมนู อบต.กับการส่งเสริมการอ่าน
นายประศาสตร์ บริสุทธิ์	ตัวแทนจากเมนู โรงเรียนกับการส่งเสริมการอ่าน
นายนิยม แก้วทอง	ตัวแทนจากเมนู หน่วยงานภาครัฐกับการขับเคลื่อนการส่งเสริมการอ่าน

ผู้ดำเนินการเสวนา คุณพนมวรรณ คาคัพันโน เครือข่ายส่งเสริมการอ่านยโสธร

นายรักทวี ผลขาว

ทำไมจึงส่งเสริมการอ่าน ทำแล้วเป็นอย่างไร ??

เริ่มจากบทบาทของ อบต. ในการดูแลศูนย์เด็ก การเห็นครู ผู้ดูแลเด็ก ที่ต้องสอน และดูแลเด็ก จึงเกิดการพูดคุยโดยการค้นหาครูภูมิปัญญาในชุมชนเพื่อมาสอน มาถ่ายทอดให้กับเด็ก ต่อมาก็มีทาง รพ.สต. ได้ทำเรื่องตามหาวิทยากร มาสู่ชวนกันอ่าน และขยายผลสู่โรงเรียน

นางนรรธธิยา ผลขาว

รพ.สต.หนองคูน้อย เริ่มจากปี 2551 ที่ทำงานวิจัยเรื่องชวนการอ่านหนังสือให้เด็กฟัง ซึ่งเป็นการทำงานโดยการส่งเสริมการอ่านให้เด็กร่วมกับครอบครัว ขณะที่ยังงานการอ่านก็เป็นงานประจำของ รพ.สต. โดยการสนับสนุนให้แม่ลูกอ่อน (หญิงตั้งครรภ์) อ่านหนังสือให้ลูกฟังตั้งแต่อยู่ในท้อง ซึ่งงานนี้ก็เป็นบทบาทโดยตรงของ รพ.สต. ในการกระตุ้นพัฒนาการให้เด็กตั้งแต่แรกเกิด

นายประศาสตร์ บริสุทธิ์

โรงเรียนได้ดำเนินการส่งเสริมการอ่าน ตั้งแต่ปี 2550 ซึ่ง รร.บ้านคำสร้างช้าง เป็นโรงเรียนขยายโอกาส ปัญหาที่พบ คือ เด็กมาจากหลายที่หลายแห่งมีการเรียนที่แตกต่างกัน บางคนไม่รู้หนังสือ ไม่สามารถอ่านหนังสือได้ จึงมีการทำโครงการ “เรียนรู้สู่สมาธิ” โดยจัดกิจกรรม 4 กลุ่ม คือ นักอ่าน นักคิด นักเขียน นักประดิษฐ์ และต่อมาเพิ่ม “นักพูด” เข้าไป ซึ่งต่อมาทางโรงเรียนร่วมกับ อบต. และ รพ.สต. จึงได้ทำกิจกรรมทั้ง 5 กลุ่ม และกลุ่มที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ กลุ่มนักอ่าน ซึ่งเริ่มตั้งแต่เวลา 08.00 น. โดยการแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่ม ได้แก่ ประถม มัธยม ปัญหาที่พบ คือ ผู้ปกครองไม่ให้ความสนใจ จึงได้เชิญผู้ปกครองมาทำ MOU กับโรงเรียน โดยการแยกกลุ่มนักเรียนเป็น A B C แบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม โดยมีครูเป็นที่เลี้ยง และมีบัดดี้ คือ รุ่นพี่เป็นที่เลี้ยง โดยครูต้องทำนวัตกรรมส่งเสริมการอ่าน

ปี 2554 ทางทีวีไทย ได้มาทำรายการ และปี 2556 ทางผู้ปกครองก็ให้การสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม

การทำเรื่องการอ่าน ตอบโจทย์เรื่องอื่นๆ โดยการบูรณาการกับวิธีการทำงานของหน่วยงาน ทั้ง อบต. รพ.สต. และโรงเรียน

นายนิยม แก้วทอง

การทำงานของเขตพื้นที่การศึกษาได้มีการทำงานและให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มานาน โดยถือเป็นนโยบายหลัก จากการสำรวจการอ่านของโรงเรียนทุกคน ทุกชั้น และมีการรวบรวมข้อมูล ทำให้ทราบถึงสถานการณ์การอ่านของเขตพื้นที่ การทำงานของเขตพื้นที่มีการทำงานหลายเรื่องทั้ง

ระดับผู้บริหาร ครูรักการอ่าน มีการจัดประกวดต่างๆ ผลที่ผ่านมานักเรียนในเขตพื้นที่ได้สอบ ONET และมีนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ และนโยบายจังหวัดส่งเสริมการอ่าน ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยส่งเสริมการอ่าน หรือแม้แต่กิจกรรม ตะกร้าเคลื่อนที่ รถเคลื่อนที่ในการใช้เทคนิคส่งเสริมการอ่าน และการใช้จักรยาน หนังสือซึ่งบางพื้นที่ก็เอาไปดำเนินการแล้ว เรามีต้นแบบโรงเรียนส่งเสริมการอ่าน ซึ่งแต่ละโรงเรียน ทำไม่เหมือนกันแต่ที่ทุกโรงเรียนทำเหมือนกันคือ “การเขียนตามคำบอก” มีการจัดสรรงบประมาณ ให้กับเครือข่ายในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นเทคนิคกระตุ้นให้ครูได้ทำกิจกรรม ซึ่งการทำเรื่อง การอ่านตอบโจทย์ เนื่องจากเป็นบทบาทของเขตการศึกษาโดยตรง

อภิปรายแลกเปลี่ยน

นายรักทวี ผลขาว

ปัญหาของการทำงาน เนื่องจากชาวบ้านยังคงให้ความสำคัญกับการเลือกผู้นำที่เน้นการตอบ โจทย์หรือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ในขณะที่การศึกษายังให้ความสำคัญน้อย ดังนั้นการ ปรับเปลี่ยนทัศนคติของชาวบ้านเป็นสิ่งสำคัญ ทำอย่างไรการศึกษาจะเป็นสิ่งสำคัญและคนในชุมชน ให้ความสำคัญ

นางนรรธฐิยา ผลขาว

การทำงานด้านการศึกษา การอ่าน เป็นสิ่งที่ดี เห็นการเปลี่ยนแปลงของเด็กของครอบครัว มุมมองเมื่อก่อนอาจจะว่า รพ.สต.มาทำงานเรื่องการอ่านนี้ไม่ใช่หน้าที่ แต่ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ก็ทำให้เห็นว่าการอ่านเป็นการให้โอกาสสำหรับผู้ด้อยโอกาส เช่น คนหูหนวก เป็นใบ้ ก็สามารถทำ ให้ลูกอ่านได้ ดังนั้น การอ่านจึงเป็นการให้โอกาสเพื่อการเรียนรู้สำหรับคนทุกเพศทุกวัย

นายประศาสตร์ บริสุทธิ์

ทำมาตั้งแต่ปี 2552 และได้รับรางวัล โรงเรียนส่งเสริมการอ่านของสำนักงานเขต สามารถส่ง เด็กไประดับภาคในเรื่องการคิด และการอ่าน เช่น ส่งเข้าแข่งขันการทำหนังสือเล่มเล็ก การอ่านเป็น สิ่งต้องสนับสนุนต่อเนื่อง เพราะการเรียนรู้ไม่มีวันสิ้นสุด ขณะเดียวกันโรงเรียนก็ต้องคิดนอกกรอบ ด้วย เป็นการคิดเพื่อให้เกิดการทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ ขณะเดียวกันชุมชนก็ให้ความร่วมมือ ซึ่ง ชุมชนคำสร้างช้างก็เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและให้ความร่วมมือ ข้อเสนอแนะต่อการทำงานการอ่าน คือ โรงเรียนจะต้องให้การสนับสนุนในทุกกลุ่ม ทุกระดับทั้งประถม มัธยม

นางสุดใจ พรหมเกิด ผู้จัดการแผนงานสร้างเสริมวัฒนธรรมการอ่าน สสส.

บทบาทที่ทุกภาคส่วนได้ให้ความสำคัญทั้ง 3 ส่วนมีความสำคัญ ยโสธรน่าจะทำร่างทำแผนยกระดับงานการอ่านในเมืองยโสธร ยึดกุมพื้นที่ยุทธศาสตร์ของพื้นที่โดยอาจจะทำเรื่องแม่ตั้งครรภ์ แล้วทำอย่างไรช่วงแรกเกิดจะทำให้เกิดการอ่าน มีคณะกรรมการส่งเสริมการอ่านในทุกชุมชน มีคณะกรรมการระดับตำบล อำเภอ จังหวัด คือ มีแผนแม่บท มีโครงสร้างการทำงาน มีการระดมทุน ซึ่งที่ผ่านมาเรามีการใช้งบกองทุนน้อยมาก ดังนั้นสำนักงานต้องมีการเพิ่มงบประมาณให้มากกว่านี้

ด้านสาธารณะสุข ก็ต้องทำหน้าที่ในการสนับสนุนงานการอ่าน ที่มีการบูรณาการการอ่านร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ การทำกองทุนรักการอ่านของครอบครัว ชุมชน

ทาง สสส.แผนงานวัฒนธรรม ก็จะดูว่ามีการสนับสนุนการอ่านต่ออย่างไร และจะนำแนวทางไปทำงานส่งเสริมการอ่านของประเทศไทย ซึ่งเราทำมานานทั่วประเทศ แต่ยังไม่ยั่งยืน ซึ่งแนวทางที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนก็คือ การมีคณะกรรมการ โครงสร้าง มีกองทุน

จัดเด่นของยโสธร คือ ความเกื้อกูลความร่วมมืออย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เมื่อไหร่เราจะนำความสุขลงกลับไปสู่ครอบครัว เป็นสิ่งสำคัญ บทเรียนจากหนังสืออึ่งเค้งเค้ง ยังไม่พอต่อเด็ก เราจำเป็นต้องทำอีก ซึ่งหน่วยงานควรให้การสนับสนุนเพิ่มอีก

ต่อไปการอ่านจะเป็นส่วนหนึ่งการทำงานรณรงค์ควบคู่ไปงานด้านอื่นๆ เช่น เรื่องเหล้า บุหรี่ การสนับสนุนในเรื่องการพัฒนาศักยภาพครู โรงเรียน โดยการศึกษาดูงาน การทำสื่อสำหรับเด็กๆในกลุ่มพิเศษ (ออทิสติก) ซึ่งงาน สสส.จะมีการจัดให้เข้าร่วมในปีนี้

ทำอย่างไรทุกปีจะมีเวทีสาธารณะสำหรับคนทำงานการอ่านให้คนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับจังหวัด มีการประกวดเล่านิทาน หรือมีการประกวดให้คุณครูระดับประถมศึกษา มัธยม ทำสื่อการสอนการอ่านมาประกวด ให้ผู้ว่าฯ ได้มอบรางวัล รวมทั้งการต่อยอดหนังสืออึ่งเค้งเค้งเค้ง และจัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือท้องถิ่นให้ครอบคลุมทุกจังหวัด รวมทั้งแปลหนังสือให้เป็นหนังสือสำหรับเด็ก และอยู่ในห้องสมุด

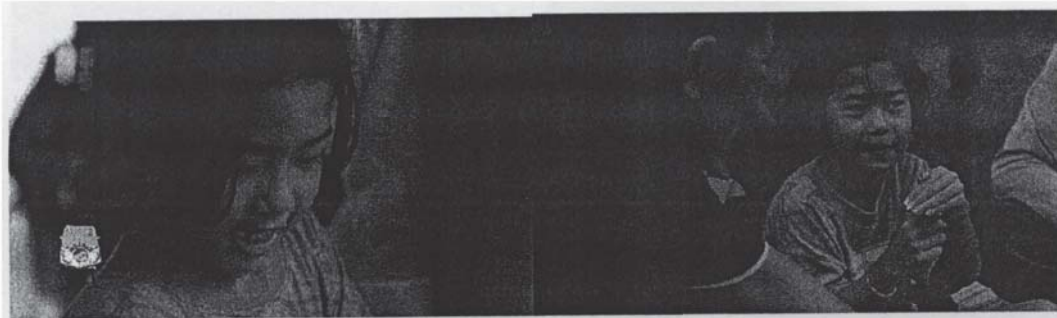
ช่วงแลกเปลี่ยน จาก อสม. คือ การทำหนังสือสำหรับเด็ก มีหลักการคือ เราต้องสังเกตเด็กให้เป็น หาความรู้เกี่ยวกับเด็กในแต่ละช่วงวัย แล้วลงมือเขียนอย่างเข้าใจ

กิจกรรมประกวดการระบายสี
หนังสืออึ่งเค้งเค้งเค้ง

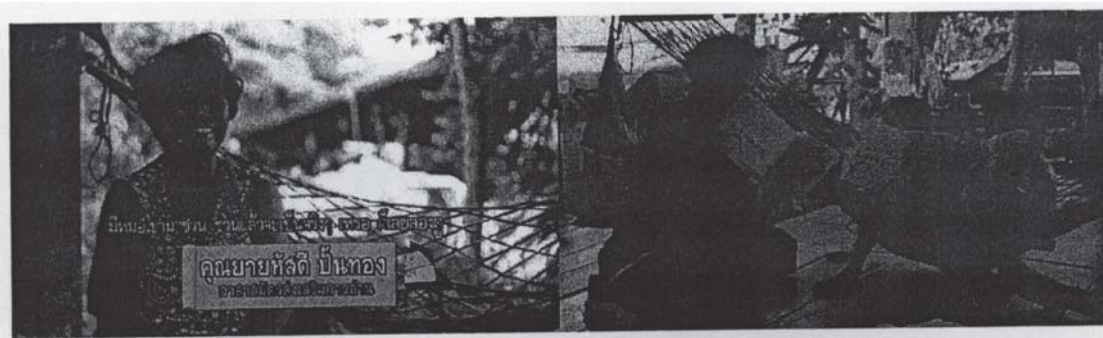
2.4 รายการเปิดโลกเปิดเล่ม ของทีวีไทย TPBS ออกอากาศวันอาทิตย์ที่ 27 ก.ค.57 09.35-10.00 น. พบกับเรื่องราวของน้องแพนเค้ก ลูกคนไข้ แต่เธอเป็นหนอนหนังสือตัวน้อย อีกหนึ่งเรื่องราวของมหัศจรรย์แห่งการอ่านที่ยโสธรชมรายการย้อนหลังได้ที่นี้

<http://program.thaipbs.or.th/usefulprogram/article320034.ece?episodeID=593724>

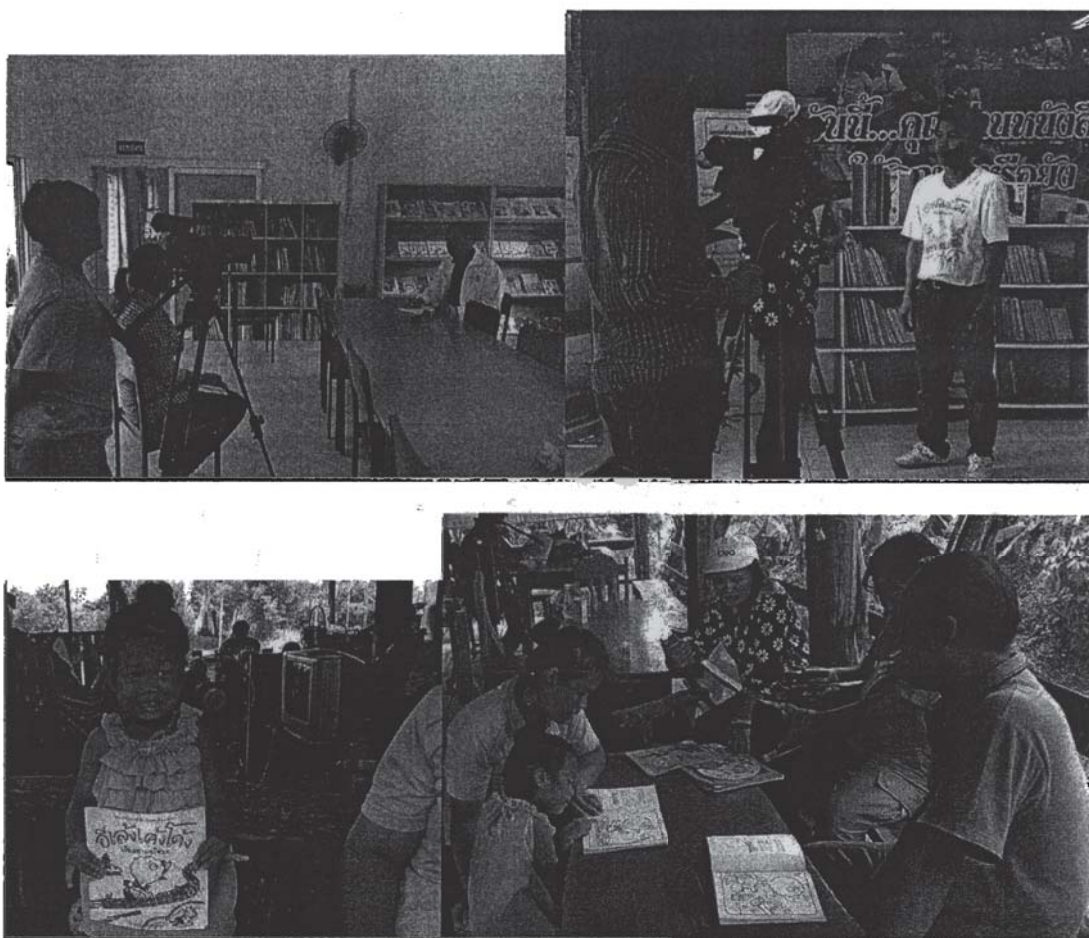
2.5 รายการเปิดโลกเปิดเล่ม วันอาทิตย์ ที่ 25 พฤษภาคม 2557 เวลา 09.35-10.00 น. ทางไทยพีบีเอส หรือรับชมทีวีออนไลน์ทาง www.thaipbs.or.th/Live พบกับคุณยายหัสดี บ้านทอง แห่งบ้านหนองคูน้อย ตำบลน้ำคำ อำเภอไทยเจริญ จังหวัดยโสธร กับบทบาทอาสาสมัครส่งเสริมการอ่าน ที่อุทิศบ้านเป็นจุดแลกเปลี่ยนหนังสือพร้อมทั้งเป็นลานให้เด็ก ๆ มาอ่านหนังสือ เป็นที่ให้ผู้ใหญ่พาบุตรหลานมาพบกัน ติดตามชมได้ที่นี้ นาฬิกา 10.50 เป็นต้นไป

<http://program.thaipbs.or.th/usefulprogram/article320034.ece?episodeID=558303>

2.6 ทวีไทย ถ่ายทำสกรุป ตามรอยอีเล้งเค้งโค้ง เยี่ยมยามยโสธร ออกอากาศวันพุธที่ 25 มิ.ย.57 รายการทีวีจออีสาน ทางทีวีไทย เวลา 13.30 น.

3. ผลที่เกิดจากการใช้สื่อในการสื่อสารสังคม

การสื่อสารสังคมในที่นี้เป็นการนำสื่อต่างๆ ไปเผยแพร่และใช้ประโยชน์ ทั้งสื่อที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ ในที่นี้คือ หนังสือภาพระบายสีสำหรับเด็กเรื่องอึ่งอ่างคังคังเยียมยามยโสธร นอกจากนี้ยังมีสื่อที่เป็นนามธรรมได้แก่บทเรียนการส่งเสริมการอ่านในรูปแบบต่างๆ เช่น การส่งเสริมการอ่านในครอบครัวที่มีเด็ก ทำในงานอนามัยแม่และเด็กโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข การส่งเสริมการอ่านในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยครูพี่เลี้ยงในศูนย์เด็ก การส่งเสริมการอ่านในโรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนขยายโอกาส เป็นต้น

สำหรับบทเรียนการใช้หนังสืออึ่งอ่างคังคังเยียมยามยโสธร ในโรงเรียนบ้านกุดกระหวี อำเภอมะนัง จังหวัดยโสธร ทำให้เห็นว่าหนังสือภาพระบายสี "อึ่งอ่างคังคังเยียมยามยโสธร" สามารถใช้ประโยชน์ได้หลากหลายมิติ ดังนี้

1. ฝึกทักษะเด็กด้านการระบายสี

ที่โรงเรียนบ้านกุดกระหวีในการออกแบบการเรียนรู้ 1 ครั้ง ครูได้ให้เด็กเลือกภาพในหนังสือมา 1 ภาพ แล้วระบายสีตามใจชอบ เมื่อเสร็จแล้วครูได้ลองชวนเด็กๆ ภิเคราะห์ภาพที่ระบายสี

เรียบร้อยแล้ว โดยชวนมองในแง่ของการใช้สี เช่น ภาพนี้ใช้สีกลมกลืนกันหรือไม่ หรือใช้สีโทนอ่อน โทนเย็น หรือโทนร้อน เก๋ยสีได้เนียนหรือไม่ นักเรียนชอบหรือไม่ เพราะเหตุใด เป็นต้น หลังจากครูทำให้งดเป็นตัวอย่าง 1 ภาพ จากนั้นจึงให้นักเรียนออกมาใช้ภาพทีละคน และพากันวิเคราะห์ภาพไปด้วยกัน กิจกรรมนี้นอกจากเด็กจะมีสมาธิได้อยู่กับตัวเองในช่วงระบายสีภาพแล้ว เด็กๆยังได้เรียนรู้งานศิลปะผ่านการคิดวิเคราะห์ภาพระบายสีอีกด้วย ซึ่งครูออกแบบให้เด็กๆเกิดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ จึงเป็นตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และมีการบูรณาการการเรียนรู้หลายๆเรื่องไปในคราวเดียวกัน เป็นตัวอย่างกิจกรรมที่สร้างการเรียนรู้ที่ดีได้อีกกิจกรรมหนึ่ง

2. ฝึกทักษะด้านการอ่าน

ครูมอบหมายให้นักเรียนนำหนังสือภาพระบายสี “อึ่งเต้งเต้งเต้งเยี้ยมยามยโสธร” ไปอ่านให้พ่อแม่ และน้อง (ที่อ่านหนังสือเองยังไม่ได้) บางคนก็นำไปอ่านให้น้องๆที่อยู่ในคุ่มเดียวกันฟัง กิจกรรมนี้นอกจากจะทำให้เด็กอ่านหนังสือคล่องขึ้นแล้ว ยังนำความแปลกประหลาดขึ้นใจไปสู่พ่อแม่ผู้ปกครองอีกด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกให้นักเรียนมีจิตอาสา รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับน้องๆในคุ่มของตน กิจกรรมนี้จึงมีประโยชน์หลายด้านเช่นกัน

3. ฝึกทักษะการคิดและออกแบบทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น

ครูชวนคิดชวนคุยว่าหนังสือที่นักเรียนอ่านได้กล่าวถึงสถานที่สำคัญๆในจังหวัดยโสธรกี่แห่ง ที่ไหนบ้าง แต่ละที่นักเรียนเคยได้ยินได้ฟังมาก่อนหรือไม่ หรือเคยเห็นหรือไม่ พบว่าส่วนใหญ่เด็กยังไม่รู้ ไม่เคยเห็น จึงเท่ากับว่านักเรียนยังไม่รู้จักบ้านของตนเองเลย กิจกรรมนี้นำมาซึ่งการออกแบบพานักเรียนไปทัศนศึกษา ตามรอยอึ่งเต้งเต้งเต้ง ระยะเวลา 1 วัน โดยให้เด็กๆช่วยกันคิดและออกแบบว่าจะไปดูสถานที่ใดบ้าง เดินทางด้วยวิธีใด ไปที่ไหนก่อนหลัง เป็นต้น

สำหรับสถานที่ต่างๆที่อึ่งเต้งเต้งเต้งกล่าวถึงมีดังตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	ชื่อสถานที่/สิ่งสำคัญ	ตำแหน่งที่ตั้ง
1	พระธาตุพระอานนท์	วัดมหาธาตุ ต.ในเมือง อ.เมืองยโสธร
2	เมืองยศสุนทร เป็นเมืองเก่ามีเรือนไม้ และอาคารผนังดินแบบโบราณในสมัยแรกสร้างเมือง	ย่านเมืองเก่าสิงห์ท่า ต.ในเมือง อ.เมืองยโสธร
3	สิงห์หินคู่บ้านคูเมืองยโสธร	วัดศรีธาตุ ต.สิงห์ อ.เมืองยโสธร
4	ธาตุก่อขี้ขาวน้อย	ต.ตาดทอง อ.เมืองยโสธร
5	หมู่บ้านท่าหมอนขวานผ้าขิด	บ้านศรีฐาน ต.ศรีฐาน อ.ป่าดัว
6	โบสถ์ไม้ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย	บ้านข่งแย้ ต.คำเตย อ.ไทยเจริญ

ลำดับที่	ชื่อสถานที่/สิ่งสำคัญ	ตำแหน่งที่ตั้ง
7	หุ่นปั้นนกทาสขนาดใหญ่	หน้าที่ว่าการอำเภอเลิงนกทา
8	ดงเมืองเตย (ธรรมจักร สมัยทวารวดี สมัย ลพบุรี)	ดงเมืองเตย อ.คำชะอี
9	แม่น้ำชี	อ.เมืองยโสธร อ.มหาชนะชัย
10	บุญบังไฟยโสธร (สัปดาห์ที่ 2 ของเดือน พฤษภาคม ของทุกปี)	เทศบาลเมืองยโสธร อ.เมืองยโสธร

นอกจากนี้ครูยังให้เด็กๆ ได้ฝึกคิดต่อยอดเรื่องของดีบ้านเรา โดยใช้คำถามว่า “นักเรียนคิดว่าของดีบ้านเรามีอะไรอีกบ้าง” นักเรียนต่างนั่งคิดและค่อยๆ พูดถึงของดีบ้านตัวเอง เช่น แดงโม กระติบข้าว ข้าวหอมมะลิ ปลาต้ม ลอดช่อง เป็นต้น (แต่เด็กๆ ไม่รู้จักวิถีชีวิต คุณลุงคำพูน บุญทวี ซึ่งเป็นชาวยโสธร งานหน้าคุณครูคงต้องชวนคิดชวนคุยถึงเรื่องที่น่าภาคภูมิใจนี้ด้วย)

4. ฝึกทักษะเด็กในการเล่าเรื่อง เล่านิทาน

อึ้งเล็งเค็งเค็งเยียมยามยโสธร ไม่เพียงทำให้เด็กๆ ได้ฝึกทักษะการระบายสี การอ่าน การคิดวิเคราะห์เท่านั้น แต่เด็กยังได้ฝึกการเล่าเรื่องและการเล่านิทานอีกด้วย เรื่องราวมีที่มาดังนี้

เมื่อครั้งที่ทีวีไทยมาถ่ายทำรายการโทรทัศน์ตามรอยอึ้งเล็งเค็งเค็ง ที่โรงเรียนบ้านกุดกระหวี่นั้น พิธีกรรายการได้สัมภาษณ์อาจารย์พินิจ คาคัพโน ซึ่งเป็นผู้อำนวยการสถานศึกษา และได้สัมภาษณ์เด็กๆ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบสดๆ ไม่มีการเตรียมอะไรก่อนล่วงหน้า ในครั้งนั้นอาจารย์พินิจได้เห็นการให้สัมภาษณ์ของน้องฟ้า หรือเด็กหญิงธนพร เผ่าเพ็ง เด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 การตอบคำถาม การใช้คำ บุคลิก และแววตาทำทางที่ใช้สื่อความหมายของน้องฟ้าทำได้ดีมีชีวิตชีวา ชัดถ้อยชัดคำและเป็นธรรมชาติ ทำให้อาจารย์พินิจเห็นแววว่าน้องฟ้าน่าจะเล่านิทานได้ดี จึงนำมาฝึกฝน เพียง 2 สัปดาห์ น้องฟ้าสามารถเล่านิทานเรื่องขุมทรัพย์ในไร่ร้อน ได้อย่างน่าฟัง ครูได้ส่งเข้าประกวดนิทานคุณธรรม ชนระดับเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายโสธรเขต 1 จากจำนวนผู้เข้าแข่งขัน 20 คน ทำให้ผ่านเข้าไปแข่งขันในงานศิลปะและวัฒนธรรมระดับภาคของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเดือนธันวาคม 2557 ที่ผ่านมา ครั้งนี้น้องฟ้าสามารถทำคะแนนคว้าเหรียญทองมาได้ โดยได้อันดับที่ 8 จากผู้เข้าร่วมแข่งขันทั้งหมด 61 คน นับเป็นผลจากการอ่านหนังสือเรื่องอึ้งเล็งเค็งเค็งเยียมยามยโสธรของน้องฟ้า ซึ่งทำให้เธอจับใจความสำคัญในหนังสือได้ และนำมาเล่าถ่ายทอดให้กับพิธีกรของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทยได้อย่างน่าประทับใจ จนครูเห็นแววว่าน้องฟ้าเล่านิทานของเธอนำไปสู่การแข่งขันการเล่านิทานคุณธรรมในระดับประถมศึกษา ซึ่งงานนี้เธอสามารถล้มแชมป์เก่าของเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายโสธรเขต 1 เลยทีเดียว

นอกจากการติดตามประเมินผลการใช้ประโยชน์จากหนังสือภาพพระบายสี “อีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร” ในพื้นที่อำเภอเมือง ที่โรงเรียนบ้านกุตระหวีแล้ว ยังได้ติดตามผลการนำหนังสืออีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร ไปใช้ในพื้นที่ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา ซึ่งมีคุณครรชิต จักรสาร นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ ทำงานประจำที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสร้างมิ่ง คุณครรชิตทำงานส่งเสริมการอ่านมานาน เป็นที่มิวิชัยชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟังตั้งแต่ปี 2550 เห็นผลดีของการอ่านหนังสือให้เด็กฟังที่เกิดกับลูกของตนเองและเด็กๆ ในพื้นที่ตำบลสร้างมิ่งนับหลายร้อยคน ทำให้คุณครรชิตเห็นประโยชน์การส่งเสริมการอ่านจึงทำงานเรื่องนี้เรื่อยมาอย่างมีความสุข สำหรับหนังสืออีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธรเล่มนี้ คุณครรชิตของบประมาณจาก อบต.สร้างมิ่ง ชื่อจำนวน 1,000 เล่ม และได้นำไปมอบให้ครอบครัวที่มีเด็กอายุต่ำกว่า 12 ปี จำนวนประมาณ 800 เล่ม ทำให้เด็กๆ ได้มีกระบายสี เด็กๆ รู้จักเรื่องราวสิ่งดีๆ ในยโสธร อบต.สร้างมิ่งเองก็ให้การยอมรับและสนับสนุนการส่งเสริมการอ่านอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลา 3 ปี ปีละ 80,000 บาท ซึ่งส่วนใหญ่ซื้อหนังสือ ประมาณร้อยละ 80-90 ใช้ในการจัดซื้อหนังสือสำหรับเด็ก โดยแจกหนังสือให้ครอบครัวที่มีเด็ก ศูนย์เด็ก ห้องสมุดใน รพ.สต. และในปีนี้ได้รับการสนับสนุนหนังสือจากมูลนิธิเอสซีจี จำนวน 500 เล่ม ซึ่งคุณครรชิต จัดสรรให้กับโรงเรียนในตำบลสร้างมิ่ง 7 โรง ศูนย์เด็กฯ 1 แห่ง และให้เด็กๆ ใน 11 หมู่บ้าน โดยให้อาสาสมัครการอ่านไปหมุนเวียนอ่านในชุมชน

จากการติดตามประเมินผล อสม. และผู้ปกครองตอบรับดี มายืมหนังสือที่ รพ.สต.สร้างมิ่งอย่างสม่ำเสมอ ครูในโรงเรียนก็ยอมรับว่า รพ.สต.ทำเรื่องส่งเสริมการอ่าน เวลาเด็ก นักเรียนมาทำพันธะนักรอกก็หยิบหนังสือมาอ่านเป็นภาพประทับใจ คุณครรชิต ทำงานการอ่านอย่างต่อเนื่อง หากไม่มีงบประมาณก็จะหามาเพิ่มเอง ในอนาคตอยากให้เด็กเข้าถึงหนังสือทุกคน เด็กบางคนยังเข้าไม่ถึง เช่น อยู่ตามสวนยาง บางหมู่บ้านจะเพิ่มจุดแลกเปลี่ยนหนังสือให้ครอบคลุมมากขึ้น อาจจัดหนังสือเป็นชุดๆ กระจายให้ถึงมือเด็กๆ ให้มากที่สุด และหาอาสาสมัครการอ่านเพิ่มจากผู้เห็นผลแล้ว ปีที่ผ่านมาคุณครรชิตนำผลงานส่งเสริมการอ่านไปนำเสนอที่เชียงใหม่ เป็นการเรียนรู้ผ่านครอบครัวต้นแบบส่งเสริมการอ่าน หัวหน้าและเพื่อนร่วมงานต่างก็ประทับใจในผลงานทำให้ส่งเสริมสนับสนุนดี ในอนาคตคุณครรชิตอยากต่อยอดสร้างอาสาสมัครอ่านหนังสือให้เด็กฟังโดยใช้คนในครอบครัวต้นแบบการอ่านที่สร้างไว้แล้ว

กล่าวโดยสรุป จะเห็นว่าสื่อที่ผลิตขึ้นเพื่อการสื่อสารทางสังคม อย่างหนังสือภาพพระบายสี เรื่อง “อีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร” สามารถใช้พัฒนาเด็กได้อย่างหลากหลายมิติ ทั้งพัฒนาทักษะการอ่าน การระบายสี การเล่าเรื่อง และการคิดวิเคราะห์ ตลอดจนเป็นสื่อทำให้เด็กอยากรู้จักบ้านของตนเองมากขึ้นอีกด้วย และเชื่อว่ายังมีแง่มุมอื่นๆ ที่ครูสามารถนำมาสร้างสรรค์ และออกแบบการเรียนรู้ให้เด็กๆ ได้เรียนรู้อย่างมีความสุขอีกหลากหลายมิติ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

โครงการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นเด็กเยาวชนจังหวัดยโสธรสู่การสื่อสารทางสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ผลิตสื่อในการสื่อสารสังคมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน 2) เผยแพร่ผลการวิจัยในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่านสู่กลุ่มเป้าหมาย 3) ศึกษาผลที่เกิดจากการใช้สื่อในการสื่อสารสังคม ผลการวิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. การผลิตสื่อในการสื่อสารสังคมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่าน

สื่อที่ผลิตเป็นหนังสือสำหรับเด็ก 2 เล่ม ได้แก่ อีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร และกไก้ไก้ ยโสธรม่วนซื่น โดย ครูชีวัน วิสาสะ นักเขียนหนังสือสำหรับเด็กชื่อดังของเมืองไทยเป็นผู้เขียนเรื่อง และภาพ ทั้งนี้คำดำเนินการและการจัดทำต้นฉบับหนังสือนั้น ได้รับการสนับสนุนจาก สสส.ผ่านโครงการขับเคลื่อนจังหวัดยโสธร สู่จังหวัดที่น่าอยู่ที่สุด

หนังสือภาพสำหรับเด็ก อีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร เป็นหนังสือนิทานภาพพระบายสี ที่เกิดจากความพยายามที่จะทำให้ยโสธรเป็นเมืองแห่งการอ่าน จึงได้สร้างสื่อท้องถิ่นของคนยโสธรขึ้น เพื่อให้เด็กรักการอ่าน และรักถิ่นฐานบ้านเกิดไปในเวลาเดียวกัน เนื้อหาเป็นเรื่องราวของมิตรภาพระหว่าง อีเล้งเค้งโค้ง เจ้าหน่อก้อยผู้ใฝ่เรียน กับท่านขุนคันคาก เจ้าของบ้าน (คันคากเป็นภาษาอีสาน หมายถึงคางคก พระยาคันคากเป็นตัวละครเอกของตำนานบั้งไฟ)

เมื่อเจ้าหน่อก้อยอีเล้งเค้งโค้งมาเยี่ยมท่านขุนคันคากที่ยโสธร หน่อก้อยได้บอกเล่าเรื่องราวเด่นๆ ของยโสธร ผ่านบทกลอนที่เด็กๆ ชื่นชอบ พร้อมภาพลายเส้นประกอบเรื่องที่ละเอียดงดงาม ซึ่งจะปลุกฝังรสนิยมทางศิลปะไปในตัว

เมื่อหนังสือเสร็จได้ตีพิมพ์ไปแล้ว 2 ครั้ง ครั้งละ 4,000 เล่ม ครั้งแรกเป็นการลงขันกันในกลุ่มคนที่ทำงานส่งเสริมการอ่านในพื้นที่ต่างๆ ส่วนครั้งที่ 2 จัดพิมพ์โดยสมาคมอาสาสมัครสาธารณสุขจังหวัดยโสธร ซึ่งได้จัดส่งให้โรงเรียนประถมศึกษาทุกแห่งในจังหวัดยโสธร และแจกให้กับ อสม. เพื่อนำไปแจกให้กับบุตรหลาน และเด็กๆ ในพื้นที่ที่ อสม.ดูแลต่อไป

ส่วนหนังสือเรื่อง “กไก้ไก้ ยโสธรม่วนซื่น” ยังไม่เสร็จสมบูรณ์

สำหรับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็กนั้น ไม่ได้เน้นการผลิตสื่อ แต่เน้นใช้โรงเรียนบ้านกุดกระหวี และโรงเรียนบ้านกุดเสถียรเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับศึกษาดูงานเป็นต้นแบบโรงเรียนขนาดเล็กที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการจัดการเรียนการสอน

2. การเผยแพร่ผลการวิจัยในประเด็นโรงเรียนขนาดเล็ก และประเด็นการส่งเสริมการอ่านสู่กลุ่มเป้าหมาย

การเผยแพร่การวิจัยและการขยายผลการส่งเสริมการอ่าน มีกิจกรรมหลักๆ 6 กิจกรรม ดังนี้

2.1 เผยแพร่ผลงานการส่งเสริมการอ่าน ในเวทีเวทีเสวนายกระดับงานส่งเสริมการอ่านสู่งาน
สวัสดิการด้านหนังสือสำหรับเด็กปฐมวัย (0-6 ปี) ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2556 ณ ห้องประชุม
กาหลง โรงแรมสวนดุสิตเพลส เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร โดยนางพนมวรรณ คาดพันโน ได้ร่วม
แลกเปลี่ยนในหัวข้อการส่งเสริมการอ่านและการสร้างสวัสดิการด้านการอ่านที่ยั่งยืน

2.2 เผยแพร่ผลงานการส่งเสริมการอ่านในเวทีปฏิบัติการเรียนรู้สู่การศึกษาเพื่อคนทั้งมวล ครั้งที่ 23 จังหวัด: พื้นที่แห่งการเรียนรู้ โดย กลุ่มเพื่อนปฏิรูป วันที่ 3 ธันวาคม 2556 ณ โรงแรม มิราเคิลแกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร

มีการเขียน fact sheet ยโสธรจังหวัดแห่งการอ่าน และจัดทำสรุปความยาว 10 นาที
เผยแพร่ในเวที และนางนรรตธิยา ผลขาว ร่วมนำเสนอการดำเนินงานในเวทีดังกล่าวด้วย

ซึ่งมีการเผยแพร่เป็นข่าวในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับที่ 22136 ประจำวันพุธที่ 4 ธันวาคม 2556 หัวข้อข่าว รายงานพิเศษ ยโสธร....เมืองแห่งการอ่าน

2.3 จัดเวทีนโยบายสาธารณะ จัดงานเปิดตัวหนังสืออีเล็งเค็งโค้งเยียมยามยโสธร และ
นำเสนอ 6 เมนูการอ่าน และนำเสนอผลการวิจัยการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนเล็ก ในวันที่ 28
เมษายน 2557 ณ โรงแรมเจพี เอ็มเมอรัลด์ จังหวัดยโสธร

รายละเอียด เป็นดังนี้

- 1) เสวนา “การปฏิรูปการเรียนรู้บนฐานของชุมชนท้องถิ่น”

วิทยากร

นายจำรัส ช่างชิง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกุดเสกเถียร

นายสามารถ ผ่องศรี ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สพป.ยโสธร

นายทองศรี แสงศรี นายกสมาคม อสม.จังหวัดยโสธร

นายเสน่ห์ เสาวพันธ์ คณะกรรมการเครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็กแห่งประเทศไทย

ผู้ดำเนินการเสวนา นางสาวธีรดา นามไ

- 2) เครือข่ายส่งเสริมการอ่าน

- (1) การแสดงดนตรี โดย กลุ่มจิตอาสา จากโรงพยาบาลยโสธร
- (2) กิจกรรมบนเวที อ่านคนละหน้า โดย ทีมहनหนั่งสือตัวน้อยชาวยโสธร

(3) เสวนา “จากหนังสือภาพยอดนิยมของเด็กๆ สู่นักเขียนหนังสือภาพเพื่อความภูมิใจในท้องถิ่น”

วิทยากร

ครูชีวัน วิสาสะ นักเขียนหนังสือสำหรับเด็ก

ครูวิภาวี ฤกษ์ทรงศักดิ์ นักเขียนหนังสือสำหรับเด็ก

คุณสุดใจ พรหมเกิด ผู้จัดการแผนงานสร้างเสริมวัฒนธรรมการอ่าน สสส.

ผู้ดำเนินการเสวนา คุณพนมวรรณ คาดพันโน เครือข่ายส่งเสริมการอ่านยโสธร

(4) เปิดรณิทานสำหรับเด็ก เป็นหน่วยปฏิบัติการนิทานเดินทาง

(5) เสวนา “หกเมนู ชูการอ่าน”

วิทยากร

นางนรรธฐิยา ผลขาว รพ.สต.กับการส่งเสริมการอ่าน

นายรักทวี ผลขาว อบต.กับการส่งเสริมการอ่าน

นายประศาสตร์ บริสุทธิ์ โรงเรียนกับการส่งเสริมการอ่าน

นายนิยม แก้วทอง หน่วยงานภาครัฐกับการขับเคลื่อนการส่งเสริมการอ่าน

ผู้ดำเนินการเสวนา คุณพนมวรรณ คาดพันโน เครือข่ายส่งเสริมการอ่านยโสธร

(6) กิจกรรมประกวดการระบายสีหนังสืออึ่งคังคัง

2.4 รายการเปิดโลกเปิดเล่ม ของทีวีไทย TPBS ออกอากาศวันอาทิตย์ที่ 27 ก.ค.57 09.35-10.00 น. พบกับเรื่องราวของน้องแพนเค้ก ลูกคนโต แต่เธอเป็นหนอนหนังสือตัวน้อย อีกหนึ่งเรื่องราวของมหัศจรรย์แห่งการอ่านที่ยโสธร

2.5 รายการเปิดโลกเปิดเล่ม วันอาทิตย์ ที่ 25 พฤษภาคม 2557 เวลา 09.35-10.00 น. ทางไทยพีบีเอส หรือรับชมทีวีออนไลน์ทาง www.thaipbs.or.th/Live พบกับคุณยายหัตถิ บ้านทอง แห่งบ้านหนองคูน้อย ตำบลน้ำคำ อำเภอไทยเจริญ จังหวัดยโสธร กับบทบาทอาสาสมัครส่งเสริมการอ่าน ที่อุทิศบ้านเป็นจุดแลกเปลี่ยนหนังสือพร้อมทั้งเป็นลานให้เด็กๆ มาอ่านหนังสือ เป็นที่ให้ผู้ใหญ่พาบุตรหลานมาพบกัน

2.6 ทีวีไทย ถ่ายทำสรุป ตามรอยอึ่งคังคัง เยี่ยมยามยโสธร ออกอากาศวันพุธที่ 25 มิ.ย.57 รายการทีวีจออีสาน ทางทีวีไทย เวลา 13.30 น.

3. ผลที่เกิดจากการใช้สื่อในการสื่อสารสังคม

การประเมินผลการสื่อสารสังคม ในที่นี้คือ การประเมินผลการใช้หนังสือภาพระบายสีสำหรับเด็กเรื่อง “อึ่งคังคังเยี่ยมยามยโสธร”

สำหรับบทเรียนการใช้หนังสืออีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร ในโรงเรียนบ้านกุดระหวี่ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ทำให้เห็นว่าหนังสือภาพพระบายสี “อีเล้งเค้งโค้งเยี่ยมยามยโสธร” สามารถใช้พัฒนาเด็กได้อย่างหลากหลายมิติ ทั้งพัฒนาทักษะการอ่าน การระบายสี การเล่าเรื่อง และการคิดวิเคราะห์ ตลอดจนเป็นสื่อทำให้เด็กอยากรู้จักบ้านของตนเองมากขึ้นอีกด้วย และเชื่อว่ายังมีแง่มุมอื่นๆ ที่ครูสามารถนำมาสร้างสรรค์ และออกแบบการเรียนรู้ให้เด็กๆ ได้เรียนรู้อย่างมีความสุขอีกหลากหลายมิติ

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ. คู่มือการใช้ภาพประกอบการสอนวรรณกรรมสำหรับเด็กระดับประถมศึกษา.

โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2540.

กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2544.

กาญจนา แก้วเทพ ใน กชกร ชินะวงศ์ (บรรณาธิการ). คุณลักษณะและวิธีวิทยางานวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่น. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์, 2553.

เกษม วัฒนชัย. การปฏิรูปการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
2545.

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. การดำเนินงานรวมโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อ
รองรับการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง. กระทรวงศึกษาธิการ, 2554.

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์. การอ่านและการส่งเสริมการอ่าน. กรุงเทพมหานคร: ไสภณการพิมพ์,
2542.

ถนอมวงศ์ ล้ายอดมรรคผล. การอ่านให้เก่ง. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ : กระดาษสา, 2552.

ดวงพร พวงเพชร. การส่งเสริมนิสัยรักการอ่านจากครอบครัวของนักเรียนระดับประถมศึกษา
ปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2541.

นรรธฐิยา ผลขาว และคณะ. ชวนกันอ่านหนังสือให้เด็กฟัง. รายงานวิจัย สกว, 2552.

ประเวศ วะสี. ปาฐกถาสวัสดิ์ สกุลไทย: มหาวิทยาลัยกับจิตตปัญญาศึกษา และไตรยางค์
แห่งการศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.

ฝ่ายงานสื่อสารสังคม (สกว.). มหัทศจรย์แห่งการอ่าน สำนักงานวิจัย., <http://www.cf.mahidol.ac.th>
2553. ค้นเมื่อ 20 ต.ค. 2553

ไพพรรณ อินทนิล. การส่งเสริมการอ่าน Better Reading. ชลบุรี : ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2546.

พรณงาม แยมบุญเรือง. "ปี แห่งการส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้เฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในมงคลวโรกาสเจริญ
พระชนมายุครบ 48 พรรษา." วารสารวิชาการ. 6(3) : 14 – 20; มีนาคม 2546.

พูนศรี คัมภีรปกรณ์. ประโยชน์ของหุ่นนำไปสู่การอ่าน. [ม.ป.พ.], 2532.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์, 2546.

วรรณิ์ โสมประยูร. การสอนภาษาไทยระดับประถมศึกษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2542.

แววมยุรา เหมือนนิล. การอ่านจับใจความ. (พิมพ์ครั้งที่ 2) .กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น. 2541.

ศรีรัตน์ เจริญกลิ่นจันทร์. การอ่านและการสร้างนิสัยรักการอ่าน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
2542.

สินธุ์ สโรบล. วิธีวิทยาเพื่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชน : บทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่นในประเทศไทย และประสบการณ์จากต่างประเทศ. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์,
2552.

สมควร กวียะ. ทฤษฎีการสื่อสารประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : อักษราพิพัฒน์, 2546.

สุรัตน์ ตีรสกุล. หลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2547.

สองศรี แสงศรี. การศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชน
โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน. รายงานวิจัย สกว, 2553.